

บัญญัติชาตก

ภาคที่ ๒๒

เทวัญชาตก

พระเจ้าฟ้างรอง พระองค์เจ้าผ่อง

โปรดให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าจอมมารดาหม่อมราชวงศ์แข รัชกาลที่ ๕

ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร

เมื่อวันพุธ เดือน ๕ พ.ศ. ๒๔๗๓

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

บัญญัติสาตก บังนิมภาค

๖ เทวัญชาตก

หลวงธำรงเจริญรัฐ (เทศ วิวิธรัต) เปรียญ ๔ ประโยคแปล

เอวมุเม สุตํ เอกํ สมยํ ภควา วิหริตี เขตวเน อนาถ-
ปิตุทิกสุส อารามे ๑ ตตฺรโฆ ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสี
ภิกฺขโวตี ๑ ภทฺทนฺเตตี เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุโสสุ ๑

คำว่า เอวมุเม สุตํ นี้ ตามหลักฐานที่มาเป็นคำของพระอานนท
ปฏิญาณตนว่า พระสุตฺตฺรชาตกนฺตฺนโตสํคยฺมาแต่สำนักพระผู้มี
พระภาค หาใดตรัสรู้ด้วยตนเองไม่ ในเทวัญชาตกนมนิทานวณะว่า
สมัยกาลครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ณพระเชตวัน อัน
เป็นอารามของอนาถปิณฑิกคฤหบดีสร้างถวายใกล้กรุงสาวัตถี ครั้งนั้น
แล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายด้วยคำว่า ภิกฺขโว ทังน
พระภิกษุทั้งหลายรับพุทธปฏิภาว่า ภทฺทนฺเต ทังนแล้ว พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า

ภุตฺตฺตฺพพํ ภิกฺขเว กุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องราวที่เคยมีมาแล้ว
อย่างนี้ มีพระราชากาลีกองคหนึ่งดำรงราชสมบัติณพระนครพาราณสี
โดยทศพิธราชธรรม พระเจ้ากาลีกราชันมีพระสนมประมาณหมื่นหกพัน
พระสนมเหล่านั้น แม้แต่คนหนึ่งก็หาได้มีโอรสและธิดาไม่ พระราชา
ใคร่จะได้ โอรสซึ่งจะได้สืบราชวงศ์ต่อไป จึงรับสั่งแก่พระสนมให้ช่วย

กันตั้งใจหาโอรสและธิดา พระสนมทั้งหมื่นหกพัน ชวนกันขวงสรวง
 เทวคามีพระจันทร์พระอาทิตย์เป็นต้น ขอให้ได้ โอรสและธิดา ก็หาได้
 สมปรารถนาไม่

ฝ่ายพระอัครมเหสีพระนามว่าวิมลาทေวี มีศีลสัมปทาและขุณยาคี
 ตามวันปกติพระนางเธอสมาทานเข็ญใจคิดเป็นนิตย์ ถึงวันอุโบสถทรง
 สมาทานอุโบสถศีลแล้วจึงพิจารณาความคิดของตนอนันตโทษชาติขกพว่อง พระ
 นางเธอทำสัจจาธิฐฐานว่า ด้วยเดชศีลทฆาพเจ้ารักษานี้ ขอให้ โอรส
 และธิดาจงมาเกิดในอุทรข้าพเจ้า คราวนั้น ด้วยอำนาจปาริสัทธศีลแห่ง
 พระนางวิมลาทေวี พิภพแห่งท้าวโกสีย์ก็แสดงอาการร้อนชื้นเป็นนินมิตร
 ท้าวเทวราชพิจารณากรุว่านางวิมลปรารถนาจะได้บุตรและธิดา เวลานั้น
 เป็นคราวที่พระบรมโพธิสัตว์จะสิ้นอายุแล้ว ท้าวเทวราชจึงวิงวอนเชิญ
 พระบรมโพธิสัตว์ให้ ถ้อยปฏิสนธิในครรภ์พระนางวิมลาทေวี พระบรมโพธิสัตว์
 รัชเทวขุณยชาติมาเกิดในครรภ์พระนางวิมลาทေวี พระครรภ์พระนาง
 วิมลามีอาการเหมือนจะเต็มไปด้วยแก้ววชิเชียร

ในราตรีที่พระโพธิสัตว์มาปฏิสนธินั้น พระนางวิมลาทรงสุบินนิมิตร
 ว่า เทวบุตรองค์หนึ่งนำแก้ววชิเชียรมาให้พระนางก็รับไว้ มีอันธกเทวบุตร
 ของคือนมาแย่งเอาแก้ววชิเชียรนั้นไปเสีย ภายหลังแก้ววชิเชียรนั้นมา
 อันธกเทวบุตรเสีย แล้วกลับมาเองเปล่งรัศมีอยู่ณะสำนักพระนางวิมล
 ทေวี ๆ ตนชนแล้วจึงเข้าเฝ้าทรงเล่าพระสุบินถวายพระราชา ๆ รัชสั่งให้หา
 นิมิตรปาตกาจารย์มาให้ทำนายฝัน นิมิตรปาตกาจารย์นั้นคำนวณถวาย
 พยากรณ์ว่า พระนางวิมลาทေวีจะทรงพระครรภ์ราชกุมารนั้นจะเป็นโอรส

เมื่อพระโอรสประสูติแล้วทรงพระเจริญรุ่งขึ้น จะมียกษัตริย์คนหนึ่งมา
 เขี่ยคเขี่ยพิพระนคร พระราชกุมารนั้นจะหนีจากนครนไปยงนานาประเทศ
 ภายหลังจะได้ มีมหิทธิเทษานภาพใหญ่ฆ่ายกษัตริย์นั้นตายแล้ว จะได้เป็น
 เอกราชหาพระราชาอื่นจะเสมอมิได้ ด้วยประการฉะนี้

พระนางวิมลาท้าวทรงพระครรภ์ถ้วนไตรมาสแล้ว จึงประสูติ
 พระโอรสอันกอบด้วยบุญลักษณะ ก็เมื่อวันประสูติพระราชโอรสนั้น
 ฝนตงขนมตกคลุมทั่วไปในทิศทั้งปวง เพราะเหตุดังนี้ พระราชบิดา
 มารดาจึงประทานนามโอรสนั้นว่าเทวัญกุมารด้วยประการฉะนี้ ครั้นเมื่อ
 เทวัญกุมารเสด็จกำเนิดอย่างเหยียบย่ำไต่ค้ำเอง พระนางวิมลาท้าวก็ประสูติ
 พระธิดาองค์หนึ่ง ทรงรูปลักษณะงามและสรวรกายหอม
 ประหนึ่งว่าอบด้วยกลิ่นจันทน์ อาศัยเหตุนี้จึงมีพระนามว่าจันทน์เทวี
 พระนางจันทน์เทวี ทรงพระเจริญวัยได้ มีรูปงามเปรียบดังเทพยดาสาว
 สวรรค์ กลิ่นกายนั้นหอมดังกลิ่นจันทน์แดง

เกณ อานิสเสณ จึงมีคำถามมาว่าพระนางจันทน์เทวีมีกายนทรีย
 หอมมันกว่าอานิสสังอะไร มีคำวิเศษชญาแก้วว่าพระนางจันทน์เทวีมีกายนทรีย
 หอมมันกว่าอานิสสังที่ใดสร้างพระเจดีย์น้อยองค์หนึ่ง จึงอยู่ในกาล
 ปางก่อนครั้งศาสนาพระโกนาคมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว มีธิดา
 เศรษฐีคนหนึ่งขำเพื่องุศลมีทานและศีลเป็นต้น และมีศรัทธาสร้างพระ
 เจดีย์น้อยด้วยไม้จันทน์องค์หนึ่ง จึงเอาพระพุทธรูปทองคำองค์หนึ่งบรรจุ
 ไว้ในพระเจดีย์นั้น ครั้นสำเร็จแล้วก็ทำการฉลองเป็นการบูชาใหญ่
 เศรษฐีธิดาท้ากาลแล้วได้มาเกิดเป็นพระนางจันทน์เทวี ๆ จึงมีสรวรอนทรีย

ขัณฺฑชาคก

งามและกลิ่นหอมคึงกลิ่นจันทร์ พระเทวีนธกุมารกับพระนางจันทร์เทวี
เจริญรุ่งขึ้นตามลำดับทรงพระรูปงามเลิศคุณคุณเทพดา

ครั้นอยู่ต่อมา พระราชากาลิกราชราชาธิกา ปรารถนาจะเสด็จไป
ประพาสป่า รัชสั่งอำมาตย์ให้เตรียมพลโยธาไว้พร้อมเสร็จแล้ว จึง
พร้อมด้วยมหันตบริวารยศเสด็จออกจากนครไปยังมหาวัน ทอดพระเนตร
มฤคิอยู่หลายวันก็หาพบประมุขและสัตว์อื่น ๆ ไม่ คราวนั้นนันทยกษ
ัตนหนึ่งอยู่ในไพร่สนทนนั้น ได้ดูปฐูจากท้าวเวสสุวรรณ ๆ ประทานพรให้ว่า
มนุษย์เหล่าใดเข้าไปในไพร่สนทนมิมณฑลได้ โยชนหนึ่ง ท่านจึงถาม
อภิมลระธรรมกะมนุษย์จำพวกนั้นก่อน มนุษย์คนใดรู้จักอภิมลระธรรมท่าน
อย่าได้ กินมนุษย์คนนั้น มนุษย์คนใดไม่รู้ จักอภิมลระธรรมท่านจงกินมนุษย์
คนนั้นเสียเถิด เพราะเหตุนี้ นันทยกษเมือเที่ยวไปในไพร่สนทนน
ได้พบพระราชาปรารถนาจะกินเป็นอาหาร จึงนฤมิตตนให้เป็นเนื้อทอง
ย่องหยัดผ่านพระพิกตรพระราชาหลยเข้าไปในพุ่มไม้

พระเจ้ากาลิกราชทอดพระเนตรมฤคยกษแปลงนั้น จึงรัชสั่ง
ให้พวกอำมาตย์พากันล้อมพุ่มไม้รักษาเนื้อนั้นไว้ ให้ได้ ถ้าเนื้อออกจาก
พุ่มไปหน้าทของผู้ใด อาชญาจักมีแก่ผู้นั้น อำมาตย์ทั้งหลายพากันล้อม
พุ่มไม้ไว้ โดยกวตขันมันคงและสั่งเสียงบอกกันต่อ ๆ ไป สุวรรณมฤค
นั้นยกเท้าก้าวจ้องมองหาทางที่จะหนีไป ได้ ไต่ค้อออกตรงพระพิกตร
พระราชาหนีไป พระราชาจึงเสด็จชนประทัยหลังมาได้ตามไปสิ้นวันยังค้ำ
ก็มีไต่พบสุวรรณมฤค เสด็จตามจนถึงเวลาเย็นลวงเลยเข้าไปในเขตต์
แดนนันทยกษ บรรลุถึงต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง จึงเสด็จลงจากหลังมา

เห็นอโยธยาอยู่ก้นน้ำในทนน
 ให้เห็นเป็นยักษ์โตใหญ่
 นนทยกยจึงแปลงกายจากสุวรรณมฤค
 ตรงเข้าจับพระราชากษมาไว้แล้วถามอมละ
 ธรรมกะพระราชา ๆ แก่ไม่ได้
 นนทยกยจึงกินพระราชาส์แล้วใคร่จะ
 กินม้านนอกจึงจับมาเข้าไว้ใหม่

ม้านั้นจึง คำนวว่า เราก็จักเป็น ภิกษาของ มหายักษ์เช่นเดียว กษพระ
 ราชา แต่เราก็จักรักษาชีวิตไว้ ให้ ได้ด้วยอุบาย คำแล้วจึงพูดกับ
 นนทยกยว่า ท่านกินพระราชาส์แล้วจักกินเราคนนอก ถ้าท่านกินเรา
 ท่านจะอิ่มท้องไปไ้วันเดียวเท่านั้น วันหลังต่อไปท่านจะไ้ไ้อาหารที่ไ้ไหน
 กิน ถ้าหากว่าท่านไม่กินเราเสีย ท่านก็จักไ้ไ้อาหารกินทุก ๆ วันไป
 ท่านจงแปลงกายให้เหมือนพระราชาส์ ชนนั้นบนหลังข้าพเจ้าเข้าไ้สู่
 พระนครกับข้าพเจ้าแล้วครองราชสมบัติ ท่านก็จักไ้ไ้กินมนุษย์และสัตว์
 เสมอทุกวันไป

นนทยกยเชื่อมาบอกแล้วณฤมิตตนให้เหมือนพระราชาส์ ชนหลังมา
 ไปยังสำนักโยธาลงจากหลังมาชนนบนรถแล้ว พร้อมด้วยมหันตบริวาร
 เข้าไปยังนครชนนยังมณฑลเศียรนังนธราชาอาสน นางนัสนมทั้งหลายมีพระ
 วมลาราชเทวีเป็นประธาน พวกนั้นเข้าไ้ยังราชบุฏฐจากด้วยสำคัญว่าพระ
 ราชสามีของตน หากไ้มีความสงสัยไม่ ไ้ไ้บำรุงนนทยกยเป็นอนันติ พระ
 วมลาเทวีก็ชนนประทัยบรรทมกับนนทยกยเป็นนิจทุกวัน นนทยกยนั้นมี
 รูปกายและอาภักษาก็เหมือน พระเจ้ากาลสิกราช หากแปลงเปลี่ยนแปลงไปไม่
 ถึงเวลารাত্রียกษนนจับมนุษย์กินเสียคนหนึ่งบ้าง บางครั้งลอบไปกิน

มนุษย์นักโทษที่ตองตกลินแล้วให้เอาไปเลี้ยงขฬาวไว้ก็มี ยกขึ้น
ทำอาการอย่างนั้นเสมอมา

ครั้นกาลนานมาเจ้ายกษคคชนมาว่า คนอื่นนอกจากมาผู้เดียว
แล้วไม่รู้จักเราเลย ก็ถ้าหากว่ามาจักบอกแก่ใคร ๆ เขาก็ว่าเราเป็นยกษ
ผู้ไม่รู้จักเราแล้วก็จะบอกให้รู้กันต่อไป ความลับของเราจักแพร่หลาย
ปรากฏทั่วไปในสากลทวีป ท้าวเวสสุวรรณมหาธาตารู้เข้า ท่านจักโกรธ
ทำโทษแก่เราและคืนเอาบริเวณที่ประทานให้ไว้ ไปเสีย เพราะฉะนั้นเรา
จักให้ขี้มาไปขังไว้ในเรือนจำห้ามมิให้เขาส่งเข้าและน้ำให้แก่ม้า ม้านั้น
เมื่อไม่ได้อาหารกินก็จักสิ้นชีวิต ถ้าหากว่าม้านั้นตายเสียใดเราจักอยู่
เป็นสขสขายต่อไปนาน เจ้ายกษคคแล้วก็ส่งอำมาตย์ให้ขี้ม้านั้นไป
ขังเสีย อำมาตย์ก็ไปยังโรงม้าขี้ขี้เหมือนตุ๊กตมกไว้แน่นหนา ม้านั้นถึง
ซึ่งทุกขเวทนาใหญ่ มีความน้อยใจคิดว่า โทษผิดสิ่งไรของเราที่ไม่มี
เหตุไรเจ้ายกษจึงมาทำโทษเรา หรือว่าเจ้ายกษกลัวว่าเราจะบอกแก่
คนอื่น จึงให้มกตมกและไม่ให้อาหารเรากิน ทำไฉนเราจักได้บอกความ
เรื่องนแก่พระราชกุมารกุมารี่ ม้านั้นก็อกทนทุกขเวทนาจักหาโอกาส
จะพบบรรพราชกุมารอยู่

เจ้านนทยกษ ถึงเวลา เทียงคน เทยว ขี้มนุษย์ กิน เสมอ เป็น นิตย
ขางที่ แกล้งใส่โทษ ผิด แก่ อำมาตย์ให้ ขี้มาแล้ว ลอยไปกิน ทราบศพ เสีย
มหาชนเห็นอาการเจ้ายกษทำอย่างนั้นพากันปรียทุกข์ว่า แต่ก่อน
พระราชของเราเป็นพระเจ้าทรงธรรม กอขด้วยเมตตากรุณาดีจว่าที่
และขันติธรรม จำเดิมแต่วันที่พระราชเสด็จไปประพาสขี้ข่าสุวรรณ

มฤคแล้วกลับมา ทรงประพฤติหยายชำระณพาหุสโทษหาเหมือน
 เช่นก่อน ๆ ไม่ หรือว่ายกยักกินพระราชธาเลียแล้วแปลงกายให้เหมือน
 พระราชาปลอมมาครองราชสมบัติ ทำไฉนพวกเราจะรู้ชั้ได้ เราทั้งหลาย
 จักพากันเข้าไปใกล้และทดลองดูอาจู้ได้ก็ ปรักษากันแล้วมหาชนมี
 อำมาตย์และปโรหิตเป็นต้น ถึงเวลาเช้าเย็นก็พากันไปเฝ้าคอยสอดแนม
 และสอขสวณดูก็ไม้อาจู้ความเท็จจริงได้

คราวนั้นพระเทวธกุมารและพระนางจินทนกุมารก็สำคัญนันทยกษ
 ณะว่าเป็นพระราชบิดา พากันเข้าเฝ้าประทยเห็นอ พลาเจ้ายกษ ๆ ก็แสดง
 ความเสน่หารักใคร่เหมือนคิงบุตรของตน วันหนึ่งจึงพระราชกุมารกุมาร
 ทลลาเจ้ายกษไปยงโรงมรกไม่เห็นมีมา จึงเสด็จไปยงโรงทจำมานั้น
 เห็นมาตองจองจำค้วยไซ้จึงถามมว่า แน่ะพม่า ท่านทำโทษผิดสิ่งไรหรือ
 จึงตองถูกจองจำค้วยไซ้อย่างนี้ ๆ ข้าแต่พระลูกเจ้า เสิญเสด็จเข้ามา
 ให้ ใกล้ข้าพระพุทธเจ้าจะเล่าเรื่องราวถวาย ๆ พระราชกุมารกุมารเข้าไป
 ประทยอยู่ใกล้มา ๆ จึงทลเหตุของยกษว่า ข้าแต่พระลูกเจ้าพระราช
 ษาใช้พระราชบิดาของพระองค์ไม่ ยกษกินพระราชบิดาของพระองค์เลีย
 แล้วแปลงเพคให้เหมือนพระราชบิดาชนหลังขาพระบาทมา ถ้าพระองค์
 ไม่ทรงเชื่อไซ้ จึงคอยสังเกตคด้วยเหตุเหล่านี้ คือในยตาไม่กะพริบ
 อย่างหนึ่ง และในยตาแดงจคอย่างหนึ่ง กิริยาอาการข่มข่ามหนึ่ง
 สกลกกายไม่มีเงาหนึ่ง ปรากจากความกรณาหนึ่ง พระองค์จะรู้อว่า
 พระราชาเป็นยกษค้วยอาการอย่างนี้ อนึ่งพระองค์จึงให้พระราชธาอัปาก

ออกแล้วก็จะไต่เห็นควันไฟในปาก เพราะฉะนั้น พระองค์จึงคอยดู
พระราชานันให้จงได้

พระเทวีนอกมารและพระนางจินทนกุมารียังไม่ทรงเชื่อมาบอก จึง
เสด็จกลับจากโรงมาชนประทีปธปราสาท ครั้นรุ่งเช้าพระเทวีนอกมาร
กับพระนางจินทนกุมาริปรีกษากันว่า เราจักไปตรวจดูให้รู้แน่ว่าพระ
ราชบิดาจะเป็นยักษ์จริงดังมาบอกหรือไม่ ปรีกษากันแล้วจึงแต่งพระองค์
ทรงเครื่องประดับเสร็จเสด็จเข้าไปเฝ้าเจ้ายักษ์ คอยฟังเพลงดกัรียา
เจ้ายักษ์ก็เห็นอาการทงปวงสิ้น แต่ยังหาไต่เห็นควันไฟในปากเจ้ายักษ์
ไม่ จึงทูลเจ้ายักษ์ว่า พระมหาราช ข้าพระบาทขอรับประทานชั้นหมาก
ในปากของพระองค์ เจ้ายักษ์จึงอาปากออกหยิบชั้นหมากส่งให้พระราช
กุมารี ๆ ทรงเห็นควันไฟในปากก็ตกพระทัยกลัว จึงอุจจากรจาก
อาสนกลับไปหาม้าแล้วตรัสว่า แน่ะพม่า ถอยค้ำพม่าบอกเล่านั้น
สมจริงทุกข้อ แน่ะพ่อเราทั้งหลายจักคิดอ่านอย่างไรดี

ฝ่ายว่ามานั้น ครั้นเสด็จ ค้ำหารอ ของ พระราชกุมารกุมาร จึงทูลว่า
พระองค์จึงไปยังสำนักเจ้ายักษ์ทำกัรียาอย่าให้สงสัยแล้วทูลว่า แต่
ก่อน ๆ พระองค์เคยประทานมาให้ ข้าพระบาทได้ ไปเที่ยวเล่นกับมา
ย่อมมีความสุขสำราญ เหตุไรพระองค์จึงขี้มาผูกขังไว้มิได้ประทานให้
ข้าพระบาท ๆ เมื่อไม่ได้ ขี้มาไปเที่ยวเล่นก็เป็นอันไม่ได้ความสุขเลย พระ
องค์ ทรง ขอตัว ข้า พระบาทได้ แล้ว จึง เสด็จ กลับมา ปรีกษา กันอีก ต่อไป
พระเทวีนอกมารและพระนางจินทนกุมาริสะคยค้ำมาบอกวิธีอย่างนั้น จึง
ชวนกันเข้าไปเฝ้าเจ้ายักษ์ ทูลวิงวอนขอม้าตามถอยค้ำมาบอกนั้นทุก

ประการ จึงประทานอนุญาตให้มาแก่พระเทวัญกุมารและนางจันทน
กุมารี ๆ จึงเสด็จกลับมาหาแม่แกมออกแล้วก็ชบชบเล่นเป็นผาสุก
สบาย

ฝ่ายว่ามาจึงสอนพระราชกุมารกุมารีว่า พระองค์จึงเฝ้าเจ้ายักษ
ทูลขออนุญาตว่า ข้าพระบาทขอลาไปเที่ยวเล่นยังสวนอุทยาน เมื่อ
เจ้ายักษอนุญาตให้ไป พระองค์ก็กับข้าพระบาทจิกขนอาหารออกไปไว้
ในป่า จิกได้ รุกหนักหนทางที่จะไปยังประเทศอื่น ครั้นรู้ทางเข้าช่องคิแล้ว
จะได้พากันหนีไปยังประเทศอื่นต่อไป พระราชกุมารกุมารีว่าสาธุแล้ว
ก็เข้าไปเฝ้าเจ้ายักษทูลลาขออนุญาตไปเที่ยวเล่นยังสวนอุทยาน เจ้ายักษ
ก็ประทานอนุญาตให้

พระราชกุมารกุมารีจึงไปทูลขอเสียบึงอาหาร
กะพระมารดาได้แล้ว จึงเสด็จไปหาแม่ชนประทับหลังน้ำไปยังอุทยาน
แล้วเลยไปยังป่าเก็บช้อนอาหารไว้ในที่ไกลได้ โยชน์หนึ่ง จึงกลับมา
เฝ้าเจ้ายักษทูลขออนุญาตว่า ข้าพระบาทได้ไปชมเนื้อและนกกับหม
พรรณมิ่งไม้ ในอุทยานมีความสุขสำราญยิ่งนัก ต่อแต่นั้นไปข้าพระบาท
ขออนุญาตลาไปชมสวนเล่นทุก ๆ วัน เจ้ายักษนั้นก็ประทานอนุญาตให้

พระราชกุมารกุมารีชวนเอาอาหารบรรทุกหลังม้า เสด็จไปกัณฑ์โดย
ระยะทางไกลได้ โยชน์หนึ่ง ๆ จึงเก็บช้อนอาหารไว้ที่กระยะหนึ่ง โยชน์
จนตรอยเท้าถึงรอยโยชน์เป็นที่สุด ฝ่ายว่ามาจึงทูลนคหมายพระราชกุมาร
กุมารีว่า พระองค์จึงจัดแจงอาหารไว้ให้มาก วันพรุ่งนี้เข้าข้าพระ
พุทธเจ้าจักพาพระองค์หนีไป พระราชกุมารกุมารีว่าสาธุแล้ว เสด็จ
ไปยังปราสาทของพระองค์เสวยพระกระยาหารเย็นแล้ว เมื่อจะเสด็จ

ขณฺณาสชาตก

บรรทมจึงปรารภถึงพระราช มารดาว่า พระมารดาจงอยู่เป็นสุขเถิด
 ลูกทั้งสองจักขอลาพระมารดาวิชาชีวิตของลูกไว้ ด้วยอานุภาพคุณของ
 พระมารดา ขอเจ้ายักษ์อย่าได้เบียดเบียนพี่และจงมีเมตตากรุณาแก่พระ
 มารดาด้วย ลูกทั้งสองจักอนาถาพลัดพรากจากมารดาไปข้ายใหญ่ เมื่อมี
 ชีวิตอยู่ก็จะไต่กลับมาเห็นหน้าพระมารดา สองราชกุมารก็ปรารภถึง
 พระชนนทรนงพระ โสกาบรรทมหลับไป ครั้นตื่นขึ้นในเวลาเที่ยงคืนทรง
 รวบรวมเก็บอาวุธและอาภรณ์เสร็จ จึงชบพระพักตร์ลงตรงที่ประทับ
 พระมารดาถวายบังคมลา พาพระกนิษฐาออกจากปราสาทเสด็จไปหาม้า
 ขนประทับบนหลังม้าเสด็จไปยังข้ายใหญ่ ดำเนินไปวันหนึ่งสิ้นมรรคา
 สามสิโยชน์ ครั้นถึงเวลาเย็นเสด็จเข้าไปอาศัยร่วมไม้ ไทรต้นหนึ่ง
 จึงเสวยพระกระยา เมื่อปรารภถึงพระมารดาได้ตรัสคาถานว่า

ก	ภวิสุตฺติทานิ	อมฺมา	กุกฺหิ	มิมฺ	ปริเยสฺติ
ม	มยฺ	อมฺมิมฺ	อทิสฺวาน	มณฺเฑ	เหสฺสาม
				ชฺวีตํ	
อ	มฺมา	จ	อชานนฺตาว	เสว	มมิมฺ
				อทิสฺวา	สํวิคฺคา
ร	โรทนฺตํ	จ	สุตฺติสฺสนฺตํ	ปริเทวนฺตํ	มริสฺสฺติ
ก	ถํ	อมฺมา	มมิมฺ	อทิสฺวา	โสเกน
				สมปฺปิตา	ว
น	นราหารา	โรทมานา	อสุสฺนํ	ภุญฺชนฺตา	มริสฺสฺติ

ความว่า พระชนนีข้านั้นจักเป็นอย่างไร พระมารดาจะตามหาเรา
 ที่ไหนจะได้พบ เราสองราไม่ไต่ประสพพบพระมารดาแล้วเห็นจะวอด
 วายตายเป็นมันคง รุ่งเช้าพระมารดาเจ้าเมื่อไม่รู้เห็นว่าเราไปทางไหน
 ก็เสด็จครันทศพระหฤทัยทรงกรรแสงไห้ ก็จักชบดมตรอมหฤทัยสิ้น

พระชนมชีพ ทำไฉนเล่า พระมารดาเจ้ามิได้เห็นเราพี่น้องสองรา
 ก็มีแต่ว่าจะเพิ่มพูนไปด้วยความโศกาลัย มิเป็นอันที่จะเสวยพระ
 กระจาย จะเสวยแต่อัสสัธราต่างกระจายหาร ไฉนจะทนทานดำรง
 ชีพออยู่ต่อไปได้ ฯ สองราชกุมารกรมารทรงพิลาปลิงพระชนนีด้วย
 ประการฉะนี้แล้วก็หลยไป ฝ่ายมานันเทยวหาหญาภินอยู่ทโกล ฯ
 สองราชกุมารกรมาร แล้วกลับมานอนเฝ้าอยู่ข้างบาทราชกุมารกรมาร
 ครั้นตนชนแล้วจงปลุกพระราชกุมารกรมาร เชิญให้ชนประทัยหลังนำ
 เสด็จไปในป่าสันมรรคาโกล จะได้พบปะมนุษย์อินหรือพเนจรหรือ
 สิทธาจารย์ห่มขานและนิคมพระนครอย่างใดก็หาไม่ นำเสด็จราชกุมาร
 กรมารไปในป่า สิ้นเวลาล่วงไปไต่หาเคื่อนโดยนิยมนตงน

ปุณทิวเส ครั้นวันรุ่งเช้า เหล่าแม่นมและทาสมิได้เห็นสองราช
 กุมารกรมาร มีความตกใจกลัวความผิดจึงพากันเทยวค้นหา ไปสู่โรง
 ม้าก็ไม่เห็นมาแล้วพากันทูลพระราชมารดา เจ้ายักษทรายความแล้ว
 จึงใช้อำมาตย์ให้ ไปเทยวหากหาพบสองราชกุมารกรมารไม่ พวกอำมาตย์
 จึงกลับมาทูลเจ้ายักษ ฯ คำว่า ม้าจากพาไปโกลไต่ร้อยโยชน์ก็หา
 พบมือเราไม่ เราจักตามไปจับให้จนได้ คราวนั้นพระนางวิมลลาเทวี
 ทรงทราบว่าไม่ไต่พระราชกุมารกรมารมา ทรงพระโศกากรรแสงให้ จึง
 ไต่ตรัสพระคาถานว่า

หahaha ปุตุตา กุหิ คตา มา มิ อนาคติ กโรถ
 ปุตุเตทานิ น ปสสามิ หทยิ เม ผลิสสตี
 ความว่า คุณกรลูกรักของมารดา เจ้าพากันไปเลี้ยข้างไหน ช่างมา

ขุณฺณาสชาคก

ทำมารดาให้อนาถาหาที่พึ่งมิได้ มารดามิได้เห็นลูกกรกทั้งสองราหวัใจ
ของมารดาก็แตกทำลายไปณบัดนี้

ฝ่ายเจ้ายกษัตริย์จึงตรัสเรียกพระนางวิมลมาลีสั่งว่า ขอเธออย่า
เศร้าโศกไปเลย พวกอำมาตย์ตามไม่พบเราจะไปยังป่าเทวคณหาอย่าง
ช้าเจ็ดวันก็จะพบสองกุมารกุมาร เธอจงอยู่ดูแลรักษาพระนครไว้
สั่งแล้วจึงลงจากปราสาทออกจากนคร สัจจรูปไปในป่าขึ้นไปยังยอด
ภูเขาส่งใหญ่ นฤมิตกายให้สูงพุ่งขึ้นไปในทิศทั้งสี่ เห็นสองกุมาร
กุมารก็มาจึงลงจากภูผาเล่นไล่ตามไป ด้วยอานภาพกำลังเจ้ายกษ
ัตริย์พพบฤกษ์ก็เอนอ่อนลุ่ม ประหนึ่งว่าลมยุคนั้นธวาทิตถูกต้องขณะนั้น
เสียงมหายกษัตริย์ร้องสนั่นหวั่นไหว สรรพสัตว์มีราชาสัตว์และเสือเป็นอาทิ
ตกใจกลัวหนีไปสิ้น

ฝ่ายว่ามาได้ ยินเสียงเจ้ายกษัตริย์จึงหันกลับมาเห็นเจ้ายกษัตริย์แล้วกรวย
ถึยทะยานไปโดยเร็ว เห็นว่าจะหนีไม่พ้นจึงทูลราชกุมารกุมารว่าข้า
พระพุทธเจ้าอ่อนเพลียกำลังแล้ว เชิญพระองค์ลงจากหลังเข้าไปช้อนเร็น
เสียดไตทหนึ่งเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะรีบหนีไปให้พ้นยกษัตริย์ พระราชกุมาร
กุมารจึงเสด็จลงจากหลังมาหนีไปอาศัยอยู่ใต้ร่มไม้ แล้วอธิษฐานว่า
ข้าแต่พฤกษเทวคา ขอได้กรุณาข้าพเจ้าด้วยช่วยอภิบาลข้าพเจ้าไว้อย่าให้
ยกษัตริย์ทำร้ายได้ ด้วยกำลังอธิษฐานของสองราชกุมารกุมาร นี้ใครพฤกษ
เทวคาจึงนฤมิตต้นไม้โพรง ราชกุมารกุมารจึงเสด็จเข้าไปช้อน
อยู่ในโพรงไม้โพรง ม้านนกกิ่งแล่นเร็วไปเกินกว่าโยชน์หนึ่ง จึง
ช้อนกำลังล่าช้าลงทุกที เจ้ายกษัตริย์กำลังเร็วกว่าตามไปทันมาจับหักคอ

๖ เทวัญชาตก

กินหัวม้าเสีย ทั้งสี่ระมาไวเทยวคนหาสองราชกุมารกุมารที่ออกไปหา
พบไม่ จึงแปลงกายให้เหมือนพระราชาทองเก่า กลยเข้ายังพระนคร
ขณยงราชนิเวศนสถาน

มหาชนมีอำมาตย์และเสนาบดีเป็นต้น ทราบว่าพระราชากลยมา
ถึงแล้วพากันเข้าเฝ้าทูลถาม ทราบความว่าพระราชาทองสองราช
กุมารกุมารหาพบไม่ พากันระลึกลงรำพึงแล้วก็ปริเทวนาการนำส่งสาร
นักหนา เจ้ายกษัตริย์จึงปล่อยมหาชนมีพระนางวิมลลาเทวีเป็นต้นว่า ท่าน
ทั้งหลายอย่าร้องไห้ไปนักเลย อีกไม่ช้าลูกยาของเราเขาคงจักเวียน
คิดปแต่สำนักพระฤๅษีไต่แล้วก็จะกลยมา จงระงับคัยความโลภกา
เสียเถิด

เมื่อเจ้ายกษัตริย์กลยไปถึงนครแล้ว นิโครธพฤกษเทวดาจึงเข้ค
โพรงไม้ไทรให้สองครุฑราชกุมารออกมา สองครุฑราชกุมารจึง
เสด็จเทยวตามหามา ไต่เห็นม้านันตายหามคิริษะไม่ ทรงกรรแสง
รำให้รำพรรณว่า เราพี่น้องสองรามาฉิบหายเสียแล้ว ยคนชีวิตของ
เราจะหามที่ออกไปไม่ ไต่มาพลัดพจากม้าเสียแล้ว ใครเล่าเขาจะพา
เราไป เราจักไปที่ไหนคณครังนี้ แม้ถึงเราจะคณคณไปก็มีรุจกทิศทาง
จะไปในป่าหรือชนบท ชีวิตก็จะปลิตปลงลงในบ้านเอง สองราช
กุมารกุมารทรงกรรแสงด้วยเสียงอนคังอย่างนั้น ก็พากันถึงซงวิสณญ
ภาพสลบลง

ด้วยบุญญาภาพของสองราชกุมารกุมาร พิภพแห่งท้าวโกสีย์
ก็แสดงอาการรอนชนทนโต ท้าวสหัสสนัยใคร่ครวญดูก็รู้เหตุสิน องค์

ขุณฺณาสชาคก

อมรินทร์ทรงนำอมตวารีวรรคสระอินทรีย์สองราชกุมารกุมารี ๆ ได้พระสติ
คนมาทอกพระเนตรเทวราชพากันหมอบลงแทบบาทเทวราช ๆ ตรัสถาม
สองราชกุมารกุมารีว่ามาแต่ไหนและเหตุไรจึงมาสถลยอยู่ณที่นี้ สองราช
กุมารกุมารีจึงทูลเล่าความแต่ต้นจนถึงยกยตามมากันครั้นมาเสีย แล้ว
ทูลว่าข้านชาพเจ้ามีโอกาสจะไปประเทศใดได้นำจักตายอยู่ที่นี้เอง

ท้าวเทวราชตรัสประภาษว่า เราก็จักให้ชีวิตแก่เจ้า ท่านจงพากัน
ไปหาครั้นมามาให้เรา ถ้าหากว่าท่านไปหาครั้นมาไม่ได้ พยกละวระ
สัตว์ชะนิตใดที่ตายใหม่ ๆ แล้วจงตัดเอาครั้นชะนิตนั้นมาให้เรา ๆ
จะต่อให้ ราชกุมารกุมารีเที่ยวหาครั้นมานั้นไม่เห็น จึงเที่ยวไปใน
ป่าพยราชสัตว์หนึ่งตายใหม่ ๆ จึงตัดเอาครั้นชะนิตนั้นมาส่งให้ท้าว
สักกะ ๆ จึงเอาครั้นชะนิตต่อเข้ากษัตริย์แล้ววรรคด้วยนำอมตวารี มาก
กลีบเป็นขนนมาครั้นชะนิตเป็นราชสีห์มีกายเป็นน้ำ มีกำลังเขานภาพใหญ่
ว่องไวกว่าเก่า สองราชกุมารกุมารีเห็นมาเป็นขนนมากก็ใจ ได้หมอบ
ลงแทบบาทเทวราช

ท้าวเทวราชจึงตรัสว่า แน่พ่อเทวันธกุมาร เราก็จักให้พรแก่
พ่อไว้ พ่อต้องการพรสิ่งใดจงรับพรนั้นไว้เถิด พระเทวันธกุมารเมื่อจะ
รับพรท้าวสักเทวราช จึงตรัสขทคาถานว่า

วณฺเญ	เม	อโท	สกุท	สพฺพภูตานมิสฺสร		
อมิตฺตา	มํ	อนฺตรายํ		เนว	กริสฺสนฺติ	มยฺหํ
อปีจําหํ	อติพโล			อโรโค	อนฺตรา	น มเว
นนฺทสฺส	ชโย	จ	โหมมิ	ปีตุรชฺชํ	กาเรสฺสามิ	

เย มหุตตมตมปตฺตา

มยหิ สิวจิโตทเกน

เต ชิวตี ลพฺภนฺตุ ขณ

๗

ความว่า ข้าแต่ท้าวสักเทวราช ทรงอำนาจยิ่งใหญ่มากว่าสรรพ
 ภูตสัตว์ ถ้าพระองค์จะทรงประทานพรให้แก่ข้าพเจ้าไซ้ ข้าพเจ้ายินดี
 ขอรบพรเหล่านั้นไว้คือ ขออย่าให้พวกอมิตรทำอันตรายแก่ข้าพเจ้าได้
 ขอให้ข้าพเจ้ามีกำลังยิ่งปราศจากโรค และขออย่าให้ข้าพเจ้าตายใน
 ระยะเวลาที่ยังไม่ถึงอายุขัย ๑ ขอให้ข้าพเจ้ามีชัยชนะนันทยกษัตริย์และค่างราช
 สมบัติของพระราชบิดา ๑ สัตว์เหล่าใดตายแล้วครู่หนึ่ง ขอสัตว์ตาย
 เหล่านั้นจงได้ชีวิตคืนมาด้วยหน้าที่ข้าพเจ้ารดให้ ในทันทีนั้น ๑ ท้าวสัก
 เทวราชจึงประสาทพร ๔ ประการให้พระเทวัญกุมารแล้วตรัสว่า พระองค์
 จงอย่าได้ประมาทเลย แล้วเสด็จกลับไปยังโลกสวรรค์

สองราชกุมารกุมารนั้น เสด็จขึ้นประทับบนหลังม้า ๆ พาเหาะไป
 ในอากาศ บรรลุถึงเมือง ๆ หนึ่งจึงเสด็จลงทอดพระเนตรเห็นแต่
 ปราสาทเปล่า หาเห็นมนุษย์และสัตว์สองเท้าสี่เท้าไม่ เสด็จเข้าไป
 ภายในปราสาทเห็นแต่เงินทองและแก้วตกลอยเกลื่อนกลาด ทรง
 ประหลาดพระทัยจึงดำริว่า เหตุไรนครนี้จึงไม่มีมนุษย์อยู่ จะมีเหตุสัก
 อย่างหนึ่งเป็นแน่ จึงปรึกษากับพระราชกนิษฐาว่า เราจักอาศัยเมืองนี้
 อยู่จักได้หรือเหตุอะไรต่อไป ปรึกษากันตกลงแล้วก็เสด็จอยู่ณปราสาทนั้น
 ครั้นรุ่งเช้า ม้านางทูลพระเทวัญกุมารว่า พระมหาราช
 ข้าพระบาทจะพาพระองค์เสด็จไปหาผลาผลไม้ต่าง ๆ ในป่า จึงให้พระ
 ราชกนิษฐาอยู่ณปราสาทนั้น พระเทวัญกุมารรับถ้อยคำมาแล้วว่าสาธุ แล้ว

เสด็จชนหล่งมารบสั่งให้พระนางจันทนกุมาร้อยที่ปราสาท มาจึงพาเสด็จ
 ไปในอากาศจนบรรลุถึงข้าหิมพาน พระเทวณฤกุมารเสด็จลงจากหล่งมา
 เลอกเก็บนานาผลาผลเสวยแล้ว จึงเสด็จลงสรงเสวยน้ำในคงคา ครั้น
 เวลาเย็นจึงชนหล่งมาเสด็จกลับมาประทานผลาผลไม้ให้พระกนิษฐา ต่อ
 แต้นนั้นมา พระเทวณฤกุมารเสด็จข้าหิมพานกัขมาทุกวัน และให้พระ
 กนิษฐาอยู่เฝ้ารักษาปราสาทแต่พระองค์เดียว

ถ้าหากว่ามีคำถามว่า พระนครนั้นเหตุไรจึงไม่มีมนุษย์อยู่ พง
 วิสัยชนาแก้วว่า มีนกอินทรียักวหนึ่งกินมนุษย์ชาวเมืองเสียมากมาย
 ชนทั้งหลายอนเห็นมหาชนตายด้วยเหตุนกอินทรียักว จึงพากันหนี
 ไปยังประเทศอันสน ชนบางพวกทไม่ไปประเทศอันอยู่รักษาบ้านเรือน
 ก็ถึงเป็นอาหารของนกอินทรี เพราะเหตุนี้พระนครนั้นจึงว่างเปล่าหามี
 มนุษย์อยู่ไม่ ด้วยอาการอย่างนั้นแล

แม่พระเจ้าเหมนตราชเจ้าเมืองนั้น ได้ให้เอากลองใหญ่ใบหนึ่งมา
 ให้พระอภัยราชกุมารโอรสของพระองค์เข้าไปอยู่ภายในกลองใบนั้น จัด
 หาโภชนาหารและขณฺญโครสใส่ไว้ในกลอง ให้พ่อพระราชโอรสเสวย
 แล้วก็ให้เอากลองนั้นวางไว้ณปราสาท นกอินทรีก็มาทุก ๆ วัน จับ
 มนุษย์และสัตว์กินจนหมด ที่สุดแต่สุนัขสุกรและไก่แมวเป็นต้นกก็ ช่าง
 มาโคมหิงษาเป็นต้นกก็ห้ามเหลืออยู่ไม่ เพราะเหตุนี้ พระราชาและ
 มเหษีกถูกนกอินทรียักวเสียสิ้น ฝ่ายพระอภัยราชกุมารนั้น ได้อยู่ใน
 ภายในกลองใหญ่ คอยท่าพระราชบิดามารคาคอยที่นั้น ครั้นกาลนาน

มานกอนทรีย์ ก็หายไปหาได้มาอีกไม่ เพราะเหตุที่นั้นพระราชกุมารกุมาร
ก็เข้ามาอยู่ที่ปราสาทเมืองนั้น จึงเป็นสุขสบายหามอันตรายไม่

ครั้นวันอื่น ๆ ต่อมา พระเทวณิชาคมารชนประทับบนหลังม้าเสด็จไป
ป่าหิมพาน ทรงเลือกเก็บนานาผลาผลและนานาขบผาอยู่ในมหาวัน คราว
นั้นพระนางจันทกุมารีอยู่ที่ปราสาทแต่องค์เดียว เทียบตรวจดูในห้อง
ปราสาทเห็นกลองใหญ่ขึ้นเข้าตำริว่า ชัยภริโยนี้ใหญ่โตเทียบหนอ ตำริ
แล้วเสด็จเข้าใกล้ดูคลำคและเคาะกลองด้วยพระหัตถ์ เห็นมีบานประตู
ปิดอยู่จึงเปิดประตูออกพบพระอภัยราชกุมารอยู่ในกลองนั้น

พระอภัยราชกุมารเห็นพระนางจันทกุมารินกแต่ในใจว่า โอ
ประหลาดใจจริง นี่จะเป็นหญิงมนุษย์หรือเทพธิดาหรือนาคมานวิกาและ
ยักษ์นี่ประการใด แล้วถามว่า แน่ นางผู้สุนทรพิศมิตรา เธอมาแต่ที่ไหน ๆ
เราเคียดขึ้นมา มาผู้เดียวหรือมากับผู้ใด ๆ เราพลัดเมืองมากับ
พระเทวณิชาคมารพี่ชายและกษัตริย์ ๆ เหตุไรเธอจึงพลัดเมืองมาลงที่นี่ ๆ
พระนางจันทกุมารี จึงแสดงตนว่าเป็นพระราชธิดา ของพระเจ้ากาสิกราช
แล้วเล่าความแต่ต้นจนถึงมาพามาถึงนครนี้ ให้พระอภัยราชกุมาร
ฟังถวณถ

พระนางจันทกุมารี จึงถามพระอภัยราชกุมารว่า เหตุไรท่านมา
อยู่ที่ปราสาทแต่องค์เดียวแล้ว ญาติและอำมาตย์ชาวประชาเขาพากัน
ไปไหนหมด เหตุไรพระนครจึงว่างเปล่าหามิห่มมนุษย์ไม่ ก็และเหตุไร
ท่านจึงต้องเข้าอยู่ในกลองชัยภริโยนี้ ๆ พระอภัยราชกุมารจึงเล่าความตาม

นัยที่ใดกล่าวมาแล้วให้พระนางจันทนกุมารฟังแต่ต้นจนอวสาน พระอภัย
 ราชกุมารและพระนางจันทนกุมารสนทนาปราศรัยซึ่งกันและกัน ต่างก็มี
 จิตต์ คิตรักใคร่ใคร่ ไถ่ ถึงซึ่งสังวาทกิจต่อกันและกัน เพราะเหตุดังนั้น
 ธรรมดาของโลกจึงกล่าวไว้ ดังนี้ว่า ชายหนุ่มหญิงสาวอยู่ในที่ลับ
 สองต่อสองแล้ว เมื่อเพ่งซึ่งกันและกันด้วยวาทคดี ย่อมมีความ
 เยอใยเกิดขึ้น ทั่วเห็นกันบ่อย ๆ เพราะเหตุดังนั้นพระอภัยราชกุมาร
 กับพระนางจันทนกุมารี จึงมีความรักใคร่ไต่ ร่วมภริมย์ด้วย โลกธรรม
 ต่อกันและกัน

พระนางจันทนกุมารนั้น อาศัย ร่วมสังวาทกับพระอภัยราชกุมารก็มี
 ครรภปราภภูชน วันหนึ่งนางจึงไปหาพระอภัยราชกุมาร และบอก ว่า
 บคนหม่อมฉันมีครรภ์แล้ว ถ้าหากว่าพระเชษฐาเจ้าข้าเข้าจิกทำชีวิตเรา
 ให้ถึงความพินาศ เราจะคิดอ่านประการใดก็ ๆ แน่ภคินี อดายของพิ
 มอยู่ขอหนึ่ง ๆ อดายของพิมอยู่อย่างไร ๆ แน่ภคินี ในป่าหิมพานมีตง
 อ้อยล้วนล้างามสะอาดแลสลอน มีฝูงวานรกำตัวใหญ่ ๆ มีกำลังมาก
 หากรักษาป่าอ้อยอยู่ เธอจงบอกพระเชษฐาของเธอดังนี้ว่า หม่อม
 ฉันเห็นวาทข่าหิมพานแห่งนี้ มีตงอ้อยล้ำใหญ่เท่าต้นหมาก
 ในฝันว่าหม่อมฉันได้ คมน้ำอ้อยนั้น มีรสหวานนักหนา เหตุดังนั้นขอ
 พระเชษฐาจงไปเอาอ้อยนั้นมาประทานให้หม่อมฉัน ถ้าหากว่าพระ
 เชษฐาของเธอนั้นไปถึงป่าอ้อยแล้วไซ้ พวกวานรจิกกัดอ้อยตรกัย
 พระเชษฐาให้ถึงความตาย เราทั้งสองก็จะอยู่สบายต่อไป พระนางจันทน
 กุมารรับถ้อยคำสามีแล้ว จึงไปคอยทำพระเชษฐาอยู่ยงที่อยู่ของตน

ครั้นถึงเวลาเย็น พระโพธิสัตว์เจ้าประทับนั่งบนหลังม้าเสด็จกลับ
 มาถึงปราสาท ประทานผลาผลไม้ให้พระภิกษุทั้งหลายเสวยเสร็จแล้ว
 ไลยาสนนกลับไป ครั้นรุ่งเช้าพระนางจินตนกุมารีเข้าไปยังที่อุปฐาก
 พระเชษฐาทำวัตรปฏิบัติเสร็จแล้วจึงทูลว่า เมื่อคนวนนหม่อมฉันฝัน
 เห็นว่า ไต่ กนอ้อยหิมพานมีรสหวานยิ่งนัก เหตุคังนั้นพระเจ้าพ
 ไต่ปราณหม่อมฉัน เสด็จไปเอาอ้อยหิมพานมาประทานให้ฉันเถิด
 พระเจ้าข้า

พระโพธิสัตว์เจ้ารับถ้อยคำพระนางจินตนกุมารีแล้ว จึงรับสั่งเรียก
 ม้ามาขึ้นประทับหลังม้า เสด็จไปถึงคองอ้อยปวราภจะตคเอาอ้อยมา ผง
 วานรทั้งหลายตัวใหญ่ ๆ เสมอเท่ากระบือรักษาอ้อยอยู่ รุชากตรอก
 ออกมาห้ามพระโพธิสัตว์กับม้าไว้ มาครั้นระชาตสี่เห็นวานรมากมาย
 จึงบนล่อเสียงลัหันาทควาออกไป วานรทั้งหลายได้ ยินลัหันาทก็
 ถึงสภาพสลบไป พระเทวณิกุมารหาสลบไม่ด้วยผลแห่งกุศลที่ไต่อบรม
 มามาก พระองค์จึงตคอ้อยไต่แล้วเสวยข้างใหญ่มากนข้าง แล้วจึงไป
 หาน้ำมารตสรกายวานรทั้งหลายทุกพัน ไต่สคคนมาจึงทูลพระราชากุมาร
 ว่าตั้งแต่วันนี้ไป ข้าพเจ้าทั้งหลายยอมเป็นทาสของท่าน และยอมยก
 บ้าอ้อยนให้แก่ท่านทั้งจะนำอ้อยไปให้แก่ท่านทุกเจ็ดวัน พระโพธิสัตว์
 นนล่อเอาอ้อยลาชนหลังมาเหาะมาถึงปราสาท พระนางจินตนกุมารีทรง
 ค้อนรับแล้วไต่เสวยอ้อยซงพระโพธิสัตว์ประทานให้

ครั้นรุ่งเช้าพระโพธิสัตว์เจ้าขึ้นหลังม้าเสด็จยังราวไพรแล้ว พระ
 นางจินตนกุมารีจึงไปหาพระอภัยราชกุมารแจ้งอาการนั้นให้ฟังถวนถ พระ

นางจันทกุมารี จึงหารอว่า บัดนี้เราจะคิดอ่านประการใดต่อไป พระอภัย
 ราชกุมารจึงแจ้งว่า เธออย่าคิดวิตกไปเลยอธิบายอันยังมีอีก ในข้า
 หิมพานมผงหลวงมากมาย ผุ้งหิมทั้งหลายรักษารังผองอยู่ หิมเหล่านั้น
 ครายกาจหนัก เห็นมนุษย์และสัตว์เคี้ยวจวนแล้วย่อมกตตายสิ้น เหตุคัง
 นั้นเธอจึงบอกพระเชษฐาของเธอว่า หม่อมฉันอยากกินน้ำผงหลวง ๆ มี
 อยู่ที่หิมพาน พระเชษฐาจึงกรุณาไปหาผงมาประทานให้หม่อมฉัน

ครั้น รุ่งเช้า พระนาง จันทกุมารี จึงนำ ความแจ้ง แก่ พระโพลีสัตว์
 เหมือนดังพระอภัยราชกุมารสั่งพระโพลีสัตว์ทรงฟังคังนั้นจึงบอกแก่ม้า ๆ
 จึงพาพระโพลีสัตว์ไปถึงทิมผงหลวง พวกหิมทั้งปวงเห็นพระโพลีสัตว์
 กขมาก ไกรธাত্রงเข้าจะกตมา มาครั้นระราชสีหจึงแผกเสียงลีหนาท
 หิมทั้งหลายก็ขาดใจตายอยู่เกลอนกลาตปถพี พระโพลีสัตว์มีกรุณา
 จึงหาวิธีมารคสัตว์ระหิมเหล่านั้น ๆ ไทสคพนคนมาพากันมอยตนเป็นทาส
 และให้ปฏิญญาว่าจะนำน้ำผงไปถวายเสมอทุก ๆ เจ็ดวัน หิมเหล่านั้น
 หาน้ำผงมาถวายพระโพลีสัตว์ ๆ ไท้นำผงแล้วเสด็จขึ้นหลังม้าเหาะมาถง
 เหมันตนคร ประทานน้ำผงให้พระภคินเสวย

ครั้นรุ่งเช้าพระโพลีสัตว์เจ้าเสด็จไปยังหิมวันต์แล้ว พระนาง
 จันทกุมารี จึงไปยังสำนักพระอภัยราชกุมาร บอกอาการพระเชษฐาว่า
 หาดตายไม่ นางจึงหารอว่า บัดนี้เราจะทำอย่างไรต่อไป พระอภัยราชกุมาร
 จึงบอกว่ ในหิมวันตประเทศมีสระน้ำอยู่แห่งหนึ่ง เป็นน้ำสำหรับ
 บริโภคใช้สอยของท้าวเวสสุวรรณ สระน้ำนั้นสระพริ้งไปด้วยเบญจปทุม
 ดอกโตเท่าจักรรถ และมีกระบังประมาณเท่าคิริษะกระบือ มีกุ่มกัณเฑ

ยักษเฝ้ารักษาสระนั้นอยู่สัคน ถ้าหากมฤคทัสสคนนั้นเห็นมาและพระ
 เชษฐาแล้วก็คงจะฆ่าตาย เราสองคนก็จะอยู่เป็นสุขสบาย ด้วยเหตุนี้
 พระน้องจงบอกพระเชษฐาของเธอว่า หม่อมฉันฝันเห็นว่าที่หิมวันตประ
 เทศในนี้มีสระน้ำอยู่แห่งหนึ่ง สระพรังไปด้วยเบญจปทุมห้าประการ หม่อม
 ฉันอยากได้ดอกและผลปทุมที่สระนั้น ขอพระเชษฐาจงกรุณาไปหามา
 ประทานให้หม่อมฉัน พระนางจินทนกุมารีรับคำสั่งแล้วจึงไปคอยท่าพระ
 เชษฐาอยู่ณปราสาทของตน

ครั้นถึงเวลาเย็น พระโพธิสัตว์เจ้าทรงประทับหลังม้าเสด็จกลับมา
 ถึงปราสาท พระนางจินทนกุมารีนาฏจึงทำการต้อนรับและทำวัตรจรรยา
 ตามเคย ต่อเวลารุ่งเช้าพระนางจินทนกุมารีจึงทูลความตามทพระอภัย
 ราชกุมารบอกนั้นให้พระโพธิสัตว์เจ้าฟัง พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นหลังม้า
 บอกสัญญาแก่ม้า ๆ ก็พาเหาะไปในอากาศ จนบรรลุดังสระน้ำนั้นแล้ว
 เสด็จลงไปในสระ ในเวลานั้นพวกมฤคทัสสหาอยู่ไม่ พากันไปหาอาหาร
 ยังมีทันจะกลับมา พระโพธิสัตว์ทรงเก็บง่าข้าวและเสวยกระเจียว แล้ว
 เลือกเก็บดอกบัวอยู่

ขณะนั้น พวกมฤคทัสสคนกลับมาถึงสระ จึงพากันจับมาและ
 พระโพธิสัตว์ไว้ มฤคทัสสคนหนึ่งจึงพูดว่า เจ้ามาลักง่าข้าวและกระเจียว
 ของเรากิน เราจะกินเจ้าเป็นอาหาร มฤคทัสสคนหนึ่งจึงร้องห้ามว่าอย่า
 เพ้อกินก่อน ควรเราจักถามดูว่าเขารู้จักธรรมและอธรรมหรือไม่ ถ้า
 ว่ามานพนั้นเขารู้จักธรรมเราก็ไม่ควรกินเขา มฤคทัสสคนหนึ่งจึงถามพระ
 โพธิสัตว์ว่า คุณกรมานพ ท่านรู้จักธรรมและอธรรมหรือไม่ ฯ เราบู๊จัก

ซึ่งธรรมและอธรรม ๆ ถ้าท่านรู้จักธรรมและอธรรมจงกล่าวให้ฟังณบัดนี้
 พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า ธรรมนิยมผู้เบียดเบียนเมื่อจะแสดงธรรมต้องไต่หนึ่ง
 อาสนะอันสมควร จึงจะแสดงธรรมแก่บุคคลผู้ควรฟัง บัดนี้อาสนะหาควร
 แก่เราไม่ บุคคลก็หาควรจะฟังธรรมของเราไม่ เพราะเหตุนี้เราไม่
 ควรจะแสดงธรรมให้พวกท่านฟัง กุณฺณาทังทั้งหลายถามว่า ก็ควรที่พวก
 ข้าพเจ้าจะทำอย่างไร พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า ท่านทั้งหลายจงตบแต่ง
 ธรรมาสน์ด้วยดอกไม้และบูชาด้วยเครื่องสักการะกลิ่นหอมเป็นต้น พวก
 กุณฺณาทัง จึงทำตามพระโพธิสัตว์อย่างนั้นเสร็จแล้ว จึงตักวาริมาสรอง
 พระโพธิสัตว์และให้ประทับด้วยรัตนาภรณ์และเชิญให้ ชนนิ่งยังธรรมาสน์
 จึงอาราธนา ว่าท่านจงแสดงธรรมเถิดณบัดนี้

พระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า บัดนี้อาสนะก็สมควรแก่เราแล้ว แต่บุคคล
 ผู้จะฟังยังหาสมควรไม่ ๆ แน่ะมานพ บุคคลผู้จะฟังยังไม่ควรนั้นด้วย
 เหตุไรเล่า ๆ ท่านทั้งหลายจงสมาทานศีลเสียก่อน ท่านทั้งหลาย
 สมาทานศีลแล้วจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ควรฟังธรรม ๆ ถ้าเช่นนั้นท่านจงให้ศีล
 แก่พวกข้าพเจ้า พระโพธิสัตว์เมื่อจะให้ศีล ๕ จึงตรัสว่า ท่านทั้งหลาย
 จงงดเว้นการฆ่าสัตว์ ๑ จงงดเว้นการลักทรัพย์ที่เขาไม่ยอมให้ ๑ จงงด
 เว้นการประพฤติผิดในกาม ๑ จงงดเว้นจากวาจาเท็จ ๑ จงงดเว้นจาก
 เหตุเป็นเหตุแห่งความประมาทคือคนเมาทำผู้ ตมแล้วให้ เมากล่าวคือสุรา
 และเมรัย ๑

พระโพธิสัตว์เจ้าทรงให้ศีล ๕ แล้ว เมื่อจะทรงแสดงธรรมและ
 ธรรมต่อไปจึงตรัสว่า คุณกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ท่านทั้งหลายแต่ก่อน

เคยเกิดเป็นมนุษย์ ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาและน้ำใจ จึงได้มาเกิด
 ในกำเนิดกษัตริย์ด้วยทานกรรมสมาทาน บดินทาทองหลายยงเป็นผู้หยาย
 ชำรายกาจอยู่เช่นนั้น ตายจากอิตถภาพเป็นนักษแล้วก็จักไปเกิดในนรก
 เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายจงละทุจริต ๓ อย่างเสีย และจงถือเอาชงสุจริต
 ๓ อย่างไว้ให้มั่น ทุจริต ๓ อย่างนั้นชื่อว่าอกรรม

ทุจริต ๓ อย่างนั้น คือ กายทุจริต ๑ วาจาทุจริต ๑ มโนทุจริต ๑
 กายทุจริตนั้นคือประพฤติกิริยทางกายมีอาการเป็น ๓ อย่าง คือฆ่าสัตว์
 มชเวต ๑ ลักทรัพย์ปล้นของเขา ๑ ประพฤติผิดในกาม ๑ เหล่าน้ำสำเร็จ
 ด้วยกาย จงชื่อว่ากายทุจริต วาจาทุจริตนั้นคือความประพฤติกิริยทางวาจา
 มีอาการเป็น ๔ อย่าง คือกล่าวคำเท็จไม่จริง ๑ กล่าวคำหยาย ๑ กล่าวคำ
 ล้อเสียด ๑ กล่าวคำเพื่อเจือไปรยเสียซึ่งประโยชน์ ๑ เหล่าน้ำสำเร็จด้วย
 วาจาจงชื่อว่าวาจาทุจริต มโนทุจริตนั้นคือประพฤติกิริยทางใจมีอาการเป็น ๓
 อย่าง คือเจตสิกกรรมชาติอันเกิดแต่โลภวิการ เป็นเหตุให้ทำทุจริตมี
 ปาณาติปาตเป็นต้น เรียกว่าอภิชณา ๑ ความปองร้ายผูกอาฆาตของ
 เวนอันเกิดแต่โทสวิการ เรียกว่าพยาบาท ๑ ความเห็นผิดคลองธรรมอัน
 เกิดแต่โมหวิการเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ ๑ เหล่าน้ำสำเร็จมาทางใจจึงชื่อว่า
 มโนทุจริต ความประพฤติกิริยเป็นไปในไตรทวารนี้ เรียกว่าอกรรม

ก็ผู้ใดเสพทุจริตและทำทุจริตให้เจริญมากแล้ว ผู้นั้นก็เข้าไปใน
 ฝ่ายแห่งความไม่เจริญ เมื่อตายจากโลกนแล้วย่อมจะไปเกิดในนรก
 ผู้ใดละเสียได้ซึ่งทุจริตแล้ว และเสพสุจริตทำสุจริตให้เจริญมาก ผู้นั้น
 ครั้นตายจากโลกนแล้วจักไปเกิดในสวรรค์ และจักได้ซึ่งไตรพิศสมบัติ ๓

ประการ เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายจงละเสียซึ่งอธรรมทุจริต และถือเอา
ซึ่งธรรมสุจริต ๓ อย่างฝ่ายข้างส่วนดีเกิด

ก็แหละสุจริต ๓ อย่างนั้นเป็นไฉน สุจริต ๓ อย่างนั้นคือ กาย
สุจริต ๑ วชิสุจริต ๑ มโนสุจริต ๑ ความที่ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์
ไม่ประพฤตินิคมในกาม ๓ อย่างนี้สำเร็จมาแต่ความประพฤติดีด้วยกาย
จึงชื่อว่ากายสุจริต ความที่ไม่พูดเท็จ ไม่พูดหยาบ ไม่พูดส่อเสียด
ไม่พูดเพ้อเจ้อ ๔ อย่างนี้สำเร็จมาแต่ความประพฤติดีทางวาจา จึงชื่อว่า
วชิสุจริต ความที่ไม่เพ่งเล็งน้อมเอาพัสคฺคฺของเขาคือ ความที่ไม่ผูกอาฆาต
ปองร้ายเขา ความที่เห็นตรงต่ออธรรมความชอบ ๓ อย่างนี้สำเร็จมาแต่
ความประพฤติดีทางใจ จึงชื่อว่ามโนสุจริต ความประพฤติดีด้วยกาย
วาจาใจ ๓ อย่างนี้ เรียกว่าอธรรมความชอบ

พระโพธิสัตว์ตรัสแสดงอธรรมและธรรม ๒ ประการนี้แล้ว จึง

แสดงโทษแห่งอธรรมทุจริตว่า คุณกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ใดเสพกาย
ทุจริตทำกายทุจริตให้เจริญมากแล้ว ผู้นั้นครั้นจุตฺติจากโลกนี้แล้วจักไป
เกิดในนรก ถ้ามาเกิดยังมนุษย์ โลกไซ้ร้ ผู้นั้นจะมีอายุน้อยอายุสั้นมีโรค
มีทุกข์มากมีเวรมาก เพราะโทษแห่งปาณาติปาตกรรม และจะเป็นผู้
กำพร้าอนาถาหาเขาน้ำกินยาก จะพินาศไปด้วยราชภัยเป็นต้น เพราะโทษ
อกินนาทานให้ผล และบุคคลผู้นั้นจะเป็นผู้มีรูปกายทรพฺลถูกคนเขา
ตีเตียนเบียดเบียนหน้า และจะถึงซึ่งความเขินเพศกะเทยและขัณเฑาะและ
สตรีเป็นต้น เพราะโทษแห่งกามมิจฉาจารให้ผล เหล่านี้โทษ
แห่งกายทุจริต

ผู้ใดเว้นเสียได้จากปาณาติบาตและอทินนาทานกามมิถาจาร ผู้
นั้นครั้นตายจากโลกนี้แล้ว จักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็น
มนุษย์จะเป็นผู้มีอายุยืน ปราศจากผู้เป็นเวร จะมีมิตรสหายมาก เพราะ
อานิสงส์กลวิบากแห่งการเว้นปาณาติบาตให้ผล และจะเป็นคนมั่งคั่งมี
โภคทรัพย์มากมายและปราศจากอันตรายมีราชภัยเป็นต้น เพราะอานิสงส์
ผลแห่งการเว้นจากอทินนาทานอุปถัมภ์ ก็จะเป็นผู้มรปงามเป็นที่รัก
ใคร่ของผู้ที่ใคร่พบเห็นเป็นต้น เพราะอานิสงส์ผลที่ตนเว้นจากกามมิถา
จารตามอกุหนน คุณเหล่านี้เป็นอานิสงส์แห่งกายสัจจิต

ก็โทษแห่งวิทจริตและอานิสงส์แห่งวิสัจจิตนั้นเป็นไฉน ตุกรท่าน
ผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวคำเท็จไม่จริง คำส่อเสียด คำหยาบคาย
คำเพื่อเจือไปรยเสียซึ่งประโยชน์ เสพและทำให้มากแล้ว ผู้นั้นจะเป็น
ไปเพื่อเกิดในอบาย ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นที่รักใคร่ชอบใจของ
มนุษย์และเทวดา พุคสิ่งใดก็จะมีคนเชอและนยถือ แม้จะพูดจริง
ก็หากให้เห็นเป็นเท็จไป มักจะมีผู้เกล้งใส่ความผิดให้ต่าง ๆ เทวดา
และมนุษย์ย่อมรังเกียจเกลียดชัง และจะมีกลิ่นปากเหม็นเป็นอาทิ อัน
เป็นโทษแห่งวิทจริตมีมุสาวาทเป็นต้น

ตุกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ใดกล่าวคำสัจจริง กล่าวคำสมาน
ไมตรีจิตต์ กล่าวคำสุภาษิต กล่าวคำนำมาซึ่งประโยชน์ หมั้นเสพ
และหมั้นทำให้มากแล้ว ผู้นั้นก็จะขึ้นไปเพื่อให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์
ถ้าเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นที่รักใคร่ชอบใจของมนุษย์และเทวดา พุคสิ่งใด

ก็จะมีแต่คนเชื่อและนับถือ ปราศจากผู้แก่งแย่งโต้ขความผิด เทวดา
และมนุษย์ยอมคุ้มครองรักษา และจะมีกลิ่นปากหอมเป็นอาทิ อนัน
อันิสงส์แห่งวิสุตธรรมเป็นต้น

ก็โทษแห่งมโนทุจริตและอันิสงส์แห่งมโนสุจริตเป็นไฉน คุกร
ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ความโลภเกินประมาณ ความปองร้ายผูกอาฆาฏ
ความเห็นผิดจากคลองธรรม ผู้ใดเสพและทำให้มากแล้ว เป็นเหตุให้
ผู้นั้นประพฤตชั่วทางกายทางวาจา วิทยาทุกข้อเป็นผลเกิดทางกาย
ทางวาจาเหล่านี้ เป็นโทษเนื่องมาแต่เหตุคือมโนทุจริตนั่นเอง

คุกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ความไม่โลภเกินประมาณ ความไม่
ปองร้ายผูกอาฆาฏ ความเห็นถูกต้องตามคลองธรรม ผู้ใดเสพและทำ
ให้มากแล้ว เป็นเหตุให้ผู้นั้นประพฤตดีทางกายทางวาจา วิทยาทุกข้อ
เป็นผลเกิดทางกายทางวาจาเหล่านี้ เป็นอันิสงส์เนื่องมาแต่มโนสุจริต
เอง เพราะเหตุคั้งนั้น ท่านทั้งหลายจงละเสียซึ่งมโนทุจริต และสมาทาน
ถอมันซึ่งมโนสุจริตเถิด

ฝ่ายกุมภกษัตริย์ตน ๑ ไต่ ฟังธรรมเทศนาของพระมหาสัตว์แล้ว
พากันทำนายนายชาลิกการแล้วทูลว่า พระราชกุมาร พระราชกุมารเป็น
อาจารย์ของข้าพเจ้า ๆ เป็นศิษย์ของพระราชกุมาร ต่อแต่ไปข้าพเจ้าจัก
ทำความชวนชววยถววย พระราชกุมารต้องการอะไรจงบอกให้ทราบเถิด
พระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า คุกรกุมภกษัตริย์ เราเป็นผู้พลัดเมืองมาอาศัยอยู่
ณเมืองเปล้ากขน้องสาวผู้หนึ่งญาติมิตรผู้อื่นห้ามไม่ ท่านทั้งหลายจง
กรุณาหาอาหารให้เราบริโภคด้วย กุมภกษัตริย์ทูลว่าหาแล้ว พระ

โพธิสัตว์ก็ทรงประทักษิณลงมาเหาะไปถึงปราสาท ประทานปฐมชาติทั้งคอก
และฝัก และกระชับให้พระภิกษุเสวยและชมสมประสงค์ กุมภภัก
สองตนอยู่บำรุงเลี้ยงพระโพธิสัตว์ อีกสองตนนั้นลากลับไปรักษาสระน้ำ
ต่อแต่นั้นมาพระโพธิสัตว์บางครั้งก็เสด็จไปบำเพ็ญวัตร บางครั้งก็
หาเสด็จไปบำเพ็ญวัตรไม่ ก็คราวนั้นพระโพธิสัตว์เสด็จอยู่ณปราสาทกับ
กุมภภักชมาณพลสองตนล้นกาลประมาณสามวัน

คราวนั้นพระนางจันทกุมารีจะไปหาสามีก็ไม่ได้ เกิดโทมนัส
ซุ่นแค้นใจตรึกตรองไปว่า เราจะทำอย่างไรดีหนอ พระนางคิดไปก็เห็นอุบาย
จะให้พระเจ้าพี่ไปหาผลมะม่วงในป่า พระนางจึงไปหาพระโพธิสัตว์ แกล้ง
ทูลว่าเมื่อคนน้องเห็นสุนัขมิตรอนหนึ่งว่า พระองค์ประทานผลมะม่วง
หิมพานให้ห่มอมฉัน เพราะเหตุนั้นขอพระเจ้าพี่ได้ปราณีหาผลมะม่วง
หิมพานมาประทานให้ห่มอมฉันเถิด พระโพธิสัตว์ทรงอาลัยในพระ
กนิษฐภักนีมาก เสด็จชนหลังก้าวไปหาผลมะม่วงได้ผลหนึ่ง จึงเสด็จ
ไปยังนทีลงสรองน้ำอยู่ที่นั่น

เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จไปแล้ว พระนางจันทกุมารีจึงเสด็จไปหา
สามีทูลว่า พระลูกเจ้า บัดนี้เราจะทำอย่างไรดี พระเจ้าพี่ของห่มอมฉัน
มีบุญมากนักษณา เราส่งไปให้อานรกัดครึ่งหนึ่ง และส่งไปให้หมีกัดอีก
ครึ่งหนึ่ง และส่งไปให้กุมภภักฆ่าเสียอีกครึ่งหนึ่ง อานรและหมี
กุมภภักเหล่านั้น ก็กลับยอมตนเป็นทาสให้พระเจ้าพี่ไซ้ทั้งหมด พระ
เจ้าพนนตอหลายวันจึงจะไปบำเพ็ญวัตรสักครึ่งหนึ่ง เพราะฉะนั้นห่มอมฉัน
จึงมาหาท่านไม่ได้ บัดนี้ห่มอมฉันขอผลมะม่วงหิมพานกับพระเจ้าพี่

วันนพระเจ้าฟไปหาผลมะม่วงแล้วหม่อมฉันจึงมีโอกาสมาหาได้ ๓๕
จะคิดอ่านประการใด

พระอภัยราชกุมารผู้ศักดิ์คางตอบว่าเรามีหลาวอยู่หลายเล่ม เราจะ
ทำกระดานยন্ত্রไว้ที่สร้างมาแล้วจงเอาหลาวทั้งหลายขักรายไว้ใต้กระดาน
ยন্ত্র แล้วเอาเชือกผูกหัวต่อแผ่นกระดานไว้ให้ตึง จึงเอาเชือกผูกโยง
หย่อนหัวเงอนเข้าไปไว้ในกลอง เมื่อพระเชษฐาของเธอนั้นประทักษิณ
ณที่สร้างเมื่อใด เมื่อนั้นเธอก็ให้สัญญาด้วยเสียงคัง เราจะกระตุก
เงอนเชือกให้กระดานหก พระเชษฐาก็จะพลัดตกถูกหลาวตาย
เราทั้งสองก็จะอยู่สบายต่อไป พระอภัยราชกุมารคิดกันแล้วจึงเตรียม
การตามทศกเส็จแล้วเสด็จเข้าไปในกลอง

ครั้นเวลาเย็น พระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จขึ้นบนหลังม้าเหาะมาทาง
อากาศ ถึงปราสาทแล้วประทานอัมพผลแก่พระนางจันทกุมารี ๆ เชิญ
ให้ผลักษณานำพระเชษฐาเข้าไปสู่ที่สร้าง ให้ประทักษิณแผ่นกระดานยন্ত্র
ซึ่งแต่งไว้ พระนางเธอก็ให้สัญญาซึ่งพระอภัยราชกุมารนัดหมายไว้ด้วย
สำเนียงอันคัง พระอภัยราชกุมารนั้นจึงกระตุกเงอนเชือกที่ผูกไว้ พระ
โพธิสัตว์ก็พลัดตกลงไปใต้แผ่นกระดานยন্ত্রณขณะนั้น เทพคาริกษามหา
ปราสาทจึงผลักหลาวให้ลลัมไป พระโพธิสัตว์หาถึงอันตรายต่อชีวิตไม่

พระโพธิสัตว์ลุกขึ้นบนทอกพระเนตรเห็นหลาวมีมากมาย จึงดำรัส
สั่งว่า ข้จามีใครคนไรทำกระดานยন্ত্রและเอาไม้หลาวขักรไว้ ๓๕
ท่านจงค้นค้นเชือกให้พบบ่าวไปจับตัวข้จามีใครให้ได้ ๓๕
สั่งแล้วจึงพากันไต่ตามเส้นเชือกไปจนถึงที่สุด เห็นเส้นเชือกเข้าไป

ในกลองใหญ่เขี่ยประตูเข้าไปพบตัวพระอภัยราชกุมาร จึงซักถาม
 พระอภัยราชกุมารให้การวิจัยสารภาพตามความจริง กุมภณิชาตมานพจึง
 จับตัวพระอภัยราชกุมารมาส่งยังสำนักพระมหาสัตว์ ทูลความนั้นให้
 ทรงทราบ

พระโพธิสัตว์ทรงถามด้วยพระองค์เองว่า แน่ะมานพ ท่าน
 มาแต่ไหน ๑ ข้าพระบาทอยู่ในประเทศชาติภูมิตนเอง ๑ ท่านอยู่ที่
 ตรงไหน ๑ ทำไมเราจึงไม่เห็น ๑ ข้าพระบาทอยู่ณภายในกลองใหญ่ ๑
 เหตุไรท่านจึงอยู่แต่ผู้เดียวเล่า ๑ ข้าแต่เทวดา ๑ มินกอินทรีจะมาแต่
 หิมวันต์ค้ายเอามหาชนไปกินเสียสิ้น ๑ ชนบางพวกหนีไปไต่ก็มี ๑ แต่
 พระราชบิดาของข้าพระบาททรงพระเมตตาให้ข้าพระบาทเข้าอยู่ในกลอง
 ใหญ่ ๑ ขนโภชนาหารใส่ไว้ให้บริโภคน ๑ แล้วถกนกกอินทรียกขึ้นเป็นภิกษา
 เหตุคังนั้นข้าพระบาทจึงรอดตายเหลืออยู่ผู้เดียวเท่านั้น ๑ ก็เหตุไรท่าน
 จึงคิดอธิบายมาตัวเรา ๑ ข้าแต่เทวดา ๑ ข้าพระบาทมีความผิดทำ
 อสังกรรมกิริยาจกัษณะของพระราชา ๑ ทรงพระกรรมขณมา ๑ ด้วย
 เกรงกลัวพระอาชญาของพระองค์ ๑ จึงคิดอธิบายจะปลงพระชนม์พระองค์
 เสียคังนี้ ๑ ขอพระองค์จงอดโทษแก่ข้าพระบาทผู้อนธพาลประทານชีวิตไว้
 ข้าพระบาทขอเป็นบาทบริจาริกาของพระองค์ต่อไป

พระโพธิสัตว์จะไต่กริ้วโกรธก็หาไม่ ๑ วิษัณว่า ๑ แน่ะมานพ ๑ ท่าน
 เป็นอนธพาลแท้ ๑ ด้วยอกุศลกรรมที่ท้าวไว้ ๑ จึงไต่ปลัดพรากมารดาบิดา
 และญาติเป็นต้น ๑ เหตุไรจึงก่อกรรมทำอกุศลอยู่อีกเล่า ๑ ต่อแต่นั้นไป
 ท่านอย่าไต่ทำอกุศลอีกเลย ๑ พระโพธิสัตว์ทรงประทานคริล ๑ & แล้วสั่งสอน

โดยค้หาไค้ทำโทษไม้ ตังแต่ันนมากษตริยทงสามองค้ทรวงอยู่สม้คร
สังวาสพร้อมเพรียงกันเป็นปกคิตี

อยู่มาวันหนึ่ง พระโพธิสัตัวทรวงรำฟงถึงพระราชมารดาว่า อโหวต
นำใจหายจริง พระมารดาของเราคงอนาถา จะเป็นภิกษามหายักษ์
หรือจกอยู่เป็นสุขประการใดไม่รู้ทึ ปานฉะนพระชนนระลกกลงลูกแก้ว
ไม่เห็นแล้วก้จะทรวงพระโลกั จะอยู่คิตัวดยกษัและยังปฏิขิตให้ถกใจยกษั
หรือไม้ หรือยกษั โกรธลงโทษฆ่าพระมารดาเสียแล้วหรืออย่างไรว
อาตมะจักกลับไปเยี่ยมเยียนคึ แต่ก่อนอาตมะไค้มาเป็นเพื่อนสองเท่านั้น
ยคนกมบริวารมากชนค้อวานรและหม้ทงกมุภณท้ เราอาจจะรบกับยกษั
ไค้ด้วยบริวารเท่านั้น ค้าแล้วจึงค้ารสสังสองกมุภณท้ว่า ตุกรรมานพ
เราถกยกษัทำให้พลค้พวากจากพระมารดามา พระบิคาของเราก้ถก
ยกษัมนฆ่าตาย ยคนยกษันั้นแปลงเพศเหมือนพระราชาบิคา อยู่ร่วมเวียง
กับพระมารดาของเรา คัวเหตุยกษันั้นจึงเป็นไพร่แก่เรา ท่านจง
ไปข่าหิมพานพาคัวสะหายมาหาเรา เราจักยกพลไปรบกับมหายักษ์
แก่แค้นให้จงไค้

กมุภณท้มานพสองตนรัยว่าสาธคังนแล้ว จึงไปพาเอากมุภณท้
สองตนท้เผ่าสระนนมา พวกกมุภณท้จึงทูลว่า พระองค้ออย่าทรวงวิตก
เลย ข่าพระบาทเป็นทาสของพระองค้ จักขอรับอาษาเป็นโยธาต่าง
พระบาทและพระหัตถ์ของพระองค้ ออกไปจับตัวนนทยกษัฆ่าเสียให้จง
ไค้ พระโพธิสัตัวค้พระทัยแล้วเรียกมาเข้ามาสั่งว่า แน่พม่า นอง
จักไปยงพระนครบ้านเกิดเมืองนอนของเรา พม่าจงไปข่าหิมพานแจ้ง

อาการเรองนแก่พระยวานรและพระยาหมี ตามคำของน้องสั่งไปตั้งนั้นว่า
 บัดนี้เราผู้เทวณิกุมารใคร่จะกลับไปยังนคร จักไปทำสงครามกับยันท
 ยักษ์ ขอพระยวานรพระยาหมีทั้งสอง จงพาพวกบริวารไปยังสำนัก
 แห่งเรา จักพร้อมกันยกไปทำสงครามกับยันทยักษ์

ฝ่ายว่าลีหศิระพาชนั้น รัย ๆ สั่งแล้วก็ไปยังป่าหิมพานต์
 อาการนั้นให้พระยวานรและพระยาหมีทราบ ตามคำพระโพธิสัตว์สั่งไป
 พระยวานรอินทร์ เวียงกวนร บริวารหกลีบ หมันมา สั่งเสร็จแล้วก็ยกไปยัง
 เหมันตธานีที่ประทับอยู่แห่งพระโพธิสัตว์ ฝ่ายพระยาหมีเรียกหมีบริวาร
 ประมาณสี่สิบหมันมาสั่งเสร็จแล้วก็ยกไปยังเหมันตธานีที่ประทับอยู่แห่งพระ
 โพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์จึงรับสั่งกำชับพวกวานรและหมีไว้ว่า ถ้าพวกมนุษย์
 เขาก็รบพวกเจ้า ๆ จงจับพวกมนุษย์นั้นมัดไว้อย่าไต่ฆ่าเลย จงจับแต่
 ยักษ์และบริวารยักษ์ผูกมัดและฆ่าเสีย พระองค์ทรงตรวจพลบริวาร
 เสร็จจึงเสด็จชนหลังมาให้พระราชกนิษฐภคินีชนหลังพระยาหมี ให้
 พระชามาตรกนิษฐภคินีชนหลังพระยวานรอินทร์ แล้วรับสั่งกะท้าว
 กุมภินทว่า ให้บังคับพวกวานรและพวกหมี ให้พากันขนเอาเงินและ
 ทองแก้วและทรัพย์อย่างอื่นไปให้มาก เราจักบริจาครักษาแก่พวกมนุษย์
 ท้าวกุมภินทได้บอกกับพวกวานรและพวกหมีให้จัดการเสร็จตามรับสั่ง
 พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์เสด็จแต่เหมันตนครพร้อมด้วยมหันตบริวาร ดำเนินไป
 ไปหลายวันจึงบรรลุถึงขจรประเทศอันเป็นเขตต์แดนของมนุษย์ พระ

ขุณฺณาสชาคก

มหาบุรุษจึงขบพวกวานรและหมิวว่า พวกเจ้าทั้งหลายอย่าได้เขียดเขียดพิ
 พวกมนุษย์ ๆ พวกไต่เขียดเขียดพิพวกเจ้า ๆ จึงจับมนุษย์พวกนั้นมัดไว้อย่า
 ใ้ไต่ฆ่าเลยเป็นอนชาติ มนุษย์ชาวขุณฺณประเทศเหล่านั้น ครั้นเห็น
 พวกวานรและหมิวมากมาย ต่างก็ตระหนกตกใจกลัวหนีไปซุกซ่อน
 อยู่ตามภูเขาและราวไพร พระโพธิสัตว์จึงขบพวกกุมภณทนต์ว่า
 ท่านจงแปลงเพศเป็นมานพไปประกาศตามบ้านและนิกมว่า อย่าพากัน
 ตกใจหนีไปเลย บัดนี้พระราชโอรสของพระเจ้าพาราณสีมีนามว่าเทวนธ
 กุมารกลับมาจะเสวยราชสมบัติต่อไป ทำกุมภณทนต์ ๆ สิ่งแล้วก็ไปข่าว
 ร้องตามรัยสิ่ง มนุษย์ชาวบ้านไต่ฟังกได้มนัสจิตนายนารรณการมา
 ถวายพระโพธิสัตว์

เมื่อพระโพธิสัตว์ยกพลหมิวและวานรออกจากนครเหม็นตมาไต่เจ็ด
 เดือนถึงเมืองพาราณสี พระองค์จึงให้หยุดกองพลโยธินลงไว้ณภาย
 นอกพระนคร แล้วทรงอักษรสาสน์ไปถึงเจ้ายักษ์ มีสำเนาความว่า
 แน่นนทยักษ์ เราผู้ขอเทวนธกุมารมาถึงแล้ว ท่านต้องการจะรบ
 จงออกมารบกัน ถ้ากลัวเราจงออกมาวันทาเราเสีย ทรงอักษรสาสน์
 เสร็จแล้วมอบให้กุมภณทนต์หนึ่งรับไป กุมภณทนต์นั้นแปลงเพศเป็น
 มานพรัยอักษรสาสน์แล้ว นำเข้าไปแจ้งแก่อำมาตย์ ๆ พาทวีราชทูต
 เข้าไปเฝ้าและไต่ถวายอักษรสาสน์แก่เจ้ายักษ์ ๆ ให้อำมาตย์อ่านราช
 สาสน์ทราบความตลอดแล้ว เจ้ายักษ์กริ้วโกรธใหญ่แผลงสติไป สรีระ
 กายกลายเป็นมหันตยักษ์ใหญ่โต

ประชาชนมีอำนาจเป็นต้น เห็นแล้วก็พากันตกใจลกแล่นหนีไป
 มหาชนบางคนบอกกันว่าพระราชาเป็นยักษ์แล้วหนีเข้าป่าปราสาทและเคหะ
 สถานขี้ตวาทยานหน้าต่างซ่อนเร้นมิให้เห็นตน ฝ่ายอินเตปริกนารัม
 พระมเหสีเป็นประธาน ทราบอาการนั้นแล้วร้องหวดหวาดพากันขี้ตวาท
 และขี้ตวาทปราสาทปรักษากันว่า แต่ก่อนเรามีรู้โดยสำคัญว่าเป็นพระราชา
 แต่ บัดนี้เรารู้ว่าเป็นยักษ์ด้วยเคยกินมนุษย์เสียทุกวัน อินทจริง
 พระเทวณิชาตมารักกับพระนางจินทนกมารและมา คงรู้ความเรื่องนมาก่อน
 จึงพากันหนีไป บัดนี้พระองค์พาวานรและหมีมาลง พระองค์จักเป็นเทพ
 ของพวกเรา

ก็คราวครึ่งนั้น เจ้ายักษ์เห็นหมู่อำมาตย์ปลาศนาหนีไปกรวโกรธ
 ยิ่งนัก จับไม้ตะของใหญ่ไล่ต้อนมหาชน แกว่งไม้ตะของและร้อง
 เสียงดังว่า จงกลับหลังมาคุกทธานภาพของเรา เราจักจับตัวราชทูต
 ฆ่าเสียณบัดนี้ ฝ่ายท้าวกรมภณทชงจำแลงเป็นราชทูตนั้น จึงแปลง
 กายกลับกลายเป็นมหายักษ์ปรารภจะรบกับเจ้ายักษ์แล้วคิดขึ้นมาได้ว่าเรา
 จักรบพุ่งซึ่งชัยในภายในพระนคร ราษฎรก็จักวอดวายตายเสียหมด เรา
 ควรงดการรบภายในนครไว้ก่อน ถ้าว่าเจ้ายักษ์ออกไปนอกเมืองแล้ว
 เราจักจับฆ่าเสีย คิดแล้วก็แล่นหนีออกนอกพระนครไป

เจ้ายักษ์จึงไล่ตามออกไปนอกนคร ท้าวกรมภณทชอกสามตน
 เห็นนั้นทขกษตามมา จึงแปลงกายเป็นยักษ์ใหญ่ฉวยอาวุธได้ตรงเข้า
 รบกัน นนทขกษกับกรมภณทชอกชงกันและกันเสียงดังดังพาดัน มา
 นนขณฤาสีหนาทแผ่นขนขนอากาศ เอาเท้าหน้าถีบอกนนทขกษเอาปากกัด

ศรัษะ พวกหม้และวานรก็กลุมรวมกันกค ท้าวกุมภณทักช่วยกันค
 ชาญทัวกาย นนทยกษกถึงความตายณทนน

นนทยกเช กาลกเต เมื่อนนทยกษตายไปแล้ว พระโพธิสัตว์
 ส่งข่าวสาส์นไปถึงชาวเมืองว่า เจ้านนทยกษของพวกท่านตายไปแล้ว
 บัดนี้ท่านทั้งปวงใคร่จะรบกับเราจงพากันออกไปรบข้างนอกเมือง ถ้าว่า
 ไม่สู้รบจงให้ราชสมบัติแก่เรา และจงจัดหาผลไม้ต่าง ๆ ปลาสดเนื้อสด
 ส่งไปให้พอแก่พลโยธาของเราแสนหนึ่ง ชาวพระนครมีอำมาตย์เป็นต้น
 นำความขนกราบทูลพระนางวิมลราชเทวี ๆ ทรงทราบแล้วก็โลมมนัสส์
 อำมาตย์ทั้งหลายได้เรียกประชาราชนมาประชุมกันแล้ว ให้นำเครื่อง
 บรรณาการมากองไว้ณชานชลาหลวง มหาชนทั้งปวงประชุมคอยเฝ้า
 อยู่ณทนน

พระโพธิสัตว์จึงทักให้พระภคินีขึ้นประทัยหลังพระยาหม้ ให้พระอภัย
 ราชกุมารขึ้นประทัยหลังพระยาพานรินทร์ ส่งพระภคิตากับพระชายา
 ให้เสด็จเข้าไปก่อน พระอภัยราชกุมารมีหม้วานรเป็นบริวารเสด็จไป
 ณเบื้องหน้า พระภคินีมุหม้หม้เป็นบริวารเสด็จตามไปเบื้องหลัง ส่วน
 องค์พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นคอต้าวกุมภณทักตนหนึ่ง จึงท้าวกุมภณท
 ออกสามตนถ้ออาวุธคุมกำกัขแล้วเสด็จตามเข้าไป ฝ่ายสัทศรัษะพาชจง
 เเท็รตามเสด็จพระโพธิสัตว์ไปเบื้องหลัง พระโพธิสัตว์เจ้าทรงมหันตยศ
 และเคชานภาพใหญ่ เสด็จเข้าไปถึงนครโคยมหันทอิสสรียภาพ ย่าย
 พระพักตตรงต่อพระราชมณเฑียรแล้วดำเนินไปในขณะนั้น ประชาชนชาว

มาถวายพระโพธิสัตว์ ทำวณฺณมณฺฑิต์ได้นำเงี้ยวและกระจั๊กหิมพาน
 อันมีโอชาคังเบญจโครสมาถวายพระโพธิสัตว์เสมอทุก ๆ เดือนไป
 คราวนั้น ประชาชนมีอำมาตย์และพราหมณ์ปโรหิตเป็นต้น ใคร
 จะอภิเษกพระโพธิสัตว์ จึงแต่งอักษรสาส์นไปถวายพระราชาธิบดี
 มีสำเนาความว่า ขอให้พระราชาจัดส่งพระราชธิดาไปยังเมืองพาราณสี
 บัณฑิตจะอภิเษกพระเทวันธกุมาร พระราชาธิบดีทราบความแล้วจึงส่ง
 ราชธิดาของตน ๆ ไปณเมืองพาราณสี อำมาตย์มีปโรหิตเป็นอาทิ
 พากันตรวจอุทกฤษณคดีไว้แผนกหนึ่ง พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาราช
 ธิดาซึ่งปโรหิตตรวจคัดเลือกไว้วันนั้น หาพอพระทัยในราชธิดาเหล่านั้นไม่
 จึงดำริว่า ควรเราจะเที่ยวหาสตรีอันสมบูรณ์ด้วยลักษณะด้วยตนเอง
 ดำริแล้วเข้าไปเฝ้าพระราชาธิบดี ทรงแมยราชสมบัติให้พระราชาธิบดี
 แล้วทูลว่า ข้าพระองค์จักขอไปเที่ยวหาสตรีมีลักษณะอันสมบูรณ์
 ได้พอใจแล้วในไม่ช้าก็จะกลับมา

พระโพธิสัตว์นั้น อันพระราชาห้ามลักเท่าใดก็ไม่ฟัง จึงถวาย
 บังคมลาพระราชาแล้วตรัสสั่งอำมาตย์ว่า ท่านทั้งหลายจงช่วยกันรักษา
 พระนครของเราไว้ เราจักไปไม่ช้าก็จะกลับมา ตรัสแล้วจึงเสด็จ
 ฆนฺตฺถุหลังม้าเสด็จออกจากพระนคร สัตว์จรไปในบ้านและนิคมชนบท
 ตรวจดูอุทกฤษณะในตระกูลเศรษฐีเป็นต้นหาได้ไม่ จึงเสด็จไปถึง
 หิมวันตประเทศสิ้นระยะทางได้แปดสิบลโยชน์ พบอาศรมแห่งอสังเขย
 ภายสองค้หนึ่ง เสด็จลงจากหลังม้าเข้าหาพระคายนมัสการแล้ว
 เมื่อจะทำปฏิสนธิจึงกล่าวคาถานี้ว่า

กจจิ นุ โภโต กุสล	กจจิ นุ โภโต อนามย
กจจิ อุณฺเณน ยาเปถ	กจจิ มุลผลา พหุ
กจจิ ทํสา จ มกสา	อปฺปเมว สิริสฺปฺปา
วเน พาพมิกากิณฺเณ	กจจิ หีสา น วิชฺชติ

ความว่า กิ่งข้าพเจ้าขอถาม พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ พระคุณเจ้ามี
 สภาวะปราศจากเจ็บไข้แลหรือ ทั้งทุกขภัยพาฬมฤคอันตรายเคียด
 คายอยู่ในราวป่า ทั้งงูเล็กและงูใหญ่ยังมีไต่มาเบียดเบียนและหรือ อนึ่ง
 พระคุณสีกาศยซึ่งผลาผลจึงไต่เลียงชีพแห่งตน มุลผลาผลนั้นยัง
 มีมากพอหาไต่อยู่แลหรือ พระเจ้าข้า ฯ

ลำดับนั้น ท่านอสังเขยยคายสได้สะทียคำปฏิสนธิฐารนั้นแล้ว จึง
 ถามว่า พระมหाराช พระองค์เสด็จมาแต่ไหน ฯ ข้าพเจ้ามาแต่เมือง
 พาราณสี พระคายสมุนเฒ่าจะตอบพระโพธิสัตว์เจ้า จึงกล่าวพระคาถา
 นี้ว่า

กุสลญฺเจว โน ราช	มหाराช อนามย
ราช อุณฺเณน ยาเปมิ	อโถ มุลผลา พหุ
เนว ทํสา จ มกสา	อปฺปเมว สิริสฺปฺปา
วเน พาพมิกากิณฺเณ	หีสา มยฺหํ น วิชฺชติ

ความว่า พระมหाराช ขอซึ่งพระองค์ไต่ถามด้วยทุกข์โรค
 โรคภัยไข้เจ็บ และเหลือบยุงรังานรตนุร้าย ทั้งแรมข้างโคควายจะ
 ไต่ยาก็หาไม่ ทั้งมุลผลาก็หาไม่ขั้ตสนม็อยู่ถมไป ฯ พระอสัง

เขยยคายสเมอจะเชอเชอญพระโพธิสัตว์ให้เสวยผลาผล จึงกล่าวนิพนธ์
คาถาเหล่านี้ว่า

สุวาคตฺนุเต มหาราช	อโถ เต อตุราคตี
อนฺโต ปวีส ภาตฺนุเต	ปาเท ปกฺขาลยสฺสุ เต
ติณฺฑุกานิ ปิยาลานิ	มธฺเก กาสมาริโย
ผลานิ ขุทฺทกปฺปานิ	มหาราช ภูณฺช วริ
อิทฺปิ ปานิยํ สิตํ	อาภตี คิริคพฺภรา
ตโต ปิว มหารช	สเจ ตฺวิ อภิกงฺขลสิ
อถ เกน ตฺวิ วณฺณเนน	เกน วา ปน เหตุนา
อนฺุปรตฺโต มหาวนํ	ตมฺเม อกฺขาทิ ปุจฺฉิโต

ความว่า พระมหาราช พระองค์เสด็จมานชอว่ามาแล้ววดี อนึ่ง
ถึงจะมาแต่ไกลก็เหมือนหนึ่งว่ามาแต่ที่ใกล้ จะเข้าอยู่ใโยขอเชอญเสด็จ
เข้าไปชำระพระบาทเลียให้สะอาด แล้วเชอญเสวยผลไม้สำระพันธ์จะมี
มะพลับทองมะหาคมะทรงามมะม่วงมะปราง ทั้งกลิ่นหอมรสหวานอร่อย
เหลือคี่ ทั้งวาริใสสะอาดก็ไต่ตกไว้ในคุ่มเต็ม ตามแต่จะปรารธนา
ผิวอยากเสวยจงเสวยณบพิตร ฯ อนึ่งถึงอาตมาขอถาม พระองค์
พยายามเสด็จมาถึงมหาวนํนี้ ทวียกิจรุรประสงคี่สิ่งไร บพิตรจง
แจ้งความให้อาตมาทราบณขคณ

พระโพธิสัตว์เจ้าจงแจ้งความว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ มหา
ชนมีอำมาตย์และปโรหิตเป็นต้น เขาพร้อมใจกันจะอภิเษกให้ข้าพเจ้ามี
เอกอัครมเหษี ไท่นาราชสกุลนารีมาถึงร้อยเอ็ดนางจะอภิเษกให้ข้าพเจ้า

เห็นแล้วมิชอบใจ จึงไต่เทยวมาหาสตรีอันสมบุรณ์ด้วยลักษณะและ
 สีสลาจาร พระผู้เป็นเจ้าเห็นมุกโหนจงกรณาออกให้ข้าพเจ้าทราษ
 พระมหाराช พระองค์จึงอยู่ด้วยกันสักสองสามวันทนก่อน อาตมา
 เห็นสตรีมลักษณะแล้วจึงจะทูลให้ทราษ พระโพธิสัตว์เสด็จอยู่กับพระ
 คายสสันสองสามวันแล้วจึงถามคายนสีก

พระคายนสเมือจะบอกมรรคาที่จะเสด็จไปจึงทูลว่า พระมหाराช
 พระองค์เสด็จไปแต่ที่นลวงมรรคาไต่สามสิบโยชน์ จักพบนครหนึ่งนามว่า
 โกลยวิภูฏ พระราชานามว่ายศยติครองราชสมบัติในนครนั้น พระราช
 ธิคาของพระเจ้ายศยติมิ่งองค์หนึ่งนามว่าสุวรรณเกศรา ทรงรูปโสภา
 งามนักหนาเปรียบดังนางเทพอัปสรกัลยา กอรับด้วยเบญจกัลยาณมี
 ชนษาไต่ สิบหกขั อนึ่งเมือพระองค์เสด็จแต่ที่นไป จักไต่บรรลุดัง
 ภูเขาส่งใหญ่จึงข้ามภูเขานั้นไป แล้วจะถึงสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง จึงลง
 สรงน้ำและเสวยให้สाराณูพระทัย แล้วทรงดำเนิรต่อไปจะถึงมหาวัน
 อันเป็นที่อยู่ของหมู่ยักษ์นี้ พระองค์จงอย่าตรปฟังเสียงคมกลืนลมรส
 อะไร ๆ เลย ถ้าว่าพระองค์ทรงยินคเสียงกลืนรสของยักษ์นี้แล้ว
 จักถึงวินาศใหญ่ พระองค์ทรงดำเนิรพ้นมหาวันไปแล้ว จักบรรลุดัง
 มหาคกงากกว้างใหญ่ ในมหาคกงานั้นมีปลา นวลจันท์และจรเข้ มังกร
 อยู่มากนักหนา ก็ยังมีปลาโลมาตัวหนึ่งใหญ่ ผู้ไต่ลงไปในคกงา
 ปลาโลมาก็กัดกินผู้นั้นเสีย เพราะเหตุนั้นพระองค์จึงเวียนมนตรชอ
 มณจินดาไปสำหรับองค์ เมือทรงเสกมนตรขทนไว้แล้ว มนุษย์ทั้ง
 สัตว์น้ำและสัตว์บกทั้งหลาย ก็จักเกิดเมตตารักษาพระองค์ไว้มิไต่

ทำอันตราย พระองค์ทรงดำเนิรพินมหาคงคานั้นไปใต้เจ็ทราตรี จักบรรลุ
 ถึงบุรี โกลียะภูฏี ครั้นถึงแล้วพระองค์จึงเสด็จเข้าไปสู่สวนอุทยานขอ
 อาศัยเรือนสองคนผิวเมื่อยอยู่ณที่นั้น ครั้นพระองค์เสด็จยกกายสยอกแล้ว
 เสรีแล้ว จึงให้พระโพธิสัตว์เวียนมนตรัมณจินดา

พระโพธิสัตว์จำระยะมรรคาใต้ถวนถึ เวียนมนตรัมณจินดาทำได้
 เจนปากเจนใจแล้ว จึงนมัสการลาพระฤษขณประทับหลังพาศีควบชัชช
 ไปถึงมหาบรรพต ข้ามมหาบรรพตนั้นไปแล้ว จึงถึงสระน้ำใหญ่
 เสกัจลงเสวยและสรองวารทสระนั้นเสร็จ ใต้เสกัจประทับแรมอยู่ณที่นั้น
 สนิราตรีหนึ่ง จึงเสกัจแต่สระนั้นต่อไปบรรลุถึงที่อยู่แห่งนางยักขินี เห็น
 พระโพธิสัตว์เสกัจมาถึ จึงลวงหน้าไปนฤมิตศาลาหลังหนึ่งไว้ ให้มี
 พร้อมทั้งเข้าปลาอาหารและของชบเคี้ยว แล้วนางยักขินีจึงเชิญพระ
 โพธิสัตว์ให้เสวยพระกระยาหาร พระเทวันธกุมารมีใต้ทรงแลดูยักขินี
 ควบชัชพาศีเลยไป นางยักขินีก็ลวงหน้าไปนฤมิตศาลาไว้ อีกหลังหนึ่ง
 มีทั้งเครื่องปลาค และอาสนะที่นั่งนอนงามขรรวิจิตรอันจงแวงวงไปด้วย
 ม่านทองอันโสภณ นางจึงนฤมิตตนให้เป็นนารี มีรูปร่างดังเทพอัสสร
 สุรางคนางสุวรรณค์ แล้วเชิญให้พระเทวันธกุมารหยุดประทับไดยาสัน
 พระโพธิสัตว์ก็มีใต้เออเพอเยอโยควบชัชพาศีเลยไป นางยักขินีลวงหน้า
 ไปนฤมิตศาลาหลังหนึ่งไว้ ประภาคตนเป็นครุณิถิสตรีพอนราชขัร้อง
 เสียงเสนาะเพราะจับใจปานกัทธิพิศริยคนตรี พระโพธิสัตว์ก็มีใต้ยัก
 ทรงฟัง ควบชัชพาศีหนีไปจนกระทั่งถึงฝั่งมหาคงคา

มหาคงคานันกว้างใหญ่ จวนจะหมดเขตต์แห่งนางยักษินี เพราะ
 เหตุนี้นางยักษินีจึงคิดว่า มนุษย์ผู้นี้จะพ้นเขตต์แดนของเราไป เราจัก
 ไม่ให้พ้นแดนของเราไปได้ คิดแล้วจึงนฤมิตกายให้เป็นรูปยักษ์ใหญ่
 ติดตามพระโพธิสัตว์ไป ทำต้นไม้ให้ล้มล้มรายด้วยอำนาจของตน
 คำนวณองค์สนั่นไพร่ตึงหนึ่งสายอสนีบาต อัครราชโกลศยเสียดยักษ
 เหลียวหน้ามาเห็นเข้าจึงทูลว่า พระมหाराช พระองค์จึงเสด็จลงจาก
 หลังข่าพระบาท ยักษินีมันตามมาใกล้แล้ว พระโพธิสัตว์เสด็จลงจาก
 หลังพาศิขินประทัยจับพระแสงดาพแกว่งข้อมันไว้ ยักษินีก็มีอาชเข้าใกล้
 พระโพธิสัตว์ได้ จึงตรงเข้าจับมาไว้หมายใจจะฆ่าพาศิ

พาศิขินจึงทำสีหนาทแผ่นผอง เอาเท้าหน้าทั้งสองถีบอกนาง
 ยักษินี ๆ มีโลหิตไหล ไทรมกายยิ่งโกรธใหญ่ วิ่งขึ้นไปยังมหาบรรพต
 เอาขันศิลาขว้างปาพระโพธิสัตว์ เทพดาพากันรักษาพระมหาสัตว์
 ข้อมันก่อนหนีไว้ให้ ไปตกเสียที่ไกล ฝ่ายพาศิ จึงตามไปทำยุทธกับ
 ยักษินีเอวปากกตจนกายยักษินีขยับเขิน พระโพธิสัตว์เจ้าจึงเอาพระแสง
 ดาพฟันกายยักษินี ๆ ก็ล้มลงขาดใจตายฉวมฝั่งนที พระโพธิสัตว์เจ้า
 เสด็จลงตรงวารัณมหาคงคา แล้วร่ายมนตร์มณีจินดาเรียกฝูงปลา
 ฝูงปลาตัวใหญ่มี โลมาและมังกรเป็นอาทิ พากันมาแวดล้อมพระโพธิสัตว์
 เชื้อเชิญให้ขึ้นหลัง พระโพธิสัตว์ทรงขึ้นหลังปลาตัวใหญ่มีฝูงปลาแวดล้อม
 พระองค์ก็เสด็จไปถึงฝั่งน้ำฟากโน้นพ้นแดนยักษินี ส่วนพาศิจึงแผ่นเหาะ
 ตามพระมหาสัตว์ไปรัยยังฟากนทีโน้น พระโพธิสัตว์เสด็จจากนทีชน

ประทับหลังพาชไปตามลำคัย จนบรรลุดังราชอุทยานโกสัยนคร เสด็จ
เข้าไปชออาศัยเรือนยายแก่ผู้หนึ่งอยู่ณราชอุทยานนั้นแล

แม่ยายแก่ผู้เฒ่าราชอุทยานนั้น เคยเก็บดอกไม้ต่าง ๆ ไปถวาย
พระราชธิดาทุก ๆ วัน เมื่อพระโพลีสทวอาศัยยายแก่อยู่นั้นสิ้น ๒-๓ วัน
พระองค์จึงรับสั่งกะยายแก่ว่า ข้าแต่ยาย ยายจงนำดอกไม้ต่าง ๆ
มาให้ฉัน ฉันจักร้อยกรองพวงมาลาให้ยายนำไปถวายพระราชธิดา
ยายก็ยินยอมให้พระโพลีสทวร้อยพวงมาลา ครั้นพระองค์ทรงร้อยพวง
มาลาแล้วทรงรำยมนตรีแล้วอธิษฐานว่า ถ้าหากว่าพระราชธิดาคู่ควร
แก่เราไซ้ พระราชธิดานั้นเห็นพวงมาลานั้นแล้วจงรักใคร่เรา อธิษฐาน
แล้วจึงสั่งให้ยายแก่ ๆ ร้อยพวงมาลาแล้วก็ไปสู่พระราชฐาน ถวายพวง
มาลาแก่พระราชธิดา

พระนางสุวรรณเกศราชธิดา ทรงรับ พวง มาลามา ตรวจ ก็ ชอบ
พระทัย จึงถามยายแก่นั้นว่า แม่ยาย ดอกไม้พวงนี้ใครร้อยให้
ข้าแต่พระแม่เจ้า หม่อมฉันร้อยกรองถวายพระองค์ด้วยตนเอง พระราช
ธิดามีใ้ใครทรงเซอ จึงประทานพวงมาลานั้นให้หญิงผู้ ๒ คนสุรวมแล้ว
พอกถามยายแก่ว่า แม่ยายจงพูดเสียตามความจริง ฉันจักยอมยาย
ร้อยมาลามาแล้ว นี้หาใช่ยายร้อยไม่ ยายแก่นั้นจึงชออภัยแล้วทลว่า
พระแม่เจ้าครุณมานพผู้หนึ่งมาแต่เมืองอื่น ไ้มาอาศัยอยู่ทเรือนหม่อมฉัน
ครุณมานพนั้นเขาร้อยให้ ๆ ครุณมานพนั้นเขาชอไร ๆ ครุณมานพนั้น
เขาชอพระเทวนธกุมาร พระนางสุวรรณเกศราพอไ้สะคัยนามทั้งนั้นก็
มีจิตศุภกพนธรักใคร่เป็นกำลัง จึงรับสั่งว่า แม่ยาย ๆ จงกลับไปบ้าน

ของยายเถิด ฉันทักออกไปดูให้รู้จักตัว ยายแก่นั้นจึงถวายบังคมลา
ไปบ้านของตน

ฝ่ายพระนางสุวรรณเกศราชราชธิดานั้นใคร่จะเห็นพระ โภธิสัตว์ จึง
เข้าไปเฝ้าพระราชบิดากรายทูลว่า หม่อมฉันใคร่จะไปชมสวนเล่น ขอ
พระบิดาทรงพระอนุญาตด้วยเถิด ฯ ครั้นพระราชบิดาทรงอนุญาตแล้ว
พระนางเธอก็พร้อมด้วยพี่เลี้ยงและสาวใช้เสด็จไป โดย มหันต อิศลวิยยศ
ถึงสวนราชอุทยานแล้วทรงเลือกเก็บนา ๆ ขยุผา และเสด็จลงสระ
วารินสระโบกขรณี ทรงเลือกเก็บนา ๆ ประถมขยุผาเป็นต้น หลงเล่น
จนลืมความเค็มซึ่งคิดไว้ว่าจะใคร่ผู้ชายที่ขายขอกนั้นเสีย ภายหลังนึก
ขึ้นได้ สอดพระเนตรมองหาพระ โภธิสัตว์ เห็นเรือนยายแก่แล้วดำริว่า
ทำไฉนจะได้เห็นผู้ชายที่ขายขอกไว้ จึงทำอุบายชวนเหล่าสาวใช้ ให้เล่น
บัตตาช้อนหากัน จึงให้หญิงเหล่านั้นบัตตาเสียหมดทุกคน ส่วนตนก็หลบ
เข้าไปซ่อนอยู่ข้างเรือนยายแก่หลอบพระเนตรชะเง้อแลหาพระ โภธิสัตว์

พระ โภธิสัตว์เบ็ดหน้าต่างเรือนแลลงมา พระเนตรต่อพระเนตรก็ไต่
ประสยซึ่งกันและกัน สองกษัตริย์นั้นต่างมีความรักใคร่ พระ โภธิสัตว์
ได้พิจารณาอุทิศถลึงขณะเห็นบริวารณทุกสิ่ง แต่ยังไม่ทรงกริ่งพระทัยว่า
นางจะมีขัญญาหรือไม่ ถ้าหากว่านางมีขัญญาเราจักพานางไป ถ้าหาก
ว่าหาขัญญามีไต่เราจักทิ้งไว้ ไม่พองพาน ทรงจินตนาการแล้ว ทรงหยิบ
คอกปทุมแก้ว ๆ คอกหนึ่งโยนไปให้พระราชธิดา กิริยาที่พระ โภธิสัตว์โยน
คอกปทุมแก้วไปนั้น คือหมายความว่าคิดจะถามพระราชธิดาว่า นางมี
ภัสคาแล้วหรือหาไม่ ถ้าหากว่านางมีภัสคาแล้วก็เปรียบเหมือนคอก
ปทุมแก้ว เมื่อเป็นเช่นนั้นเราก็จักไม่ปรารถนา

นางสุวรรณเกศราเห็นอาการดังนั้น นึกสำคัญไว้โดยขุณฺณาสชาคก
 ชายผู้ผูกปฤษฎณาถามเราว่า เธอมีภักดาหรือหาไม่ดังนี้ พระราช
 ธิกาจึงหยิบคอกปทุมคอกหนึ่งซึ่งมีอยู่ณที่นั้นโยนตอบไป หมายความว่า
 ขอกว่า ฉันหาภักดาไม่ไปเปรียบคอกปทุมคอกนั้นดังนี้ แล้วพระราช
 ธิกาเสด็จอุจฺจฺจาการดำเนินไป พระนางสุวรรณเกศราเห็น เมื่อจะเสด็จ
 ไปยังราชฐานจึงทรงจินตนาการว่า ถ้าหากว่าชายผู้ขุณฺณาสชาคก
 ก็จักตามเราไปด้วยความหมายรู้ แล้วนางจึงเอาไขบัวและเกษรบัวราย
 ไว้ตามมรรคาจนถึงปราสาท

พระมหาบรุษเจ้าทอดพระเนตรเห็นอาการดังนั้นทรงดำริว่า ราชธิกา
 ผู้ขุณฺณาสชาคก ได้รายไขบัวเกษรบัวไว้ทั่วทางนางหวังจะให้เรา
 ตามไป เราควรจะไปหาณเวลาคณัน แล้วเรียกพาชีมาสั่งว่า พม่า
 วนนเราจักพาพระราชธิกาขึ้นหลังพไปเมืองของเรา พม่าจึงเตรียมตัวไว้
 อย่าได้ประมาท แต่เราจะเข้าไปพาพระราชธิกาเคียวนยงไม่ได้ คำรัส
 สั่งพาชีแล้วถึงเวลาพลบค่ำบรรทมหลับไป คณบรุษขณะเวลาเที่ยงคน
 แล้วนคกขมาไว้ จึงร่ายมนต์จินตตามณีเสด็จเข้าไปในพระนคร

ณเวลานั้นพนักงานเฝ้าพระทวารและปราสาท พากันนอนหลับสนิท
 หามิได้ยงไอจามไม่ เทพคานำมรรคาไปได้เข้ตทวารถวายเป็นโอกาสโดย
 สวัสดิ์ พระโพธิสัตว์ดำเนินไปถึงปราสาทพระราชธิกาซึ่งทรงเข้ตทวารไว้
 เสด็จเข้าไปถึงห้องบรรทมทอดพระเนตรนางเทวี มีขรรอินทรีย์งามอุดม
 สมลักษณะอันไพจิตร กำลังหลับสนิทหนึ่งมิได้ ไหวคิงกายา พระโพธิสัตว์

มีความกำหนัดลิเนหายิ่งใหญ่ จึงเสด็จเข้าแนบชิดแล้วสีกัดปลุกด้วย
พระวาจาว่า พม่าแล้วนางแก้วเกสรราชงศนเถก

พระโพธิสัตว์ตรัสเรียกคำเคี้ยวเท่านั้น พระราชธิดากัดตนชนบท
ลิมพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ก็จำได้ จึงลของคั่งไห้วหมอยออยู่กับบาทมุล
แล้วถามว่า เธอมาแต่ไหน พระโพธิสัตว์บอกว่าไม่รู้ พระราชธิดา
ถามอีกว่า นี่เธอจะไปไหนอีกเล่า พระโพธิสัตว์เจ้าตอบว่าไม่รู้
พระราชธิดาจึงซักถามต่อไปว่า ฉันถามว่าเธอมาแต่ไหน เธอบอกว่า
ไม่รู้ ขอนเพราะเหตุอย่างไร พระโพธิสัตว์จึงตอบว่า พี่ไม่รู้ว่าจะมาจาก
นรกหรือสวรรค์จึงมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเหตุนี้จึงบอกว่าเป็นไม่รู้
เพราะไม่รู้ว่าจะมาแต่กำเนิดใด พระราชธิดาจึงถามต่อไปว่า ฉันถามว่า
เธอจะไปไหนอีกต่อไป เธอบอกว่าไม่รู้ ขอนเพราะเหตุไรเล่า พระ
โพธิสัตว์จึงตอบว่า พี่ไม่รู้ว่าจะจากอิตถภาพนแล้วจากไปนรกหรือสวรรค์
เพราะฉะนั้นจึงบอกว่าเป็นไม่รู้ เพราะไม่รู้ว่าจะไปสู่กำเนิดใด

พระนางสุวรรณเกสรราชะศกขรรคกึ่งนั้นก็ยนิคิ จึงเชิญให้พระ
โพธิสัตว์เสวยพระกระยาสุทธาโภชนแล้วถามว่า เธอมาแต่เมืองไหนเป็น
บุตรของผู้ใด นามกรเธอชื่อไรและมาด้วยกิจธุระสิ่งใด ๆ พมึนามว่า
เทวัญกุมาร เป็นโอรสแห่งพระเจ้ากรุงพาราณสีกาลิเกะ พม่าแต่เมือง
พาราณสี มาครองนเพอเหตุต้องประสงค์ตรงตัวน้อง ๆ เหตุไรพระเจ้าพ
จึงรู้จักหม่อมฉัน ๆ พระน้องผู้เจริญ พระราชมารดาของพและ
เสนาบดีปโรหิต ใครจะทำราชาภิเษกตัวพ ได้นำราชกุมารร้อยเอ็ดนาง
ให้พเลือกตงเป็นมเหษ พมึโคชอใจแต่สักคนเคี้ยว พงชนมาเทยว

เสาะหาตามชอบใจ ได้พบฤษีชฌิพรท่านขอกบ่งมาตรงพระน้องนาง ค่อ
 นั้นมาพิไค้ท่ายทกขยกชนพมาตายแล้ว ทำเนรมาดงมหาคงคา ปลา
 ตัวใหญ่ได้ช่วยพิให้ ขหลังข้ามส่งถงผงคองคา ยคนพจึงได้มาพบประสย
 กยน้องนางสมคองปรารณา พจกพานองไปยงนครของพิ พระน้องนาง
 จะยนิค้ไปค้วยหรือไม

พระนางสุวรรณเกศรา ได้สละค้บอนุสนธิกาพระมหาสค้วแล้ว
 รัคคาคว่าสมคองจกไปค้วยพระองค์ พระนางเธอหวนระลกดงพระชนก
 ชนนี้แล้วทูลว่า ทำไฉนจกให้พระราชบิตามารคาทรงทราษได้ ถ้าหาก
 ว่าพระชนกชนนี้มีไค้ทราษว่าหม่อมฉนไปกยพระองค์ มีไค้ทรงเห็นแล้วก้
 จกกรรแสงให้ไมมีสมปฤค้ นาคองคองทวงคตเสยเขนมนคอง ทำไฉน
 จกให้ท่านทรงทราษว่าหม่อมฉนไปกยพระองค์เล่า ๆ นเนนางนงค้เยาว
 พระน้องเจ้าจงเขียนหนังสือไว้ว่า หม่อมฉนสุวรรณเกศรา ขอถวาย
 บงคมผาพระบาทราชบิตามารคา ทลลาไปกยภคคาพระนามว่าเทวนธ
 กุมาร ไปควานคองจะนาคองเจคย จงจกกลยมาเผาพระราชบิตามารคา
 พระนางสุวรรณเกศรารัว่าสาธแล้ว จงทรงพระอภษรตามพระโพธิสค้ว
 บอกให้เสร์จ จงพยเกยวางไว้ข้างพระทไลยาสนคองตน

ครนยามสามแห่งราครลวงไปแล้ว น้าทรงขององค้โพธิสค้วเจ้า
 รัเวลาท้พระมหาสค้วส่งไว้ จงเหาะไปหยคทธรณปธาธาทรงทลคือน
 พระโพธิสค้วว่าไค้เวลาแล้ว พระโพธิสค้วจึงเชิญพระราชธคคาให้ประทย
 ขนหลังมากขค้วยพระองค์ ทรงกำขบมาให้รัเหาะไปคองเร็วพลน น้า
 พาเหาะไปวันหนึ่งถงเวลาเขนค้บรรลุเขตค้เมืองพาราณส ทอกพระเนตร

๖ เทวัญชาคก

เห็นต้นไทรใหญ่อันไพศาล จึงให้ม้าหยกตกลงจากอากาศเวหา สองกษัตริย์
เสด็จจากหลังอาชาเข้าอาศัยอยู่ใต้ร่มไม้ไคร้พญากษัตริย์ ทรงเสวยพระ
กระยาหารประทีปสำราญหยุดพัก ม้านั้นก็ไปหาน้ำและหญ้ากินแล้วก็กลับ
มากอยพงกระแสรีบสั่ง

คราวครั้งนั้นแล พระโพธิสัตว์จึงทรงพระดำริว่า เราจักไปยังนคร
ก่อน ต่อรุ่งเช้าเราจักมากว้ยมหันตยศแล้วรีบพระนางสุวรรณเกศราเข้าไป
กว้ยมหันตยศ อีสลวิยยศจึงจะปรากฏแก่พระนางสุวรรณเกศรา กว้ย
อกุศลกรรมวิบาก หากเตือน พระทัย พระโพธิสัตว์ ๗ จึง ทรง คิคเขวไป
เพราะฉะนั้นพระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า พระน้องจึงพักอยู่ที่นั่นพักเข้าไปใน
เมืองก่อน ถ้าพระน้องจักไปผู้เดียวไซ้ ประชาชนเขาจักนิทานว่าน้อง
ตามผู้ชายมา เพราะฉะนั้นคนนพจกไปยังนครตอนรุ่งเช้าพจกกลับมารีบไป
รีบสั่งแล้วจึงอุ้มองค์ราชธิดาขึ้นไปให้ประทับอยู่บนต้นไทรแล้วมอยฝากกับ
รุกขเทวดาว่า พระเทวราชเจ้า ขอช่วยพิทักษ์รักษาภรรยาของข้าพเจ้า
ไว้ด้วย แล้วพระองค์เสด็จลงจากต้นไทร ใต้ชนประทีปหลังม้า ๗
พาเหาะไปยังราชมณฑลเค็ยร แล้วเสด็จไปเฝ้าถวายบังคมพระราชมารดา

พระนางวิมลลาเทวีราชมารดา ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ก็
ทรงโลมณัส สวมกอกพระโพธิสัตว์มพิทแล้วตรัสถามว่า พ่อได้
อัครนารีมาแล้วหรือ พระโพธิสัตว์จึงทูลความตั้งแต่ต้นจนอวสานให้
พระราชมารดาฟัง แล้วเสด็จประทีปณราชบัลลังก์อาสน์ รีบสั่งกะ
พวกอำมาตย์ว่าให้เตรียมราชยานไว้ ให้พร้อมเสร็จ รุ่งเช้าเราจักเสด็จไป
รีบพระเทวีของเราเข้ามา อำมาตย์ทั้งหลายจึงออกไปสั่งพนักงานให้เตรียม

ขุณยญาสชาตก

มาและรถทั้งวอทองไว้เสร็จแล้วจึงทูลให้ทรงทราบ พระโพธิสัตว์ทรง
พระโสมนัสตรัสเรียกพระสนมนางในมาสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงแต่งตัว
ให้งาม ๆ แล้วจงคอยตามเราไปให้พร้อมกัน

คราวนั้น ยกขึ้นคนหนึ่งมากด้วยราคฤติ เทยวแสงหาสาม
ไปในป่าใหญ่ เจริญมาถึงต้นไทรนั้นแล้วหยุดพักอาศัยอยู่ที่ต้นไทร ได้
เห็นพระนางสุวรรณเกศรานั่งอยู่ที่ค้ำคยไม้ จึงถามว่านั่นคือใคร พระราช
ธิดาได้ฟังนางยกขึ้นถามสำคัญว่าเป็นหญิงมนุษย์จึงตอบว่า เราชื่อว่า
สุวรรณเกศราเทวี ๆ เหตุไรท่านจึงมาอยู่ณที่นี้ ๆ เรามากับพระเทวไนธ
ราชาภัสตาของเรา แล้วพระนางเล่าความหลังตั้งแต่ต้นให้ยกขึ้นฟัง ๆ
แล้วจึงคิดว่า เราจักฆ่านางเทวีผู้นี้เสียแล้ว นฤมิตรรูปของเราให้เหมือน
นางเทวีไปอยู่ร่วมราคฤติกับพระเทวไนธราชา อาตมาจักได้เป็นมเหษี
อิสรยิ่งกว่านาฏกิดดี นางยกขึ้นคิดแล้วจึงขึ้นไปบนต้นไทร ได้ทูลบอก
โบายที่บริภาษตักพ้อว่า ไฉนเจ้าจึงมาแย่งเอาตัวเรา นางสุวรรณเกศราเทวี
ถูกยกขึ้นประหารตีคำว่า เสวยทุกข์เวทนากรรมแสงให้ ไตร้องขอโทษ
แล้วสลบลง นางยกขึ้นสำคัญว่านางเทวีถึงกาละแล้วจึงลากไปทิ้งเสีย
ในคองคา นางยกขึ้นกลับมานฤมิตรกายให้เหมือนพระเทวไนธอยู่ที่ต้นไทร
ในทนมคาคถามเข้ามาว่า นางสุวรรณเกศราเทวีเหตุไรจึงต้องถูก
ยกขึ้น โบายตีคำว่า มีคำวิเศษชญาแก่ว่าในชาติก่อนนางสุวรรณเกศราได้
ทำอกุศลกรรม นางจึงได้ถูกนางยกขึ้นประหารตีว่า แท้จริงในชาติ
ปางก่อนนางสุวรรณเกศรานั้น ได้เกิดเป็นธิดาเศรษฐีมีนามว่าอมิตตา
กุมารี ๆ นั้นได้เป็นภรรยาแห่งพระโพธิสัตว์นามว่าชฎิลเศรษฐี ๆ นั้น ครั้น

อยู่นานมาเห็นโทษในฌราวาส ก็ไปบรรพชาเป็นคายน้อยในป่าแห่งหนึ่ง
 จึงนางอมิตตาทรรยาเก่าเวลาเช้า ๆ นำเอาถาดใส่ภัตไปถวายพระโพธิ
 สัตว ทำวัตรปรนนิบัติแล้วถึงเวลาเย็นก็กลับมานอนนิตยทุกวัน

ณสมัยนั้น กิณนริตนหนึ่งเที่ยวไปไต่พบบพระคายน้อย จึงประณต
 กราบไหว้ยาทยุคลแล้วนั่งอยู่ ฝ่ายนางอมิตตาทรรยาก็นำเอาถาดใส่อาหาร
 ไปถวายพระคายน้อย เห็นกิณนริน้อยอยู่ใกล้ก็แต่ในใจว่า พระคายน้อยคน
 เดิมทีบอกเราว่า เห็นโทษทางฌราวาสจะขอบรรพชา ครั้นบรรพชาแล้ว
 เขาก็มาทำการปรนนิบัติอยู่ทุกวัน ๆ พระคายน้อยนั้นหาพูดจาปราศรัย
 แก่เราไม่ ยศนี้ไต่ทำการปราศรัยกับกิณนริ พระฤษนจกทำภาวนาและ
 รักษาดีอย่างไรไต่ นางมากไปด้วยวิสัยตรงเข้าจับกิณนริประหารตบตี
 คำว่าต่าง ๆ แล้วนางก็ขับไล่ให้กิณนรินั้นไปเสียจากที่นั้น กิณนรินั้น
 ถึงทุกขเวทนาลำบากกาย เลยหนีไปหากลับมาอีกไม่ ส่วนนางอมิตตา
 กุमारนั้นครั้นทำกาลกิริยาแล้วก็ไปเกิดในนรก ยศนี้นางอมิตตาทรรยาก็
 ไต่มาเกิดเป็นราชธิดานามว่าสุวรรณเกศรา เศษกรรมนั้นตามมาให้ผล
 ยศนี้จึงผูกคร่าประหารตบตีให้ถึงภาวสลับไป แล้วไต่ลากโยนน้ำเสีย
 ด้วยประการฉะนี้แล

แม้ขณะนั้น เทวคารักษาสุมุทรมีความกรุณา นำเอาหญ้าและกิ่งไม้
 มารองรับรักษาพระนางสุวรรณเกศราไว้ นางไต่ลอบไปปะอยู่ที่สะพานน้ำ
 หน้าบ้านแห่งหนึ่ง ด้วยเทวานภาพช่วยอภิบาลรักษา พระนางสุวรรณ
 เกศราไต่ลัดขุ่นมาแล้วร้องเสียงดัง มีสองคนผิวเมื่อยอยู่ในบ้านนั้นหาม

บุตรไม่ คณันนพากันจะไปอาบนาคที่สะพาน ได้ยินเสียงพระนางเกศรา
 ร้องทงนนจึงร้องถามไปว่าใครร้องเรียก พระนางสุวรรณเกศราเทวีจึง
 ร้องบอกว่า ฉันเป็นมนุษย์ผู้หญิง ถูกอมนุษย์โขยคตึงนำลอบมา
 สองสามีภรรยาแน่นมความกรณา ช่วยกันอุ้มชนจากน้ำแล้วจึงให้
 อาบนารอนทายาให้หายเมื่อยและเจ็บชคแล้วถามว่า นี่แม่มาแต่ไหน
 พระนางสุวรรณเกศรา จึงเล่าความแต่ต้น จนปลายให้สอง ตายาย นั้น ฟัง
 สองคนผวเมียนนนักสงสารจึงเลี้ยงเอาไว้

ทนจะกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ต่อไป ใจความว่าครันรุ่งขึ้นเวลาเช้า
 พระโพธิสัตว์เจ้าทรงตรัสให้จกเตรียมราชยานไว้พร้อมเสร็จ จึงเสด็จ
 ออกจากพระนครโดยมหันตยวิวารยศ ครันถึงนี้ใคร่พฤกษณนั้นแล้ว จึง
 เชิญยกขึ้นแปลงนั้นลงจากต้นไทร ให้ประทับณลวิกาเสด็จพากลับเข้า
 ยิงราชฐาน ให้ยกขึ้นแปลงนั้นถวายบังคมพระราชามารดาแล้ว เสด็จขึ้น
 ลุ่มหาปราสาทประทับร่วมกษยยกขึ้นแปลงนั้น

ทนจะกล่าวถึง พระราชบิดามารดา ของพระนางสุวรรณเกศราต่อไป
 ใจความว่าเหล่าพนักงานมีทาสและทาสีเป็นต้นของพระนางสุวรรณเกศรา
 นั้น ครันตนชนมโตเห็นพระราชบิดากพากันร้องให้ เทยวคนควาหาทั่วแล้ว
 ก็มีโตเห็น จึงเข้าไปเฝ้าพระราชากราบทลว่า พระราชบิดาของพระองค์
 หายไปเสียแล้วพระเจ้าข้า พระราชาจึงตรัสถามว่า เมื่อวานนพวกเจ้า
 ไปชมสวนกับลูกของเราได้พบผู้ชายแปลกหน้ามาบ้างหรือไม่ ๗ ข้าแต่
 พระมหाराช เกล้ากระหม่อมฉันทั้งหลายหาเห็นผู้ชายแปลกหน้ามาไม่
 ฝ่ายพระราชามารดาทรงทราบความก็ปริเทวนาการ เสด็จไปยังปราสาท
 พระนางสุวรรณเกศราแล้วตรัสคาถานว่า

ยสุสา ปุพฺเพ กุมาริโย	กณิการา ว ปุปฺพิตา
คจฺจนฺตมฺนุยายนฺติ	สาชฺเชกา กุหิ คจฺจติ
ยสุสา ปุพฺเพ วณฺณทาสีโย	กณิการา ว ปุปฺพิตา
คจฺจนฺตมฺนุยายนฺติ	สาชฺเชกา กุหิ คจฺจติ
ยสุสา ปุพฺเพ กุลลิตาโย	กณิการา ว ปุปฺพิตา
คจฺจนฺตมฺนุยายนฺติ	สาชฺเชกา กุหิ คจฺจติ
ยสุสา มุทุตลา หตฺถา	จลนา ว สุขสมฺพสุสา
สา กถชฺช อนุจฺจคิ	กุหิ คจฺจติ เอกิกา
ยสุสา มุทุตลา ปาทา	จลนา ว สุขสมฺพสุสา
สา กถชฺช อนุจฺจคิ	กุหิ คจฺจติ เอกิกา
สกุณิ หตฺปฺตฺตา ว	สุณฺณิ ทิสฺวา กุลาวิกิ
จิริ ทุกฺเขน ฌายิสฺสั	สุณฺณิ อากมฺมิมิ ปุริ
สกุณิ หตฺปฺตฺตา ว	สุณฺณิ ทิสฺวา กุลาวิกิ
กิสฺสา ปณฺฑุ ภาวิสฺสามิ	ปิยธฺตริ อปฺสฺสั
ทฺฐุริ ว หตฺจฺฉาปา	จากวาถิ ว หตฺปฺตฺตา
จิริ ทุกฺเขน ฌายิสฺสั	สุณฺณิ อากมฺมิมิ ปุริ
อิตฺติ สาท วิลปฺนฺตี จ	อนฺเตปรฺกา จ นาริ
พาหา ปคฺคยฺห ปกฺกณฺฑุ	เทวียา อนฺตรหิตายา

ความว่า เจ้าแก้วสุวรรณเกษราของมารดา ในกาลปางก่อน เมื่อ
 เจ้ายังครองโกสัลยนครราชธานี จะมีที่เสด็จเที่ยวแดนใดก็ดี ย่อมมีหมู่
 สนมนางกุมารี เหล่าพวกวรรณทาสีและกุลธิดาเห็นหน้าและหลัง ล้วน

รูปร่างเปล่งปลั่งอร่ามงามดุจดังดอกกรรณิกา คราวนั้นแลลูกกรักของแม่
 เจ้าจะเฝ้าผู้เฒ่าตายไม่มีเพื่อน พระลูกยาจะไปไหนหรืออย่างไรไม่รู้ที่
 หนึ่งเล่า เจ้าสุวรรณเกษราสามีหัตถยาทานุ่มน่มตึงเนอนุ่มละเอียคอ่อน เจ้า
 จะบทรไปแต่ผู้เฒ่าอย่างไรได้ เจ้าสีเขียนหญิงยิ่งมากไปด้วยความกลัว
 จะร้องไห้ร่ำไห้อยู่ไม่วายวัน ฝ่ายแม่อยู่ข้างหลัง มาได้เห็นแต่ราชวัง
 อันเจียบสงัดวังเวงใจ แม่มีได้เห็นพระลูกยา ก็ทรงโศกาไม่วาย
 นำพระเนตร ตั้งแต่จะทนทุกข์ทเวศไม่วายโศกด้วยวิโยคจากสุวรรณ
 เกศรา อุปมาเหมือนแม่อกอนนายพรานเจ้ากรรมนำเอาลูกไป เห็นแต่
 ริงเปล่ากริ่งไหเป็นเของหน้า แม่มีเห็นพระลูกยาอดรกกักจกชอุบผอม
 ทรอมใจตาย เหมือนแม่อกอกและแม่อกจากพราก อันปราศจาก
 ลูกอ่อนอันพลันจะถึงม้วยมรณไปฉะนั้น เมื่อพระราชาทราบทรงโศกา
 พิลิปราพรณโดยนัยคาถานี้ ฝ่ายนางพระสนมฝ่ายในต่างคนต่างกลืน
 ความโศกมิได้ ยกมือชนชอนทรวงร้องไห้เสียงระงมไปทั่วราชฐาน
 ด้วยประการฉะนี้

พระเทวราชมารคานันกรแสงพลาทางก็ค้นหาไป ไต่ทอด
 พระเนตรเห็นหนังสือชะบับหนึ่งซึ่งวางไว้ข้างสยนาสน์ นางทรงอ่านก็รู้
 ว่านางสุวรรณเกษราตามไปกับพระเทวันธกุมาร ทรงบรรเทาความโศก
 เสียได้แล้วนำหนังสือนั้นไปถวายพระราชา ๆ ทรงอ่านทราบความแล้วก็
 ว่างับความโศกไว้และมีไต่ตรัสต่อไป

ทีนี้จะกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ ใจความว่าเมื่อพระโพธิสัตว์ทรงวัย
 นางยักขินีแปลงมาไว้แล้ว คราวนั้นแลพวกชาวพระนครมีเสนาบดีและ

ความว่า หัวใจของพจกแตกแยกออกไป อุปมัยเหมือนถูกยิง
 ด้วยลูกศรอันอาจด้วยยาพิษฉะนั้น พระราชบุตรเธอหนีไปไหนไม่ให้พ
 เห็นหน้าข่างเลย พระน้องเอ๋ยเธอไปอยู่ที่ไหนทำไมจะไ้เห็นน้องแก้ว หรือ
 ว่าสนชพเสียดแน่นแล้วพจึงไม่เห็นณกาลยคืน หรือว่าสัพพคณทขและ
 พัพมฤคแรงร้ายมันราวี้ จะเป็นยักขินฌยามันมาปลงชีวิตแล้วณมิต
 ภายให้เหมือนนางหรือไฉน จะเป็นนกออกและแร้งกามันพาน้องบินไป
 พากนจกสขฉกเนอกนเสียดสิ้นแล้วหรือไร หรือราชบุตรยงมีสนชพคณชย
 จะกำเนิรคั่นคนไปไหนไหนไม่รู้เลย พระโพธิสัตว์ตรัสว่าพนคณแล้ว
 ก็เคลมพระสติม่อยหลับไป

คราวครั้งนั้น เทพคารักราชเควตฉัตร เข้าทลพระทัยให้พระ
 โพธิสัตว์ทรงสุบินเห็นเป็นเทวคามาบอกว่า พระมหाराชพระองค์จะใคร่พ
 พระนางสุวรรณเกศรา จงรับสั่งให้สตรชาวเมืองมาแสดงธรรมให้พระองค์
 ฟัง นั้นแหละพระองค์จกได้พพระนางสุวรรณเกศรา พระมหาสัตว์เจ้าตน
 บรรทมแล้วเสด็จเข้าทสรง และเสวยเสร็จเสด็จออกประทับ ณมหาตลาสน
 จึงให้เรียกอำมาตย์เข้ามาเฝ้ารับสั่งว่า ท่านทั้งหลายจงสร้างคาลาใหญ่
 หลังหนึ่งให้เรา ๆ จะทรงธรรมณคาลานั้น อำมาตย์ทั้งหลายรับพระราช
 คำรัสแล้วจกการก่อสร้างคาลาใหญ่ขึ้นหลัง คาคผาและขกของประ
 คยด้วยอลังการ และจกตั้งธรรมาสนไว้ณท่ามกลางคาลา และปลาค
 อาสนแวงวงด้วยผ้าม่านเป็นชั้นใน ให้ ไปรยปรายและประพรคด้วย
 ดอกไม้และของหอมต่าง ๆ ภายนอกม่านให้จกตั้งอาสนสำหรับเป็นที่นั่ง

ของข้าราชการมีอำนาจและปโรหิตเป็นต้น แล้วให้จัดตั้งราชสำนักและ
นาฏกาสนไว้ส่วนหนึ่ง ๆ ครั้นทำสรรพกรรมกิจเสร็จแล้ว จึงนำความ
ขึ้นทูลพระมหาเสด็จเจ้าให้ทรงทราบ

พระมหาเสด็จเจ้า จึงรับสั่งให้พนักงาน เภริ เอา กลองไป ตี ประกาศ
ข่าวร้องว่า หญิงชายคนใดรู้ธรรม หญิงชายคนนั้นจึงมารับเอาดวงตรพัย
พินหนึ่งไป แล้วจึงไปแสดงธรรมถวายพระราชา อำมาตย์ทั้งหลาย
รับกระแสคำรัสแล้ว ให้พนักงานเภรินำกลองไปตีประกาศตามรับสั่ง
สิ้น ๗ วันแล้ว ห้ามหญิงชายคนใดอาจเข้ามารับดวงตรพัยไม่ จึงพากัน
กลับมากล่าวทูลพระมหาเสด็จเจ้า ๆ ทรงพระดำริว่า พระนางสุวรรณเกศรา
เทวีเห็นจักไปอยู่นอกเมือง คำรัสแล้วจึงรับสั่งให้พนักงานเภรินำกลองไปตี
ประกาศภายนอกเมือง พนักงานเภริเที่ยวตีกลองไปถึง ๖ วันแล้ว
ห้ามใครอาจรับเอาดวงตรพัยไม่ จึงเที่ยวตีกลองไปในวาระที่ครบ ๗ วัน
ไปถึงบ้านสองคนผัวเมียซึ่งพระนางสุวรรณเกศราอาศัยอยู่นั้น พระนาง
สุวรรณเกศราทราบความแล้วจึงดำริว่า บัดนี้พระราชาให้ตามหาตัวเรา
จึงบอกกับยายภรรยาของตนว่า ยายจงไปรับเอาทองพินหนึ่งเข้าพเจ้าจักไป
แสดงธรรมถวายพระราชาแทนท่าน ยายแก่นั้นทวนถามยืนยันกับพระนาง
สุวรรณเกศรามั่นคง จึงลงเรือนไปบอกแก่อุโฆสนามาคย์ว่า ท่านจงให้
ตรพัยพินหนึ่งแก่ข้าพเจ้า ธิคาของข้าพเจ้าเขารู้ธรรมเขาอาจแสดงธรรม
ถวายพระราชาได้ก็ อุโฆสนามาคย์ทราบความแล้วตามไปคราฐธิคาถึง
เรือนยายแก่กำหนดจกจำตัวได้แน่นอน แล้วจึงให้ตรพัยพินหนึ่งแก่ราชธิคา
ไว้แล้วได้พากันกลับมากล่าวทูลแก่พระราชาให้ทราบ

พระมหาสัตว์เจ้าทรงทราบความนั้นแล้ว จึงให้ประกาศข่าวร้อง
 ชาวพระนครให้มาประชุมกันฟังธรรม ครั้นรุ่งเช้าพระมหาสัตว์เจ้า
 ให้หาพนักงานเฒ่าแก่มาสั่งว่า ให้นำราชยานออกไปไว้ชัฏกายายแก่นั้น
 เข้ามา พนักงานเฒ่าแก่ทั้งหลายก็นำราชยานออกไป ให้ราชชฎิคาประทับ
 เหนือราชยานนำมาในศาลานั้น พนักงานเฒ่าแก่จึงให้ราชชฎิคาตรงวาร
 และประทับกายอินทรีด้วยขัตถ์ลงการแล้ว ให้เสวยพระกระยาหาร
 เสริ้จจึงให้เสด็จประทับเณภายในม่านชงกันไว้

ครานั้นแล ชาวพระนครมีอำมาตย์และเสนาบดีเป็นต้น ทั้ง
 เศรษฐีและคฤหบดีแม่เจ้าเรือนทั้งหลาย จึงพร้อมกันมาประชุมมหา
 ศาลา นั่งรอท่าดูพระราชาจะเสด็จมา พระมหาสัตว์เจ้าทรงพระกายา
 แล้วเสวยพระกระยาหารแล้ว ทรงเครื่องสรรพาวุธเสริ้จ เสด็จลงจาก
 ปราสาทไปประทับเหนือราชาสันทิมหาคาลา พระนางสุวรรณเกศราเทวีประ
 ทับอยู่ภายในม่าน ทราบอาการว่าพระราชาเสด็จมาถึงแล้ว พนักงาน
 แจ้เวลากาลให้ทราบแล้ว นางจึงอุฎฐาการชนประทับเณธรรมาสัน
 ภิวัชน เมื่อจะทรงเสด็จธรรมเทศนา จึงตรัสทสมิตตคาถาเหล่านี้ว่า

โย จ ฌมมึ จรติช	มาตาปีตุสุ ขตฺตีย
อิตฺติ ฌมมึ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมมึ จรติช	ปฺตุตฺทาเรสุ ขตฺตีย
อิตฺติ ฌมมึ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี

โย จ ฌมฺมํ จรติช	มิตฺตณฺาติสุหเชสุ
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	พาหนพฺเลสุ จาปี
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	คามนิกเมสุ จาปี
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	รณฺเญสุ ชนปฺเทสุ จ
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	สมณพฺราหมเณสุ จ
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	มิกปฺกฺเขสุ ขตฺตีย
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	นกรคาหเก เทเว
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
โย จ ฌมฺมํ จรติช	สพฺพปาเณสุ ขตฺตีย
อิตฺติ ฌมฺมํ จริตฺวาน	สคฺคํ โส อุปฺชิสฺสตี
ฌมฺมํ จร มหาราช	อินฺทา เทวา สพฺรหฺมกา
สุจันฺณเณน ทิวํ ปตฺตา	มา ฌมฺมํ ราช ปชฺชหาตี

โย จ มาตริ ปิตริ	ชมนฺน โปเสติ มจฺโจ
สพฺเพ เทวา นํ รกฺขนฺติ	มาตาเปตฺถิ นริ
โย มาตริ ปิตริ วา	มจฺโจ ชมนฺน โปเสติ
อิเชว นํ ปสฺสฺนฺติ	เปจฺจ สกฺเค ปโมทฺติ

ความว่า ข้าแต่พระองค์จอมขัตติย บุคคลผู้ใดในโลกนี้มาประพฤติ
 ธรรมความชอบในมารดาบิดาทิ้งหลาย ๑ ในบุตรภรรยาทิ้งหลาย ๑
 ในหมู่ญาติและมิตรผู้มีไมตรีจิตต์ ๑ ในพลพาหนะทิ้งหลาย ๑ ในชน
 ชาวบ้านและนิกม ๑ ในชนชาวรัฐประเทศและชนบท ๑ ในสมณะ
 พราหมณ์ทิ้งหลาย ๑ ในหมู่เณรและนวกทิ้งหลาย ๑ ในเทพดาผู้รักษา
 พระนคร ๑ ในหมู่สรรพสัตว์ทิ้งหลาย ๑ บุคคลผู้นั้น ครั้นประพฤติ
 ธรรมความชอบ ๑๐ อย่างถึงนวิ ไคแล้ว ย่อมจะเข้าไปถึงซึ่งสุคติโลก
 สวรรค์

เพราะเหตุนี้ พระมหाराช พระองค์จึงบำเพ็ญทศมิตรธรรม
 ๑๐ อย่างนวิ ให้ได้ เทพดาทั้งหลายทั้งอินทร์พรหม ได้ถึงแล้วซึ่ง
 ทิพสมย์ศักดิ์ไคด้วยกศลวตฺรที่ประพฤติธรรมความชอบไว้อย่างนี้ พระ
 มหาราช พระองค์จึงอย่าได้ประมาทซึ่งสุจริตมิตรธรรมเลย ก็นรชน
 คนใด ได้บำรุงเลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรมความชอบ สรรพเทพดา
 ทั้งหมดก็ย่อมชวนกันรักษาผู้เลี้ยงมารดาบิดานั้นไว้มิให้ตกต่ำ ถึงแม้
 ในโลกน มนุษย์และเทพดาทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญผู้เลี้ยงมารดา
 บิดานั้นทุกทีวาราตรี เมื่อผู้นั้นทำลายชีวิตอินทรีย์แต่โลกนแล้ว ก็
 บรรเท็งนรมย์ในโลกสวรรค์

ครั้นพระนางสุวรรณเกศราเสด็จธรรมเทศนาจบลงแล้ว มหาชน
 ยังเสด็จสาธุการให้ขึ้นไป และได้ทำนายนายชาล็กการแก่พระนางสุวรรณ
 เกศรา พระมหาสัตว์เจ้าตั้งตนแต่ได้เสด็จเสด็จธรรมแล้วให้หนัก
 แคลงพระทัยไปว่า สำเนียงนกลายเสด็จพระนางสุวรรณเกศรา ทรงธรรม
 อยู่จนกว่าจะจบเมื่อยเทศนาแล้วพระนางสุวรรณเกศราจึงลงจากธรรม
 มาสนับประทัยอยู่ภายในม่าน พระมหาสัตว์เจ้าจึงเลิกม่านทอดพระเนตรค
 ก็ยังแคลงพระทัยเพราะว่าพระองค์ทรงเห็นครั้งแรก นั้นเป็นเวลารাত্রีจริง
 ตรัสถามว่า เธอมีนามชอไร ๆ หม่อมฉันนามว่าสุวรรณเกศรา ๆ เธอ
 พลัดภัสตามาแต่ไหนจึงได้มาอยู่กัตายาย ๆ พระภัสคาพาหม่อมฉันมา
 แต้นครโกศลวิภูษณะเวลารাত্রี ได้ให้หม่อมฉันพักอยู่ที่บนต้นไม้แล้ว
 เสด็จไป มียักขินตนหนึ่งมาถงต้นไม้ที่หม่อมฉันอาศัย ได้ตัดขงหม่อม
 ฉนสลบแล้วเอาไปลอยน้ำเสด็จงนที หม่อมฉนนั้นลอยไปติดอยู่ที่เส้า
 สะพานบ้านแห่งหนึ่ง จึงสองตายายได้ช่วยอุ้มหม่อมฉนชงนจากน่านามา
 เสด็จไว้ เพราะฉนั้นหม่อมฉนจึงได้รอดตลอดมาจนกาลบัดนี้ เคยวนยก
 ขนอยที่ปราสาทของพ พเห็นแล้วกรูได้ว่าเป็นยักขิน แต่พไม่อาจพูดได้
 จึงนั่งไว้ในใจ

พระนางสุวรรณเกศราเทวเจ้าพระราชสามเฒ่าได้ถนคแล้ว จึงตรง
 เข้ากอดพระบาทเกลือกกลึงจนถงภาวสลบลง พระองค์โพธิสัตว์ก็ทรง
 กอดรัดพระราชเทวเจ้าปลาร้าให้ไต่สลบลงกับพระชญา มหาชนทั้งหลาย
 ได้เห็นสองกษัตริย์สลบไป พากันตระหนกตกใจไม่ได้สติสมประดี ก็ครว
 นันกมุภณท์ & ตนพากันขนเอาของขามีเง่าขวต่าง ๆ เป็นอาทิ มาถวาย

เฝ้าเยี่ยมเยียนพระโพธิสัตว์โตเห็นสองกษัตริย์สลบอยู่คังนั้น จึงพากัน
 กลับไปไต่ถามเอาสาเหตุที่ระหิวพานต์มาสร้งให้ กษัตริย์ทั้งสององค์ได้
 พระสติแล้ว บังคับกมุภนต์ให้ไปจับยกขึ้นผูกเชยนต์ฆ่าเสีย ชาว
 พระนครทั้งอำมาตย์และเสนาบดีพากันนกกสงสัยว่ายกขึ้นที่ไหน
 ฝ่ายว่ากมุภนต์ ๕ คน รัยคำรัสพระโพธิสัตว์ว่าสาธุแล้ว พากัน
 ไปยังราชตระกูลจับยกขึ้นผูกมัดเชยนต์แล้วผูกคอตายมาถวายพระ
 โพธิสัตว์ ยกขึ้นนั้นกายสูงใหญ่เขี้ยววงอกออกจากปากตาแดงคังแสงไฟ
 ไต่ปรากรฎแก่ตามหาชน ๆ จึงรู้ซัดว่าเทวีเป็นยกขึ้นนี้ พระโพธิสัตว์ตรัสให้
 ทำวกมุภนต์ไต่สวนถามยกขึ้นนี้ ๆ ก็รับสารภาพตามความจริงทุกประการ
 พระโพธิสัตว์ทรงกริ้วใหญ่บังคับให้ทำวกมุภนต์นำเอายกขึ้นไปฆ่าเสีย
 ยกขึ้นจึงวิงวอนขอประทานชีวิตไว้ พระโพธิสัตว์จึงมอบยกขึ้นให้แก่
 ทำวกมุภนต์ ๕ คน ๆ รัยยกขึ้นไปไว้เป็นภรรยา นางยกขึ้นไต่กมุภนต์
 ทั้ง ๕ เป็นสามี

พระมหาสัตว์เจ้าจึงบังคับอำมาตย์ทั้งหลายว่า พวกท่านจงพร้อม
 กันอภิเษกพระเทวีตามประสงค์เถิด อำมาตย์ทั้งหลายรับราชดำรัสว่า
 สาธุแล้ว ไต่พร้อมกันอภิเษกพระนางสุวรรณเกศราในทิมเหษี ต่อแต่นั้นมา
 พระมหาสัตว์เจ้าทรงตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม สังเคราะห์มหาชนด้วย
 สังคหวัตถุ และแสดงธรรมสั่งสอนประชุมชนให้ รู้คุณทานและศีลภาวนา
 มหาชนไต่ตั้งอยู่ในราโชวาทข้าเพ็ญทานรักษาศีลเจริญภาวนา เมื่อสิ้น
 อายุแล้วไต่ไปเกิดในสวรรค์ พระมหาสัตว์เจ้านั้น ให้สร้างศาลา
 โรงทานที่ใกล้พระทวารวัง ๕ แห่ง และที่ท่ามกลางพระนครแห่งหนึ่ง

ครั้นนาวาแล่นมาถึงกลางมหาสมุทร พระราชเทวีมีอาการให้ปวด
 พระครรภ์ ลมกัมมชชวาทกัพคณขวนขัน พระนางเดือดใจแจ้งอาการนั้น
 แก่พระมหาสัตว์เจ้า ๆ รั้งสั่งให้พราหมณ์โหรามาตรวจดู พราหมณ์
 โหราก็กราบทูลว่า พระราชโอรสในครรภ์พระราชเทวีขันธ์จักประสูติ
 และพระเจ้าข้า พระมหาสัตว์เจ้าจึงสั่งให้ชาตแพทย์ทั้งหลายเข้าประคอง
 พระครรภ์ และให้จกทำวิชชาขานวิธิตามประเพณี พระราชเทวีได้ประสูติ
 พระราชโอรสเสนมุทราครงามบวรคฤสุวรรณ เพราะฉะนั้นพระมหา
 สัตว์เจ้าจึงประทานพระนามแก่พระโอรสว่าสาครกุมาร ต่อแต่นั้นมา
 นาวาทั้งหลายแล่นไปไต่เดือนหนึ่งจึงถึงโกสยราชธานี ให้จกเรือไว้
 เรียบร้อยค

ที่นั้น พระมหาสัตว์เจ้าจึงส่งราชทูตให้ถือราชสาสน์เข้าไปถวาย
 พระเจ้ากรุงโกสยราช สำเนาความในราชสาสน์นั้นมิ่งกันว่า พระ
 มหาราช ข้าพระบาทชามาตราชนามว่าเทวันธกุมารได้มาเฝ้าถวายบังคม
 ผาพระบาท อนึ่งพระราชธิดานามว่าสุวรรณเกสรเทวี ซึ่งพลัด
 พรากจากไปนานนั้น ยศนี้ได้พร้อมด้วยโอรสมาถวายบังคมผาพระบาท
 ด้วยแล้ว ขอพระองค์จงประทานโทษความผิด ซึ่งข้าพระบาททั้งสอง
 ทำละเมิดพากันหนีไปด้วยเถิด พระเจ้าข้า ราชทูตนั้นครั้นรับราชสาสน์
 แล้ว ให้บริวารชนคนเครื่องบรรณาการตามไปถึงพระนครแล้วจึงแจ้งให้
 ราชอำมาตย์ทราบ ราชอำมาตย์จึงนำความกราบทูลพระเจ้าโกสยราชฯ
 ทรงอนุญาตให้นำราชทูตเข้ามาเฝ้า ราชทูตนั้นจึงถวายบังคมแล้วถวาย
 พระราชสาสน์ จึงรั้งสั่งให้อำมาตย์อ่านราชสาสน์ทราบความแล้ว ทรง

พระโสมนัส เมื่อจะทรงให้แต่งตั้งราชมรรคาธิบดีก็พระเจ้าลูกยาเข้ามา
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

ตคฺครสีลानी หรณฺตุ
วิสมํ สมํ กโรนฺตุ
เสตมุตฺตามยภาสา
อุสุสาเปนฺตุ ธชปฺถานี
ขาลา โอลอกียา ปุปฺผา
อคฺขิมยานี ปตฺติจฺจนฺตุ
คาเม คาเม สตี กุมฺภา
มคฺคมหิ ปตฺติตา จนฺตุ
มํสา ปุวา จ สํกฺลยา
มคฺคมหิ ปตฺติตา จนฺตุ
สปปิ เตลํ ทธิ จัริ
มคฺคมหิ ปตฺติตา จนฺตุ
อาพาริกา จ สุทา จ
ปาณิสฺสรธา กุมฺภณฺนินโน
อาหยนฺตุ สพฺพวิณฺนาโย
ขรมุขานี ธมนฺตุ
มุทิงกา ปณฺฑวาทา สํขา
ทินฺทิมานี จ หณฺณนฺตุ

กณฺเจกถลาทโย จ
สมมชฺชนฺตุ จ สาธุกํ
โองีริตฺวาน วาลูกา
ทุสฺสโตรณปฺนติโย
มาลาคนฺธวิเลปนา
เยน มคฺเคน เอหิตี
เมรยสฺส สุราย จ
เยน มคฺเคน เอหิตี
กุมฺมาสา มจฺจนฺตียุตฺตา
เยน มคฺเคน เอหิตี
กงฺกุปฺปจฺจา พหุ สุธา
เยน มคฺเคน เอหิตี
นณฺณนาณฺนคฺคายิกา
มุทฺทิกา จ โสภชฺฌายิกา
เกริโย ทินฺทิมานี จ
นทนฺตุ เอกโปกฺขุธา
โคธา ปรีวเทนฺตีกา
กณฺมุภา ทินฺทิมานี จ

ความว่า ในพิธิอันพระเจ้าโกสยรัชสังให้ตกแต่งราชมรรคา - ตั้ง
 แต่กรุงโกสยจนถึงท่านที่ ให้ชนกอนกรวตและกอนหินไปถมทิ้งในที่ลุ่ม
 ปรายพนให้รายเสมอยกกวากหนามให้สะอาคตา ให้ห้อยย้อยซึ่งพวงมาลา
 ไว้ และประพรมไปด้วยน้ำอบอันประนปรุงด้วยคันธชาติ มีเข้าตอก
 เป็นคำรบห้า แล้วมีรัชสังให้ตั้งไว้ซึ่งคุ้มใหญ่ อันเต็มไปด้วยสุรา
 และเมรัยทุกหน้าบ้าน อิกทั้งขนมนมเนยและของกินและมีจหมั่งสา
 ให้มีโรงวิเสทรายทางสำหรับเลี้ยงขุนนางและบ่าวไพร่ ให้เล่นโขน
 ละคอนราย ๆ ไปตลอดทาง ปาณิสสุรา มุทุทิกา ให้เล่นปอบไก่และขี้
 เสภา พวกมโหรีขับชะว้างประโคมซึ่งขุณยจากศุริยคนตรี เภริโย
 ให้ประโคมซึ่งกลองใหญ่กลองน้อย ให้มีพร้อมทั้งตะโพนและขัณฑ์เขาวัว
 ทั้งแตรสังข์ อันว่าพระเทวันธราชาจักเสด็จมาโดยมรรคาใด ในมรรคา
 นั้นไซ้ให้เสนาบดีผู้ใหญ่จงเอาใจใส่จัดให้ครบคังกระแสร้อยสัง ฅกกาล
 บัคน

อิติ โส ราชา ราชมคคัม วิจาเรตวา พระเจ้าโกสยราชนั้น
 ครันทรงตรวจตราราชมรรคาเสร็จด้วยประการฉะนี้แล้ว เมื่อจะทรง
 วิจารณ์หมู่เสนาโยธาต่อไปได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

เนคมา จ ชานปทา

พุราหุมนา จ ปุโรหิตา

อมจจา คหปตโย

โยธโน จารุทสุสนา

นानาวณฺเณหิ อลงฺกตา

นानาภรเณหิ ภูสิตา

นัลวตฺถาธาเนเก

นัลนิวาสนวตฺถา

นัลลาภรณภูสิตา

นัลชชปฏากहतฺถา

ปิตวตฺถาธราเนเก	ปิตนินฺวาสนวตฺถา
ปิตาภรณสํยุตฺตา	ปิตตชชปฏากหตฺถา
รตฺตวตฺถาธราเนเก	รตฺตนินฺวาสนวตฺถา
รตฺตภาภรณภุสิตา	รตฺตตชชปฏากหตฺถา
เสตวตฺถาธราเนเก	เสตนินฺวาสนวตฺถา
เสตภาภรณสํยุตฺตา	เสตตชชปฏากหตฺถา
สามวตฺถาธราเนเก	สามนินฺวาสนวตฺถา
สามาภรณสํยุตฺตา	สามตชชปฏากหตฺถา
จิตฺรวตฺถาธราเนเก	จิตฺรนินฺวาสนวตฺถา
จิตฺราภรณภุสิตา	จิตฺรตชชปฏากหตฺถา
จิปฺปมายนฺตุ อมจฺจา	นानาวตฺถเอหิ อลงกตา
นानาภรณเอหิ ภุสิตา	สพฺเพว สมากจฺจนฺตุ
ตโต สตสหสฺसानิ	โยเชนฺตุ กชานิ จ
สุวณฺณกจฺเจ มาตงเค	เหมกปฺปนินฺวาเส
อรุพฺเห คามนฺิเยภิ	โตมรงฺกุสปาณิภิ
จิปฺปมายนฺตุ เสนฺิโย	หตฺถิขนฺุเชหิ ทสฺสิตา
ตโต สตสหสฺसानิ	โยชยนฺตุ หยานิ จ
อาชานฺิยา จ ชาตฺิยา	สินฺุชวา สีมฺวาหนา
อรุพฺเห คามนฺิเยภิ	อินฺุทฺิยาจาปชาริภิ
จิปฺปมายนฺตุ อสฺสา จ	อสฺสปีฏฺุเจ จ ทสฺสิตา

ข

๘

ตโต สตสหัสธานี	โยชนตุ รธานี จ
อโยสุกตเนมิโย	สุวณฺณจิตฺตโรไปกฺขเร
อาโรเปนตุ ธเช ตตฺถ	จมนฺมานิ กวจฺจํนิ จ
จิปฺปมายนตุ รธานี	รเถสุ รตฺตวิโน
อุทฺตริยนตุ สํขปณฺทวา	นทนตุ เอกไปกฺขธา
นทนตุ เภริสนฺนทฺธา	วคฺคฺช นทนตุ ทุนฺทภิ
โอโรธา จ กุมารา จ	วสุสฺวรา จ ราชนิโน
จิปฺปิ ยานานิ โยเชนตุ	คจฺฉํ ปุตฺตติยาสนฺติเก

ความว่า คุกรโยธา กรมช่างกรมม้าและเสนาารถเสนาขจร
 เติรเท่า พຸ່ງนี้เข้าเจ้าจงเร่งรักจัดแจงแต่งตัวมาประชุมให้พร้อมกัน
 เราจักไปรับพระเทวอินธราชากับราชธิดาของเรานั้น จงบอกกันให้พร้อมทั้ง
 ชาวนิคมนชนบททั้งอำมาตย์คหบดีและพราหมณ์อยู่โรหิต ให้เร่งรักกัน
 ตามตึกเราไปพร้อมกัน เสนาพลเติรเท่านี้ ให้จัดเอาสหชาติโยธา
 (๓๐๐,๐๐๐) จิงโยธาเหล่านี้ให้ห่มผ้าและประดับอาภรณ์ให้งาม มีสี
 ให้ต่างกัน ๆ

โยธาพวกเหล่านี้ให้ห่มผ้าสีเขียว และให้ประดับอาภรณ์
 สีเขียวมอดอชิงกลวนแต่สีเขียวพวกหนึ่ง สีเหลืองนนั้นพวกหนึ่ง สีแดง
 พวกหนึ่ง สีขาวพวกหนึ่ง สีทองคำพวกหนึ่ง สีผ้าห่มห่มและเครื่อง
 ประดับสลัไฟจิตรพวกหนึ่ง อำมาตย์ทั้งหลายจงเร่งรักให้จัดแจงแต่งกาย
 ให้มีสีต่าง ๆ พวกละอย่าง ๆ ดังนี้ แล้วให้มาประชุมพร้อมณชานชลา

ในลำคัยต่อพวกเสนาเคียรเท่านั้น จึงถึงเสนาข้าง จึงเร่งผูกขัง
 ข้างให้ครบจำนวนถ้วนแสน ให้ผูกด้วยสายตะพัตรัดประคนทองผ้าปก
 กระจงรองไว้ มีหม้อและควาญขนขี้ประจำ เลือกแต่คนทัก ๆ ถือ
 ทิ้งหอกขนขี้ขย ลำคัยขนคข้างจึงถึงขนคมา ทหารกรมมาจึงเร่งรัด
 ตระเตรียมพลมาให้ครบแสน จึงเลือกสรรคักกลั่นเอาแต่ชาติอาชาไนย
 แต่ล้วนสิ้นธพเป็นพาหนะอันว่องไว นายผู้จะขนขนนให้ ถือทั้งแล้และ
 ธนุศรเกาทัณฑ์ทุก ๆ คน ลำคัยเสนามานั้นไปจึงถึงขนคเสนารถ
 แสนคน ให้เลือกเอาแต่รถที่มั่นคง มีกำกงอันหุ้มไปด้วยเหล็กมีเรือน
 รถอันพิจิตร คือขี้คทองทักขี้ไปทุก ๆ หลัง ให้นายขมิ่งธนุทมอแม่
 ไล่เกวาระนมให้แน่น ๆ ขนขี้ขย แล้วให้มีช่างรถกำขี้ไปทุก ๆ คัน
 พวกจตุรงค์เสนาเร่งรัดอย่าช้า เราก็จักเสด็จไปในวันที่ ๗ อ้ามาตย์
 ทั้งหลายเหล่านั้น ได้จัดการเสร็จแล้วทุกประการ

สวดตเม ทิวเม สมปตฺเต ครันเมอดงวารกำหนดวันที่ ๗ อัน
 ว่าจตุรงค์โยธิตั้ง ๕ หมู จึงพร้อมกันยกกระบวนแห่แต่พระนครไปถึงท่า
 จอดนาวา ได้พากันทูลเชอเชิญพระเทวัญราชาและพระราชเทวีตาม
 พระราชบัญชาให้ออกมารับเสด็จเข้าไป พระเทวัญราชาและพระนาง
 สวรรณเกสรราชจึงเสด็จประทับณราชยานพร้อมด้วยมหันตยวีวาร เสด็จ
 ไปถึงพระนครชนประทัยยังราชมนเทียร แล้วถวายบังคมพระสัสสร
 ราชาและพระสัสสรราชินี แล้วประทับอยู่ส่วนหนึ่ง เมื่อจะกราบทูล
 ปฏิสันธุวารกถา จึงตรัสพระคาถานว่า

กจฺจึ นุ ตาต กุสลํ กจฺจึ ตาต อนามยํ
 กจฺจึ นุ ตาต เม มาตุ จกฺขุ น ปรีหายตี
 กจฺจึ อโรคํ โยคฺคนฺเต กจฺจึ วหตี วาหนํ
 กจฺจึ ฝัโตะ ชนปโท กจฺจึ วุฏฺฐิ น นิชฺชตี

ความว่า พระเจ้าข้า ข้าแต่พระบิดา ข้าพระพุทธเจ้าขอถาม
 อันว่าสภาวะแห่งพระองค์นั้นได้มีพระโรคาพาธแลหรือ อนึ่งสมเด็จพระ
 ชนนีของลูกนี้ จะมีแต่ความโลภก็ไม่วายอัสสุชารา พระเนตรทั้งสองซ้าย
 ขวาก็มีฟกชำเคืองระคายหรือพระเจ้าข้า อนึ่งเล่ายวดยานพาหนะทั้งปวง
 นั้น จะมีหักพังคร่ำคร่าชำรุดไปหมด ทั้งชนบทประเทศขอบเขตตั้นนเสมา
 ยังก่อยวดยานมั่งคั่งอยู่หรือประการใดพระเจ้าข้า

พระเจ้ายศยตีโกสยราช ได้สทฺขยภูสณฺฐารกถาของสองกษัตริย์
 แล้วตรัสตอบด้วยพระคาถานี้ว่า

กุสลณฺเจว เม ปุตฺต อโถ ปุตฺต อนามยํ
 อโถ จ ปุตฺต เต มาตุ จกฺขุ น ปรีหายตี
 อโถ อโรคํ โยคฺคฺมเม อโถ วหตี วาหนํ
 อโถ ฝัโตะ ชนปโท อโถ วุฏฺฐิ น นิชฺชตี

ความว่า พระลูกเอ๋ย ขอความซึ่งลูกถามนั้น พระบิดาหา
 โรคาพาธมิได้ อนึ่งไซ้รยวดยานมาศราชพาหนะนั้นยังบริบูรณ์อยู่หมด
 ทั้งชนบทก็เพิ่มพูนไปด้วยโภชนาหาร ฟาณกตกตองตามระคูกาลมิได้
 ซาคตามปเพณิ ฯ

พระเจ้ายศยโกศลยราช ตรัสประภาษปฏิสันถารเสร็จแล้ว จึง
 รัชสังกับพวกอำมาตย์ว่า พวกท่านทั้งหลายจงจัดทำโรงราชภิเษกมาลก
 ให้แล้วภายใน ๗ วัน เราจักอภิเษกสองกษัตริย์นั้นให้ ครองราชสมบัติ
 ณราชธานี อำมาตย์ทั้งหลายรับพระราชดำรัสแล้ว ช่วยกันจัดทำโรง
 ราชภิเษกมาลกเสร็จในกำหนด ๗ วัน ฝ่ายพระเจ้ายศยโกศลยราช
 กษัตริย์ทั้งสองให้หนึ่งเห็นออกองแก้ว แล้วทำราชภิเษกทรงมอบราช
 สมบัติแก่พระโพธิสัตว์ แล้วตรัสบังคับไม่ให้พระโพธิสัตว์เสด็จกลับไป
 เมืองพาราณสี

ตั้งแต่นั้นมา พระเกียรติยศของพระโพธิสัตว์ได้ปรากฏทั่วไปใน
 สกลชมพูทวีป ท้าวพระยาในสกลทวีปจักราชธิดาของตนส่งมาถวาย
 พระโพธิสัตว์ เพื่อยู่เฝ้าทำราชปฏิบัติแก่พระมหาสัตว์เจ้า ๆ จึงดำรัส
 เรียก อำมาตย์ บรรดาที่ตามเสด็จมาแต่เมืองพาราณสีมาสั่งว่า ท่าน
 ทั้งหลายระลึกลงบุตรภรรยาจงพากันกลับไปเถิด พวกท่านจะกลับไป
 จงรับเอาคำสั่งของเราไปบอกแก่พระอภัยราชกุมารและภคินีว่า เราอยู่
 เป็นสุขสำราญปราศจากโรคอาพาธ ขอให้พระอภัยราชกุมารจงปกครอง
 อาณาประชาราษฎร์โดยยุติธรรมเทอดมู อำมาตย์ทั้งหลายรับพระราช
 คำรัสว่าสาธุแล้ว จึงถวายบังคมลาพากันกลับไปยังเมืองพาราณสี และ
 กราบทูลให้พระอภัยราชกุมารทรงทราบทุกประการ

จำเริญตั้งแต่นั้นมา ประชาชนชาวเมืองทั้งสองนั้น ได้เป็นญาติ
 สัมพันธมิตรทำวาทะกรรมไปมาค้าขายติดต่อถึงกัน ฝ่ายพระเทวณิ
 ชาติทรงพระราชศรัทธา ให้สร้างศาลาโรงทานไว้ถึง ๖ แห่ง บริจาค

ทรพยวณละหกแสนห้าเพี้ยมหาทานเป็นนิจกาล พระเทวัญราชา
เสวยราชสมบัติโดยผาสุกสำราญ มีหมี่นาฏกิตติหนึ่งแสนเป็นขริวาร
เปรียบปานคังท้าวสักกเทวราชณทิตสาตย

ครั้นกาลนานมา พระนางสุวรรณเกศราเทวัญมีพระโอรสอีกพระ
องค์หนึ่ง ในกาลเมื่อโอรสนั้นจักประสูติจากครรภ์พระราชเทวี ท้าว
สุชัยปติได้เสด็จลงมาประทานพระแสงศรองค์หนึ่งไว้ในผ้าพระหัตถ์พระ
ราชกุมาร แล้วเสด็จกลับยังทิพวิมาน เพราะเหตุที่พระราชกุมาร
ถือศรพระอินทร์ประทานให้ไว้ พระเทวัญราชาจึงประทานนามพระราช
กุมารนั้นว่าสหัสสระคัง พระเทวัญราชาจึงประทานพระพลอยงดวาย
ถนอราหกลีบสนาง กับริบสั่งให้เลือกกุมารน้อย ๆ พันคน ประทาน
ให้เป็นขริวารของสหัสสระกุมาร

ครั้นกาลนานต่อมา พระราชกุมาร ๒ องค์พี่น้องทรงเจริญวัย
พระชนม์ได้ ๗ พรรษา เทียวแผลงศรไปในนานาประเทศ ทรงประสงค์
สิ่งใดก็ได้สมพระประสงค์ทุกอย่าง บางคราวต้องการขนมและของขบ
เคี้ยวและนานาวัตถุสังการ หรืออาวุธยุทธภัณฑ์สิ่งใด ๆ แผลงศรไป
ก็ได้อะไรสิ่งของที่ตองประสงค์นั้นทุกอย่าง กิตติศัพท์กิตติคุณของพระราช
กนิษฐนั้นก็ปรากฏทั่วไปในนานาประเทศ ครั้นอยู่ต่อมา พระราชโอยกา
และโอยยิกาได้ทวงศตลวงไป พระเทวัญราชาทรงตำริว่า โอรส
ทั้ง ๒ ของเรารู้จักศรศิลป์อย่างเคียวหาญรู้จักริศิลป์อย่างอื่นไม่ เราก็จั่ง
ให้ไปศึกษาศิลป์อย่างอื่นอีกต่อไป ตำริแล้วรับสั่งกะพระราชกุมารแล้ว

ส่งให้ไปเรียนศิลปในสำนักที่สาป้าโมกขารยณเมืองตักสิลา
ประการฉะนี้

พระสมุทราครและพระสหัสสระกุมาร ๒ พระองค์ ทรงดำเนินไป
ตามลำคยแห่งบ้านและนิคมชนบท กำหนดเคอนหนงจึงถึงเมืองตักสิลา
จึงเข้าไปหาที่สาป้าโมกข์ท้าวตบปรนียัตและขอคักษาศิลป ท่านที่สา
ป้าโมกข์เห็นสองราชกุมารนั้นแล้ว ให้มีความเอ็นดูกรุณาเหมือนคังว่า
บุตรของตน จึงถามค้ายลที่อยู่อาศัยและชาติสกุล ครั้นอาจารย์
ที่สาป้าโมกข์ทราบความตามท้พระราชกุมารบอกให้ มีความคักใจจึงรับ
สอนนานาศิลปให้ทุกอย่งมิได้ อำพราง

สองครุณราชกุมารทรงคักษาแล้วเรียนศิลปได้ ๑๘ อย่งแล้ว จึง
อำลาอาจารย์กลับดำเนินไปในบ้าน้อยใหญ่ ได้หลงหนทางไปถึงอาศรม
พระคายสองคักหนง แต่หาพบพระคายสไม ได้ประคัยนั่งอยู่โคนไม้
แห่งหนง ครั้นถึงเพลายืน พระคายสเก็บผลไม ทในข่าโคพอแล้ว
ก็กลับมายังอาศรม สงสร้งน้ำชำระกายสขายคแล้วกันั่งอยู่หน้าคาลา
สองราชกุมารทราบอาการว่าพระคายสมาถึง จึงเข้าไปนมัสการพระคายส
เมื่อจะทำปฏิสนธิจัวร์ จึงตรัสพระคานว่า

กจจิ นุ โภโต กุสล	กจจิ โภโต อนามย
กจจิ อุณฺเณน ยาเปถ	กจจิ มุลผลา พหุ
กจจิ ทำสา จ มกสา	อปปเมว สิริสปา
วเน พาพมิกากิณฺเณ	กจจิ หีสา น วิชชติ

ขุณฺณาสชาตก

ความว่า พระเจ้าชาตงชาพเจ้าชอถาม พระคุณเจ้านมัสภาวะ
 ปราศจากโรคเจ็บไข้แลหรือทงทุกขภัยพาฬมฤคอันตรายอยู่ในราวป่า
 สิริสปา ทังงเล็กและงใหญ่มีไคมาบิชาบายังแลหรือ อนิงพระคุณสิอาคัย
 ผลาผล จึงไคเพียงชพแห่งตน มูลผลาผลนึ่งมมากพอหาไคอยู่แล
 หรือพระเจ้าชา ฯ

พระคาบสไคสคัยคำปฏิสันฐารกถาของพระราชกุมาร มีจิตตชน
 ขานโสมนัส แลวไคถาถมถิงค้ายลทออยู่อาคัยและชาติสกุล ครนพระ
 คาบสทราบายความตามทพระราชกุมารบอกให้ แลวไคทูลปราศรัยด้วย
 พระคาถานว่า

กุสลณเจว กุมาร	อโถ มยหิ อนามยิ
อโถ อุลลเนน ยาเปมิ	อโถ มูลผลา พหุ
อโถ ทังสา จ มกสา	อปปเมว สิริสปา
วเน พาพมิกากิณเณ	หิสา มยหิ น วิชชติ
พหุณี วสุสปปุคานิ	อสุสเม สมนโต มม
กุมาร	นาภิขานามิ
สวาตตนะเต ราชกุมาร	อโถ เต อตุราตตี
อนโต ปวีส ภาททนะเต	ปาเท ปกขาลยสุสุ เต
ติณทุกานิ ปียาลานิ	มธูเก กาสมาริโย
ผลานิ ขุททกปปานิ	ภุณฺชถ กุมาร
อิทปิ ปานิยิ สิติ	วริ
	อาภตี คิริคพุทรา

ตโต บิวถ กุมารเ

เจ ตุมเห อภิกงฺขถ

ตุมเห จ เกน วนฺณเณ

เกน วาปน เหตุนา

อนุปตฺตถ พุรหารณฺณ

ตี เม อกฺขถ ปุจฺจนิตา

ความว่า พระราชกุมาร ขอซึ่งทรงถามไถ่ถึงทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บชนธมาร เหลือบยงยั้งร่าทรนทร้าย ทั้งแควตข้างโคควายไม่ย่ำยี้ ถึงว่าพระกุมารทั้งสองนี้จะอยู่ด้วยก็อยู่ได้ ที่จะขกสนทวยผลไม้นั้นเป็นอันไม่มี แต่อาตมอยู่ที่นถาจะนบเคอนขกมากหลายมิได้ รุ้เจียรุ้ไซ้ ความรำคาญอกรำคาญใจก็มีได้ มี พระราชกุมารมานชอว่ามาคหามิเหตุร้ายไม่อนงถจะมาแต่ไกลก็เหมอนกขมาแต่ที่ไกล เชิญเข้าไปชำระบาท

เสียบให้สยาย แล้วเชิญเสวยผลไม้สารพรณจะมี มะพลับทองมะหาด มะทรางมะปรางมะม่วง เชิญเสวยชิมคเกิดทั้งหอมหวานอร่อยเหลือถถ้าไม่เชอจงเสวยคเกิด แล้วพระคายสจึงถามถเหตุที่เสด็จมา

ผายสองครณราชกุมาร ไค้สคัยปฏิสถฐูารกถาของพระคายส จึงประณคณอมพระเคียรลงกรายไวแล้วตรัสว่า พระเจาชาซาพเจापนอง หลงหนทางมา ไม่รู้ว่าจะไปนทิศใด ขอพระเจาตาไค้กรณายอกมรคากทางที่จะไปให้ ถง โกลัยราชถานี้ แต่ข้าผู้หลานนทวยเกิด พระเจาชา ๗ แน่พระราชกุมาร หลานจงอยู่กขยถารাত্রีหนังก่อน ค่อรุ่งเข้าอาตมจึงจะชมรคากให้เสด็จไป พระราชกุมารรับค้ำพระณแล้ว ประทขแรมอยู่สนราตรีหนง ครนรุ่งเข้าพระคายสเจา จึงพาพระราชกุมารไปประคิชฐานยงคณมรคาก จึงยกมอชางวาชนช เมอจะบอกวิถทางที่จะไปยง โกลัยรฐู จึงทูลทวยบาทพระคากถานว่า

เอส เสโต เอกคโณ	ปพฺพโต คุณฺณโต นาม
ยตฺถ คุณฺณตนิวาโส	ยคุขนิเสวโน โหติ
เอเต นีลา ปทิสฺสนฺติ	นानา ผลธฺรา รุกฺขา
ปพฺพตคฺเคว รุกฺขหนฺติ	ทิสฺสนฺติ อพฺรากุณฺณา

ความว่า แน่พระราชา कुमार จึงแลไปเกิดหน้าตรงมืออาตมชนนั้น คือ
 สิงขรเขากุณฺณตลวันเนนคิลาหลากหลายอย่างต่าง ๆ กัน คุณฺณตยักขราชา
 ผู้ปกครองหมู่ยักษ์สำนักอยู่ณประเทศใด ในประเทศนั้น สาระพรรณ
 ทุมชาติทรงดอกออกผล แต่ละต้น ๆ สูงตระหง่านว่ายเวหา แลเห็น
 แต่ไกลเขียวชะอุ่มคเป็นพุ่มราวกับจอมเมฆในนภากาศ ๆ อธิบายความ
 ในพระคานานว่า ทักฺขเขานัน มีพระราชานามว่าคุณฺณตยักฺษ มียักษ์
 เสนายคเป็นบริวารมากมาย ไต่เสวยราชสมบัติณคุณฺณตนคร เพราะ
 เหตุนั้น พระคาสจึงทูลสองครุณราชกุมารว่า อย่าไต่เสด็จไปทางทิศ
 คุณฺณตนครนั้นเลยเป็นอันขาด ก็และไกลยราชธานีมีอยู่ด้านอนทิศ
 ตรงมืออาตมชน ขอเชิญพระองค์จึงดำเนิรไปตามมรรคาซึ่งอาตมขอก
 นเกิด

พระราชา कुमार สองพระองค์ทรงพระโสมนัส จึงนมัสการลาพระ
 คาสดำเนิรไปตามคาคาสขอกให้ ทรงดำเนิรไปหลายวันแล้วจึงบรรลุ
 ถึงมหานครคหนึ่งใหญ่ มีกำแพงและใบร่มชิตนารมย์นักหนา สอง
 ครุณราชกุมารก็เสด็จประทับอยู่ณนิโครธมณนั้น ครั้นเสวยมูลผลาผล
 แล้ว ถึงเวลาพลบค่ำก็เลยบรรทมหลับอยู่ที่นั่น

คราวนั้น กุญแจยักขราชาเที่ยวแสวงหาอาหารไปในป่า เจริญมา
ถึงที่นั้น เห็นสองครุณราชกุมารแล้วให้รักใคร่จึงคิดว่า มนุษย์
หนุ่มน้อยสองคนรูปร่างงามนักหนา นางอสุรินทราชาของเราสมควร
เป็นชายาเจ้ามนุษย์หนุ่มหนุ่มนี้ได้ เราจึงอุ้มเอาไปให้ราชาธิดากาลยกัน
คิดแล้วยักขราชาจึงเข้ามานตัสระกตจิตต์ให้สองครุณราชหลบสนิทแล้ว จึง
อุ้มเหาะไปถึงนครของตน แล้ววางสองครุณราชไว้บนทิพย์ไสยาสน์ณ
สุวรรณปราสาท จึงให้หาราชธิดาอสุรินทานารีมาแล้วบอกว่า บิดาได้
พาสองครุณราชกุมารรูปงาม ๆ มาให้เจ้า เจ้าจงเข้าในห้องมองดูแล้ว
เลือกเอาตามชอบใจ

นางอสุรินทายักขราชาธิดา ได้ฟังดังนั้นก็ใจยิ่งนักหนา จึงเข้า
ในห้องมองดูสองราชกุมารนั้น เห็นพระสมุทรสัครราชกุมารแล้วนึก
ชอบใจตรงเข้ากอดครัดและจูมพิตร่วมภิรมย์สมสนิทขึ้นเทิ่งใจ ฝ่ายพระ
สมุทรสัครราชกุมารตนชน ทอดพระเนตรเห็นนางอสุรินทารูปโฉมงาม
คิ่งเทพอัปสร ทั้งปราสาทอันขจรและปัจฉิมณีสวรรณมัย อันขจิตร์ไปด้วย
แก้วต่าง ๆ ก็ทอดพระเนตรเห็นเพดานอันประดับไปด้วยดาวทองและดาว
แก้ว ทรงเห็นแล้วก็ให้พิศวงสงสัย เหลือบพระเนตรแลไปไม่เห็น
มีผู้ใดอยู่ณที่นั้น จึงตรัสถามนางอสุรินทาว่า แม่ภาคนิ พัสสองคน
กับน้องนอนอยู่ที่ไหนกัน ไทร เหตุไรจึงได้มาอยู่ปราสาทนี้ นางอสุรินทา
จึงทูลความตามพระราชบิดาบอก แล้วพระสมุทรสัครจึงถามว่า ภาคนิ
มีนามชื่อไร ๆ หม่อมฉันชื่ออสุรินทาเทวี ๆ พระบิดาของภาคนิมีนาม
ชื่อไร ๆ พระบิดาของหม่อมฉันพระนามว่ากุญแจยักขราชา ๆ ก็เมื่อขนม

ขุณยาสชาตก

นามชอโต ๑ เมืองนชอวากุณนตนคร พระสมุทรรสาครไ้รวมกษนาง
อสรินทาเทวี

ครนรุ่งเช้า กุณนตยักขราชาเรือกยักขเสนาบดีมาสั่งว่า ใ้
พนักงานเภาเรือากลองไปตีประกาศห้ามเค็ดขาด ใ้ให้ยักษตนโคแสดง
รูปยักษและเสียงยักษ ใ้ราชกุมารสององค์ทรงเห็นและทรงฟัง ชาว
เมืองทงหลายจงแปลงกายใ้เหมือนรูปมนุษย์ทงทุกคน กษอนงใ้คย
แต่งอลังกตปราสาท และสุวรรณปราสาท มณีปราสาท และงนณมิต
บ้านเมืองกษถนนหนทาง ทงอุทยานและโยกขรณี ใ้งามเหมือนเมือง
มนุษย์และเทวนคร ชาวนครมียักขเสนาบดีเป็นต้น ก็ใ้ไฟกษนจค
ทำตามขุณยชาของพระยายักษทุกประการ

สองครุณราชกุมารเสวยสุขสำราญหาทรงทราบว่าเป็นเมืองยักษใ้
ล้วนแต่มีห่มยักขมานพเป็นบริวาร บางครنگก็ใ้เสด็จไปชมสวนอุทยาน
และสงวารในสระ โยกขรณี เสวยทิพโภชาหารและทรงประทัยองค์
ทิพพาลังการ งามเปรียบปานคังเทพบุตรณเมืองสุวรรณ พระเกียรตยศ
พระราชกุมารทงสองนนั้น ก็ปรากฏเล้าลือทัวไปใ้ในยักขนครทงมวล

ครนกาลนานมา พระสมุทรรสาครผู้เชษฐฐาทรงเพลคเพลนเป็น
บรมสุข หาระลกนกกถิงพระราชชนกชนนใ้ไม่ ฝ่ายพระสหัสสระผู้
กนิฏฐนนั้น ระลกนกกถิงพระราชบิดามารดาชนมา ึ่งชวนพระเชษฐฐา
ใ้กลับไปเมืองโกสย พระสมุทรรสาครห้ามใ้ว่าอย่าเพ่อไปก่อน รอย
ทนอกยหนงจคอยกลับไปเมืองโกสย ทรงปลอบใ้ชอขพระทัยและ
ชวนใ้ไปประพาสข่า บางคราวพาไปประพาสอุทยานใ้สำราญพระทัย

ให้พระกนิษฐุคาลัยคิดถงพระชนกชนนี แล้วให้เสด็จอยู่ที่เมืองยักษ
นั้นต่อไป

ก็และในกาลคราวครั้งนั้น มีสัจพณชยภคชราชาองค์หนึ่ง ครอบ
สมบัติอยู่ณสัจพณชยบริวารไกล สิงขรสัจพณช พระยายกษสัจพณชนั้น
ได้เป็นสัมพันธมิตรกับกษัตริย์กษัตริย์ ครั้นทราบว่าท้าวภูณชต์ยก
นางอสรินทาราชิตาให้แก่ครุณมนุษย์ จึงแค้นใจท้าวภูณชต์เป็นหนักหนา
คิดถงความหลังว่าเมื่อก่อนเราได้อธิคาของท้าวภูณชต์ ให้แก่ลูกของเรา
ท้าวภูณชต์มิได้ยินยอมให้ บัดนี้ท้าวภูณชต์เห็นแก่อายมนุษย์เสียแล้ว
เขาไม่เหลียวแลดูเรา ซึ่งเถอะเรากับท้าวภูณชต์ชาติไมตรีกันแต่วันนั้นไป
เราจักไปทำศึกสงครามกับกษัตริย์แก่แค้นให้จงได้ คำนี้แล้วก็โกรธใหญ่
และมากไปด้วยริษยา จึงเรียกยักษเสนามาขัญชาว่า คุกรยักษเสนา
ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงเกณฑ์กันรบตั้งแสนชนไป จงพร้อมกัน
แปลงอวัยวะให้แปลกเปลี่ยน คือให้มีศีรษะและวรรณสีฐานต่าง ๆ
ถอดอาวุธให้ครบมือกัน เราจักยกกองทัพไปล้อมภูณชต์นคร ทำ
สงครามกับท้าวภูณชต์

ยักษพลเสนาเหล่านั้นรบขัญชาพระยายกษแล้ว พากันจำแลง
แปลงกายเป็นเพศต่าง ๆ บางพวกตัวเขียวตัวแดงตัวขาว บางเหล่า
ตัวเหลืองตัวดำและน้ำซัง บางพวกตัวเป็นนาคหัวเป็นมนุษย์ บางพวก
ตัวเป็นครุฑหัวเป็นนาค บางพวกตัวเป็นเสือหัวเป็น โคกะทิงตัวเป็นโค
กะทิงหัวเป็นเสือ บางพวกตัวเป็นสหัสศีรษะเป็นเสือ บางพวกตัวเป็นเสือ
ศีรษะเป็นสหัส มารเสนาทั้งหลายนฤมิตกายให้เป็นศีรษะวานรและม้า

ให้เป็นศิระระวักววยและแว้งกานกออก และนฤมิตให้เป็นศิระระงเล็ก
และงูใหญ่มีงูเหลือมเป็นต้น มารพลเสนาลวันตาเหลือกเหลือองเขี้ยว
ออกนอกปาก ขางพวกเขี้ยวแคงหนวคแคงมีล้นฐานต่าง ๆ ถืออาวู
ครบมือกันทุกคนค้ำรเอรอกองสนั้นไป อุปมัยเหมือนสายฟ้าฟาดปถพี
และเหมือนจะย้ายมหันตจักรวาฬให้ถล่มทำลายไป

ฝ่ายท้าวสัจจพนธถอมหันตคชาวูอินลูกเป็นเปลวไฟ กวักแกว่ง
ขยัดอนพลมารเสนาให้รีบยกออกไป มารเสนาทั้งหลายลวันเข้มแข็ง
สามารถทุกหม่เหล่า ถือเอาคาพหอกธนครโตมรรณวมวกและจักรสังข์
ทั้งองกฤษของ้าวหลาวเหล็กและสากเหล็กพรามคและกฤษเป็นต้น ร้อง
ค้ำรเอรอกองสนั้นไป อุปมัยเหมือนจะยิงมหันตบรรพตให้ถึงเชิงอากาศแยก
แหลกกระจาย จึงพร้อมกันล้อมกฤษณตนครไว้ ไต่แสคองยกชฤทธิมิ
ประการต่าง ๆ

คราวนั้น ท่านท้าวภูณันต์ทราบายว่าสัจจพนธยกขราชายกมารพลมา
จึงประกาศสั่งยกขเสนาให้หนีฤมิตกายต่าง ๆ กัน และให้ถืออาวู
ยูทธิภณทัให้ครบมือแล้วช่วยกันทำยุทธชัยข้าศึกฆ่าเสียให้จงได้ ยกข
เสนาทั้งหลายรบขณฺณชายกขราชาแล้วพากันจับการยุทธวิธเสร็จทุกประการ
สองราชกุมารคือพระสมุทรสาคกรและพระสหัสสระ ประทับอยู่ใกล้
ท้าวภูณันตราช จึงทรงทราบายว่าท้าวภูณันตนั้นเป็นยักษ์ แต่พระองค์หาทรง
พรันพรังไม่ ไต่ทูลว่า พระมหาราช ข้าพระบาทสองพี่น้องจกขอรบ
อาสารบข้าศึกถววย ท้าวภูณันต์ตรัสห้ามว่าพ่อเป็นมนุษย์ไม่อาจทำยุทธ
กับพวกยักษ์ได้ เพราะฉะนั้นการทำสงครามเป็นพนักงานของเราเอง

ทำวกฎนต์ตรัสกนนั้นแล้ว จึงพร้อมด้วยมหันตบริวารกบทั้งสอง
 ราชกุมาร เสด็จออกนอกพระนครแล้วณฤมิตตนเป็นยักษ์ใหญ่ ถือ
 ตระของเพชรกวักแกว่งบนพระเศียรควาตด้วยสร้อยอันดั่ง ชัยมารเสนา
 ไปเบื้องหลัง สະพรังพร้อมด้วยยกขเสนาเข้าทำยุทธต่อกันและกัน พวก
 โยธาท่อพวกโยธาทังหลายนั้น ต่างฆ่าฟันกันด้วยหอกดาพและยิงธนูศร
 ตะลุมบอนเป็นพวก ๆ ไป ฝ่ายพระสมุทรสาคกรและพระสหัสสพระราชกุมาร
 จึงโถ่องหนพาคลำครยั้งไปคร้งนั้นราวกระว่าเสียงฟ้าลั่น ลุกครนนถุก
 สัจพณิชาตยักษฆาหน้าทะเลออกข้างหลัง ทำวสัจพณิชาตถกถกกาลกรียาตาย
 ฝ่ายพระสหัสสราชกุมารจึงยั้งศรกระหน้าเข้าไป ครนนั้นก็กลบกลาย
 เป็นนาคราชนบไต่แสนหนึ่ง จึงรวบรัตมิตเอายกขพลเสนาให้ลุ่มกลง
 อยู่ณปลพี่ พวกยกขที่เหลือจากนาคราชจับมัตไวนั้น ไม่อาจสู้ไต่พากัน
 หนีไปหมดสิ้น ทำวกฎนต์ไต่ถึงชัยชนะแล้วทรงโลมณัส ทรงสวมรัต
 สองครุณราชกุมารแล้วเสด็จกลับเข้าภายในวัง จึงรับสั่งให้ทำราชาภิเษก
 ทำนางอสุรินทาราชธิดาให้เป็นอัครมเหษีของพระสมุทรสาคกร ให้ครอบ
 ครองราชสมบัติต่อไป สองราชกุมารไต่เสวยทิพสุขแสนสำราญยิ่งใหญ่
 ด้วยประการฉะนี้

ครนอยู่ต่อมาพระสหัสสราชกุมารทรงระลึกถึงพระราชมารดาบิดา
 จึงทลวงวอนพระบรมเชษฐาว่า พระเชษฐาก็หม่อมฉันพากันเสวยทิพสุข
 อยู่เมื่อนานมาแล้ว ฝ่ายพระราชมารดาบิดาเมื่อไม่ได้เห็นพระเชษฐา
 ก็ขบขงยา จะเสวยทุกขเวทนาเป็นอันมากนัก เชิญเสด็จไปยังสำนัก
 พระราชมารดาบิดาเถิด พระสมุทรสาคกรราชารับว่าจักไป แล้วพา

พระสหัสสระไปเฝ้าท้าวภูณันต์ทูลลาจะขอไปเฝ้าพระราชมารดาบิดา ท้าว
 ภูณันต์ตรัสว่าเราจักไปด้วย แล้วบัญชาสั่งยกขเสนาว่าให้เตรียมพล
 โยธาไว้ให้พร้อมเราจักเสด็จไปเมืองโกสีย์ แต่อย่าให้ถือเพศเป็นยักษ
 จงแปลงเพศให้เหมือนเทพบุตรในดาวดึงส์ ยกขเสนามาเฝ้าท้าวภูณันต์
 ตามท้าวภูณันต์บัญชาทุกประการ

พระสมุทราสาครราชา กับ พระสหัสสระ และ ท้าวภูณันต์ กับ นาง
 อสุรินทาเทวีพร้อมด้วยยกขเสนาวีรवारเสด็จแต่ภูณันต์ยกขเสนานี้ไป นัยได้
 ๓ วันจึงบรรลุถึงเมืองโกสีย์ได้ ส่งสาส์นเข้าไปกราบทูลพระเทวอินธราชาว่า
 พระมหाराชชาพระบาทผู้ โอรัสทั้งสองของพระองค์นามว่า สมุทราสาคร
 และสหัสสรกุมาร บัดนี้ใครมาพร้อมกัภูณันตราชาผู้สัสสูร เพื่อจะ
 ถวายอภิวัตผาพระบาทพระราชชนกชนนี

พระเทวอินธราชาทรงทราบแล้วก็โสมนัสคำรับบอกแก่พระนางสุวรรณ
 เกศราเทวี แล้วตอบอักษรสาส์นอนุญาตให้ราชโอรัสเข้าไปในพระราชฐาน
 สกษตริย คือท้าวภูณันตราชา พระสมุทราสาครราชา นางอสุรินทาเทวี
 สหัสสรกุมารเมื่อคมนาการเสด็จเข้าไปยังพระนคร พร้อมด้วยยกขเสนา
 และยกขทาสบรรลุถึงราชตระกูลครังนั้น งามปรากฏกุงหนึ่งเทพดา
 ในสวรรค์ มหาชนทั้งหลายนั้นเห็นอัสสริยยศของสกษตริยแล้ว ก็
 บังเกิดพิศวงใจชกนั้นว่า พระลูกเจ้าของพวกเราเธอไคนางเทวอินทาเสด็จ
 มาถึงแล้ว

พระเจ้าเทวนธกับพระนางสุวรรณเกศรา จึงพร้อมกันทรงทำการต้อนรับ
 รัชยกษราชาเชิญให้ประทับณขุณฺณตตาสนะ กษตริยทั้งสามองค์ทรง

ถวายอภิวัตพระราชมารดาบิดา พระนางสุวรรณเกศราทศพระเนตรเห็น
 ราชสุณิสาแล้วทรงโลมณัส ตรัสชมว่า กษัตริย์ทั้งสอง ช่างงาม สม่เหมาะ
 เจาะกันหนักหนา เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายเสด็จประทับแรมโดยผาสูกสำราญ
 แล้วพระโพธิสัตว์เทวัญราชาทูลถามยักษ์ราชาว่า พระองค์จะประทานนาง
 อสุรินทาเทวีให้อยู่เมืองนี้ หรือจะรีบกลับไปยังเมืองของพระองค์ ฯ หม่อม
 ฉนั้นจะขอลาพาเอานางอสุรินทากับพระสมุทรสาครไปทวย พระโพธิสัตว์
 ก็ทรงอนุญาตให้ กษัตริย์ทั้งหลายมีท้าวภูณันต์เป็นอาทิ เสด็จอยู่ณเมือง
 โกลียเสน ๓ เดือนแล้ว จึงทูลลาพระโพธิสัตว์พานางอสุรินทาและพระ
 สมุทรสาครไปยังภูณันต์ธานี พระโพธิสัตว์ได้ประทานตำแหน่งอุปราชา
 ให้แก่พระสหัสสราชกุมาร ฯ ได้เสวยรัชชสุขอยู่กับพระโพธิสัตว์ต่อไป

ครั้นอยู่ต่อมา พระนางสุวรรณเกศราเทวีได้พระราชธิดาองค์หนึ่ง
 พระราชธิดานั้นทรงขวรกายงดงามเปล่งปลั่งตงตั้งสีทองคำ เพราะเหตุ
 นั้นจึงทรงพระนามว่าสุวรรณประภา ฯ มีคำข่งคว่า รัตมีสิริกายของ
 พระราชธิดางามตงตั้งสีทองนั้น เกิดขึ้นด้วยอานิสงส์ขญอย่างใด มี
 วิสัชนาว่า ในชาติปางก่อนพระราชธิดานั้นเกิดเป็นเสฏฐิธิดา กอปร
 ด้วยศิลาจารเป็นอันดี วันหนึ่งเสฏฐิธิดานั้น ไปเห็นพระพุทธรูปองค์หนึ่ง
 เขายังมิได้ขบคทองไว้ นางเกิดศรัทธาเลื่อมใสได้เอาทองคำขบค
 พระพุทธรูปองค์นั้นทวทองค แล้วทำบูชาสักการเคารพด้วยจิตต ยนต์
 ด้วยอานิสงส์ขบคทองพระพุทธรูปนั้นตามสนอง รัตมีทองจึงชานออก
 จากกายแห่งนางสุวรรณประภา ด้วยประการฉะนแล ฯ

ครั้นกาลนานมา พระเทวไนธราชาและพระนางสุวรรณเกศราทอด
 พระเนตรเห็นชนขุณฺณจกมีพระสกกหงอกเป็นอาทิ แล้วทรงสลคพระ
 หฤทัย ใ้ประทานราชสมบัติให้แก่พระสหัสสรอุปราชา กษัตริย์ทั้งสอง
 องค์เสด็จไปยังป่าหิมพาน ทรงบรรพชาเป็นคายนสและคายนสินี ข้าเพ็ญ
 อภิญญาทำสมาบัติแปดให้เกิดภูมิ เมื่อสิ้นพระชนมายุแล้วมีพรหมโลก
 เป็นเบื้องหน้า

ก็ฝ่ายพระสุวรรณประภาราชาธิคานัน ในกาลเมื่อเมื่อพระชันษา
 ใ้ ๑๖ ปี ทรงพระรูปสิริวิไลภางามเลิศเปรี๊ยขคังเทพอัยสรกัลยา
 รูปสัมปทาที่ปรากฏพุ่งไปในสากลทวิป ท้าวพระยาทั่วสากลรัฐทรง
 ทราบกิตติศัพท์แล้วก็พอพระทัยจะใคร่ใ้นางสุวรรณประภา ต่างองค์ก็
 ยกจตุรงคเสนาไปล้อมเมืองโกสัยไว้ถึง ๓ ชั้น ๔ ชั้น ต่างก็หมายจะ
 ชิงเอานางสุวรรณประภาด้วยอำนาจของตน ๆ ได้ยงพลนิกายทั้งหลาย
 ใ้ลั่นหวั่นไหว คุจคังจะยงพนพสุธาใ้แหลกลเป็นผงอุลล ถึงเวลา
 รัตริพลนิกายทั้งหลายถอกคยเพลิงนยคังหมื่นแสน แสงไฟสว่างทั่วไป
 อุปมัยเหมือนหมอการาในอากาศ ทั้งแสงอาวูรหอกคายก็ปลายเปลย
 ประคจคังสายฟ้าแลบแลลละลानตา

สพเพ นาคธา ฝ่ายประชาชนชาวเมืองโกสัยใ้เห็นแล้ว ก็
 พากันตระหนกตกใจร้องใ้ระเบ็งเซ็งแซ่ไป พระสหัสรรราชาจึง
 รัชสั่งพนักงานเภาใ้เอกลองไปคั้ข่าวร้องว่า ชาวเมืองทั้งหลายจงพา
 กันประคัยกายเล่นมหรสพใ้สยาย มหาชนทั้งหลายพากันคั้ใจ

แล้วรบสั่งให้เผยแพร่พระทวารเสด็จออกไป ไต่ทอกพระเนตรพลโยธาเหล่า
 ข้าศึกทั้งหลาย จึงยกกล้าศรชนพาศายแล้วแผลงไป เลี้ยงศรที่
 แผลงไปในนั้นถึงสนั่นเหมือนฟ้าลั่นผ่าลงมา ไต่เส้นครึ่ง จากตรงคเสนา
 นิกรมีกุญชรและอัสกรเป็นต้น ไม่อาจจะยิงตนอยู่ได้ พากันล้มกลิ้ง
 นิ่งไปเหนือแผ่นดินพสุธา

พระสหัสสพระราชจึงอัญฐานแผลงศรไป ลูกศรก็กลบกลายเป็น
 สัตว์นิกายต่าง ๆ คือสัตว์และพญาคมแรกข้างเป็นต้น วิ่งสืบสนไล่จับ
 พลโยธามากินเสียข้าง ฟาตพตกคให้ขาดเจ็บช่วยล่าซากเวทนา
 พระราชาบางองค์ ถูกนาคราชรังรัดด้วยขนคหางแล้ว นำไปถวาย พระเจ้า
 สหัสสระ พวกพลนิกรรักตนแตกหลบหนีไป ข้างพวกก็ตาย
 ข้างพวกก็รอดตาย พระราชาข้าศึกทั้งหลายขอชีวิตไว้ มอบตนให้
 ไซ้ต่างทาส พระเจ้าสหัสสราชทรงโปรดประทานโทษให้ แล้วสั่ง
 ให้กลับไปยังนครของตน ๆ กษัตริย์ทั้งหลายถวายอภิวัตลากลับไป
 ยังสกราชธานี ไต่ทัพส่งส่วยและบรรณาการมาถวายพระเจ้าสหัสสระ
 เสมอทุก ๆ ปีไป

จำเดิมตั้งแต่นั้นมา พระเกียรติยศของพระเจ้าสหัสสระ ก็ภาษา
 ปรากฏทั่วไปในสากลทวีป ชาวพระนครทั้งหลายมีปุโรหิตามาศย์เป็น
 อาทิจงปรกษากันว่า พระราชาของพวกเราท้าวเธอยังห้ามิพระมเหษีไม่
 แมถงพระราชกนิฏฐาแห่งพระราชาของเรา ก็ยังห้ามิพระราชภักดีไม่
 กษัตริย์อื่นก็หาก่ควรแก่พระราชกนิฏฐาไม่ เราทั้งหลายจักอภิเษก

สองกษัตริย์นั้นเกิด ^{๒๑๖} ปรึกษากันแล้วจึงนำความกราบทูลพระสหัสสร
 ราชาและพระราชกนิษฐาให้ทรงทราบ ^{๒๑๗} ครั้นไต่รบพระอนุญาตแล้ว
 จึงอภิเษกสองกษัตริย์ให้ร่วมเควตฉัตรเป็นพระราชภักดีและพระมเหษี
^{๒๑๘} กษัตริย์ทั้งสองครองราชสมบัติต่อมา จึงได้พระราชโอรสองค์หนึ่ง
^{๒๑๙} ครั้นภายหลังกษัตริย์สององค์ทรงพระชราภาพแล้ว จึงมอบราชสมบัติ
 ให้แก่พระโอรสธิดาแล้ว ^{๒๒๐} เสกขออกทรงผนวชเป็นคายนสและคายนสิน
^{๒๒๑} ฌายาหิมพานต์ ^{๒๒๒} บำเพ็ญฌานสมาบัติให้เกิดเต็มที่มีใจเสื่อมถอย
^{๒๒๓} เมื่อนั้นพระชนมายุแล้วก็มีพรหมโลกเป็นเบื้องหน้า

สตถา อิมิ ฌมมเทสนิ อหริตวา ^{๒๒๔} สมนต์เจ้าพระบรมศาสดา
 ทรงนำธรรมเทศนานามาแล้วตรัสว่า ^{๒๒๕} ตถากถิขทังหลาย ^{๒๒๖} ตถาคตจะ
 ไต่ทรมานมนุษย์และยักษ์ให้เสื่อมพยคือนรายแต่เคยวนักหาไม้ ^{๒๒๗} ถึงใน
 กาลปางก่อนตถาคต ก็ ไต่ทรมานมนุษย์และยักษ์ทั้งหลายให้เสื่อมพยค
 และไต่สมาทานศีลบำเพ็ญทานมาแล้วอย่างนี้ ^{๒๒๘} แล้วพระองค์ทรงประกาศ
 อริยสัจทั้งสี่ในที่สุดขบชาตกเทศนา ^{๒๒๙} ครั้นจบอริยสัจกถาแล้วจึงประชุม
 ชาตกว่า ^{๒๓๐} นนทยักขิในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือภิกษุเทวทัต ^{๒๓๑} นาง
 ยักขินในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือนางจิณฺจมาณวิกา ^{๒๓๒} พระยาอจิณฺจราช
 ในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระอชลา ^{๒๓๓} พระยาพานรินท์ในกาลครั้งนั้น
 กลบชาติมากคือพระสวลเถระ ^{๒๓๔} ท้าวกุมภณทสฺสนในกาลครั้งนั้นกลบชาติ
 มากคือพระสุนักขิตเถระ ๑ ^{๒๓๕} พระนาคเสนเถระ ๑ ^{๒๓๖} พระกัจจายนเถรว ๑

พระมหานามเถระ ๑ พระคายนสในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระสาริบุตร
 เถระ พระอภัยราชกุมารในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระนนทเถระ พระ
 นางจันทาทเววราชกนิษฐาในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือนางชนบทกัลยาณี
 ท้าวโกสีย์ในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระอนรทเถระ กุณฺณตยักขราชา
 ในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระโมคคัลลานเถระ มหัลลภขฤษเฝ้าสวน
 ในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระกัลปเถระ นางมหัลลิกาตริเฝ้าสวน
 ในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือนางภททกาฬานี พระสมุทรสาคกรในกาล
 ครั้งนั้นกลบชาติมากคือพระอานนทเถระ พระสหัสสระในกาลครั้งนั้น
 กลบชาติมากคือพระราหุลเถระ พระนางสุวรรณประภาเทวีในกาลครั้งนั้น
 กลบชาติมากคือนางอบลวรรณเถรี นางอสุรินทาเทวีในกาลครั้งนั้น
 กลบชาติมากคือนางเขมาเถรี พระเจ้ายสยทิในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือ
 สุปพุทธราชา นางสุวรรณเกสรเทวีในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือพิมพา
 ยโสธรา พระชนกชนนีในกาลครั้งนั้นกลบชาติมากคือมหาราชตระกูล
 ขริษทนอกนกลบชาติมากคือพทขริษท พระเทวันธราชาในกาลครั้งนั้น
 กลบชาติมากคือเราผู้ตถาคต มุพทพทนโทยมสงทวยประการฉะนี้แล ฯ

จยเทวันธชาคก

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ท่าขลถนนราชพิช จังหวัดพระนคร

วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๓